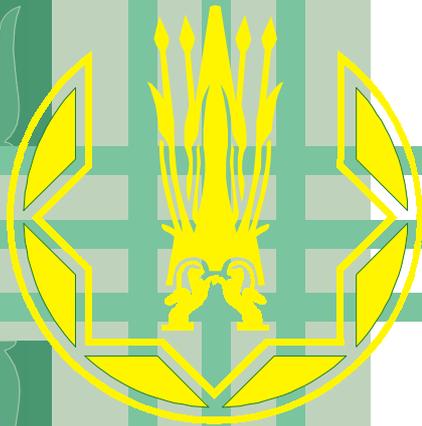


**Қазақстан Республикасының  
Ұлттық Банкі**



**Жылдық есеп  
2003**

# МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	5
I. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ.....	6
1.1. Экономиканың нақты секторы.....	6
1.2. Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингі.....	6
1.3. Салық-бюджет саласы.....	7
1.4. Төлем балансы және сыртқы борыш.....	8
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ВАЛЮТАЛЫҚ РЕТТЕУ.....	11
2.1. Ақша-кредит саясаты.....	11
2.2. Ұлттық Банктің алтынвалюта активтері және оларды басқару.....	14
2.3. Валюталық реттеу және бақылау.....	15
III. ҚОЛМА-ҚОЛ АҚША АЙНАЛЫМЫН РЕТТЕУ.....	18
IV. ҚАРЖЫ РЫНОГЫ.....	19
4.1. Валюта рыногы.....	19
4.2. Банкаралық ақша рыногы.....	19
4.3. Депозиттік рынок.....	20
4.4. Кредиттік рынок.....	20
4.4.1. Экономикаға кредиттер.....	20
4.4.2. Ипотечалық кредиттеу.....	21
4.5. Зейнетақы қызметін көрсету рыногы.....	21
4.6. Сақтандыру қызметін көрсету рыногы.....	22
4.7. Бағалы қағаздар рыногы.....	23
4.7.1. Мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы.....	23
4.7.2. Корпоративтік бағалы қағаздар рыногы.....	23
V. ҚАРЖЫ РЫНОГЫНЫҢ СУБЪЕКТІЛЕРІ: ДАМУ ЖӘНЕ ҚАДАҒАЛАУ.....	25
5.1. Банк секторы.....	25
5.2. Сақтандыру секторы.....	31
5.3. Бағалы қағаздар рыногының субъектілері.....	33
5.4. Зейнетақы қорлары.....	34
5.5. Банктерді және сақтандыру ұйымдарын тарату процесі.....	35
VI. ТӨЛЕМ ЖҮЙЕЛЕРІ.....	37
VII. НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚЫЗМЕТ.....	39
VIII. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БАНКТІҢ ҚЫЗМЕТІН ТҮСІНДІРУ.....	41
8.1. Халықаралық ынтымақтастық.....	41
8.2. Ұлттық Банктің қызметін түсіндіру.....	42
IX. БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕП БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ.....	43
X. ҚАРЖЫ МЕКЕМЕЛЕРІНЕ КӨРСЕТІЛЕТІН ҚЫЗМЕТТЕР.....	44
10.1. Ұлттық қорды басқару.....	44
10.2. Ұлттық Банктің клиенттеріне қызмет көрсету бойынша кастодиандық, брокерлік және басқа да қызмет.....	46
XI. ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ІШКІ ҚЫЗМЕТ.....	48
11.1. Ұйымдық құрылым.....	48
11.2. Кадр саясаты және қызметкерлерді оқыту.....	48
11.3. Ақпарат технологиясын дамыту.....	49
11.4. Ішкі аудит.....	50
11.5. Қаржы-шаруашылық қызмет.....	51
СТАТИСТИКАЛЫҚ ҚОСЫМШАЛАР.....	54

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2003 жылғы есебі “Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы” Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 наурыздағы № 2155 Заңының 66 және 67-баптарына сәйкес дайындалды.*

*Қазақстан Ұлттық Банкінің 2003 жылғы шоғырландырылған қаржылық есебі “Делойт және Туш” ЖШС-нің аудиторлық қорытындысымен расталған.*

*Қазақстан Ұлттық Банкінің 2003 жылғы есебі Қазақстан Республикасы Президентінің 2004 жылғы 6 мамырдағы № 1360 Жарлығымен бекітілген.*

© Қазақстан  
Ұлттық Банкі

Редакциялық алқа:  
*Айманбетова Г. З.*  
*Ақышев Д. Т.*  
*Жамаубаев Е. К.*  
*Қоңырбаева Б. М.*

Шығаруға жауаптылар:  
*Бобух Т. Н.*  
*Нәжімеденова С.Ж.*

1995 жылдан бастап шығарылады

Басып шығару мен тарату:  
“INTERCONSULT LTD” ЖШС-нің ресми эксклюзивті дистрибьюторы

Жазылу мәселелері бойынша:  
(3272) 96-04-65, 96-04-75, E-mail: [info@wfin.kz](mailto:info@wfin.kz) хабарласыңыз

К□лемі 12,5 б. т. Пішімі 60x84/8. Таралымы 300 дана. Тапсырыс № 164  
“INTERCONSULT LTD” ЖШС-де басылды

### **Пайдаланылатын қысқартулар тізімі**

Қазақстан Республикасының Президенті  
Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі  
Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры  
Қазақстан Республикасының Үкіметі  
Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі  
Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі

Президент  
Ұлттық Банк  
Ұлттық қор  
Үкімет  
Қаржы министрлігі  
Әділет министрлігі

## КІРІСПЕ

2003 жылы әлемдік қаржы рыноктарындағы тұрақтану және әлемдік тауар рыноктарындағы қолайлы бағалық конъюнктура әлемдік экономиканың едәуір жандана түсуіне себеп болды. Болжамдарға қарағанда, 2003 жылы әлемдік экономикалық өсу 3,1%-ке (2002 жылы - 2,8%) жетуі мүмкін.

2003 жылы экономикалық өсу АҚШ-та - 2,5%, еуроаймақ елдерінде - 1% болса, Жапонияда - 1,5% төмендеу күтіледі. Америка экономикасының перспективаларына қатысты қауіпке байланысты инвесторлардың сенімсіз көңіл күйі АҚШ-тың қор индекстерінің төмендеуіне әкеп соқты, бұл көп жағдайда еуропалық және жапондық қор рыноктарының динамикасын айқындады.

2003 жылы ТМД елдерінің көпшілігінде біршама саяси және қаржылық тұрақтану, макроэкономикалық

ахуалдың жақсаруы байқалды. Әсіресе бұл Қазақстанның негізгі сауда әріптесі - Ресейге қатысты (1-кесте).

Осы тұрғыда Қазақстанда өткен жылдары белгіленген жоғары экономикалық өсу 2003 жылы да байқалды. 2003 жылы ЖІӨ-нің нақты өсуі 9,2% болды. Соңғы төрт жылда ЖІӨ-нің жиынтық өсуі 49% болды, бұл экономиканың даму қарқыны бойынша Қазақстанның әлемдік лидерлердің бірі болуына мүмкіндік берді. Өсудің жоғары қарқыны ішкі факторлардың ықпалы - өнеркәсіп өндірісі көлемінің ұлғаюы, ауыл шаруашылығының және бірқатар басқа секторлардың дамуында оң динамиканың сақталуы сияқты сыртқы факторлардың да - бірқатар елдердің экономикаларының жандануы және әлемдік тауар рыноктарындағы біршама қолайлы баға жағдайлары есебінен қамтамасыз етілді.

*1-кесте*

**2003 жылы ТМД елдерінде негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің өзгеруі, %**

Елдер	ЖІӨ-нің нақты өсуі	Орташа алғанда бір жыл ішіндегі инфляция	Ұлттық валюталардың АҚШ долларына қатынасы бойынша өзгеруі
Қазақстан	9,2	6,4	8,03*
Ресей	7,3	12,0	-7,81*
Украина	8,5	5,0	-0,02
Беларусь	6,8	28,0	12,24
Молдова	6,3	12,0	-4,34
Қырғызстан	6,7	3,0	-4,37*
Әзірбайжан	11,2	2,0	0,61
Грузия	8,6	5,0	-1,91
Армения	13,9	5,0	-2,78
Тәжікстан	10,2	17,0	-1,33

\* - биржалық бағам бойынша

Көп жағдайда макроэкономикалық ахуалдың тұрақтылығына Ұлттық Банк жүргізетін ақша-кредит саясаты да ықпал етеді. Айырбас бағам саясаты саласында теңге бағамын қайта бағалауға жол берілген жоқ. Бұл сыртқы рыноктарда Қазақстан тауарларының бағалық бәсекелестік қабілетін сақтауға, сонымен қатар импорт алмастыру салаларының, сондай-ақ экспортқа бағдарланған салалардың жандануына ықпал етті.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) республикаға 5-ші деңгей рейтингін беруі Қазақстанның экономикалық жағдайының жақсаруын тануы болды. Құрамына әлемнің едәуір дамыған 25 индустриалды мемлекеттері кіретін осы беделді халықаралық ұйымның пікірі іскер топтардың қандай да бір елге капитал салымдарының тәуекелін бағалауды анықтаушы болып табылады.

# I. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ

## 1.1. Экономиканың нақты секторы<sup>1</sup>

2003 жылы жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) номиналды түрде көрсеткенде, оперативтік деректер бойынша 4 449,8 млрд. теңге болды.

ЖІӨ-нің салалық құрылымында айтарлықтай өзгерістер болған жоқ. 2003 жылы ЖІӨ-дегі тауар өндірісінің және қызмет көрсету өндірісінің үлесі тиісінше 43,0% және 51,5% болды. ЖІӨ өндірісіндегі негізгі үлесті өнеркәсіп құрайды (29,5%).

**Өнеркәсіп өндірісінің көлемі** 2003 жылы 8,8% ұлғайды, оның ішінде тау-кен өндіру өнеркәсібінде - 8,8%, өңдеу өнеркәсібінде - 8,9%, электр энергиясын, газ және су өндіру мен бөлуде - 7,1%. Өнеркәсіп өндірісінің көлемінде тау-кен өндіру өнеркәсібінің үлесі (48,7%) өңдеу өнеркәсібінің үлесінен артты (43,2%).

2003 жылы ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемі 1,4%-ке 606,7 млрд. теңгеге дейін өсті, оның ішінде мал өнімдерінің өсуі 5% деңгейінде айқындалса, өсімдік шаруашылығының өнімдері - 1,2%-ке азайды.

Өнеркәсіп өндірісінің өсуі жағдайларында көлікпен жүк тасымалдау көлемінің 9,8%-ке 1 681,1 млн. тонна жүкке дейін ұлғаюы байқалды.

Байланыс кәсіпорындарының қызмет көрсету көлемі 2003 жылы 25,8%, оның ішінде халыққа - 30,3% өсіп, тиісінше 146,1 млрд. теңге және 51,5 млрд. теңге болды.

2003 жылы **өнеркәсіп өнімдерін өндіретін кәсіпорындардың бағалары** 5,9%-ке жоғарылады, оның ішінде өндірілген өнімнің бағалары 6,4%, өндірістік сипаттағы қызмет көрсету - 0,6% жоғары болды.

**Инфляция** 2003 жылы (2002 жылғы желтоқсан - 2003 желтоқсан аралығында) 6,8% болып, өткен жылғы деңгейден аз ғана - 6,6% артты. Тұтастай алғанда, 2003 жылы инфляция бірқалыпты динамикамен сипатталған жоқ. Егер алғашқы 9 айда оның деңгейі 2,8% болса, IV тоқсанда ол 3,8% болды.

Инфляцияның 2003 жылғы жоғарылауының басты себептерінің бірі тұтыну тауарлары мен қызмет көрсетудің жекелеген түрлерінің едәуір қымбаттауы болды. Ұлттық Банктің бағалауы бойынша көкөніс пен жеміс бағаларының өсуін есептемегенде, 2003 жылдың аяғында инфляция 5,8% болды.

2003 жылы (алдын ала деректер бойынша) 15 жастағы және одан ересек **экономикалық белсенді халықтың саны** 7,6 млн. адамнан асты, олардың ішінде - 6,9 млн. адам экономикада жұмыс істейді, бұл өткен жылғыға қарағанда 259,4 мың адамға (3,9%-ке) көбейді. Жұмыссыздар саны 670,6 мың адам болып, 20,1 мың адамға (2,9%-ке) азайды. Жұмыссыздық деңгейі 2003 жылғы желтоқсанда 9,1% болып қалыптасты, экономикалық белсенді халық санындағы тіркелген жұмыссыздар үлесі 1,8% болды.

2003 жылы бір қызметкердің **орташа айлық нақтылы жалақысы** 23 221 теңге болып, былтырғы жылмен салыстырғанда 14,5%, нақты алғанда - 7,6% өсті.

**Халықтың жан басына шаққандағы нақтылы ақшалай кірістері** 2003 жылғы желтоқсанда 11 055 теңге болды, бұл өткен жылғы желтоқсандағыдан 17,2% жоғары. Осы кезеңде нақтылы ақшалай кірістер 9,7% өсті. 2003 жылғы желтоқсанда халықтың жан басына шаққанда ең аз күн көріс табысы орташа алғанда 5 250 теңге болып, 7,1% жоғарылады.

## 1.2. Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингі

Есептік жыл ішінде мониторингке қатысушы кәсіпорындардың саны 1043-тен 1176-ға дейін, оның ішінде орташа және ірі кәсіпорындар - 815-тен 938-ге

дейін ұлғайды. Сонымен бірге мониторингке қатысушылардың өнімін сатудан түскен кірістер үлесі ел экономикасының барлық кәсіпорындарының

<sup>1</sup> Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігінің деректері бойынша

өнімін сағудан түскен кірістерінің жалпы көлемінде 10% (2003 жылғы I тоқсандағы 47,8%-тен IV тоқсанда 57,8%-ке дейін) ұлғайды.

Ұлттық Банк 2003 жылғы IV тоқсанда кәсіпорындардың қаржылық жай-күйі мен капитал құрылымын және 2004 жылғы I тоқсанда олардың өзгерістерінен күтілетін бағалауды көрсететін қаржылық сауалнама кіретін көрсеткіштердің жаңа жүйесі бойынша кәсіпорындарға алғашқы сауалдар жүргізді. Осы сауалдар негізінде қалыптасқан қаржы-экономикалық ахуал мен нақты сектордағы негізгі үрдістердің салалық және аймақтық деңгейлерде қорытынды бағалары алынды. Бағалар экономиканың нақты секторының төмендегідей жақтарын көрсетеді:

- қаржылық қызметтің нәтижелері (рентабельділіктің, өтімділіктің көрсеткіштері, өнімді өткізуден түсетін кіріс, капитал құрылымы және т.б.);
- шаруашылық жүргізу шарттары және олардың негізгі факторлары (өнімге төлем жасауға қабілетті сұраныс, айналым қаражатымен қамтамасыз етілуі, инвестициялық климаты, банктердің кредиттері, теңгенің айырбас бағамының шаруашылық қызметіне ықпалы және т.б.);
- дайын өнімге тапсырыс (сұраныс) және бағалар;
- өндірістік факторлар (өндірістік күш-қуаты, жұмыс істейтіндер саны, меншікті және тартылған капитал);
- инвестициялық белсенділік.

Дайын өнімге сұраныстың ұлғаюу тұрақтылығы (2003 жылғы IV тоқсанда кәсіпорындардың 97%-і және 2004 жылғы I тоқсанда кәсіпорындардың 94%-і сұраныстың ұлғайғанын атап өтті) бағалар өсуінің шешуші факторы болып табылады. Айналым қаражаты мен инвестициялардың өсуін қаржыландырудың негізгі

көзі кәсіпорындардың меншік қаражаты болып табылады. Сонымен қатар кәсіпорындардың 42%-і қосымша қаржы көзі ретінде банктердің кредиттерін тартады. Сауал қойылған кәсіпорындардың көпшілігі шаруашылық қызметіне теңгенің ЕУРО-ға және Ресей рубліне ағымдағы бағамы оң ықпалын және теңгенің АҚШ долларына бағамы теріс ықпалын тигізетінін айтады.

Кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігіне банк жүйесінің ықпалы өсе түсуде. Негізгі қаражатқа инвестицияларды қаржыландыру кредиттері бойынша орташа сыйақы ставкасы 2003 жылғы IV тоқсанда 15,7% болды. Кредиттің осы түрі бойынша кәсіпорындар үшін қолайлы (меншік қаражаты рентабельділігінің өсуін қамтамасыз ететін) орташа ставка 9,4% болады. Осыған байланысты инвестициялардың негізгі көзі кәсіпорындардың меншік қаражаты болып қалады. Сонымен қатар бұл сондай-ақ кәсіпорындардың қаржылық жай-күйінің жақсаруы себепті еді.

2003 жылғы IV тоқсанда ел ішінде дайын өнімнің бағалары сауал қойылған кәсіпорындардың 96%-і айқындағандай, дайын өнімге сұраныстың ұлғаюынан 4% өсті. 2004 жылғы I тоқсанда дайын өнімнің бағалары 3,7% өседі деп күтілуде.

2003 жылғы IV тоқсанда өндіріс алыптарын пайдалану деңгейі 1,7% (2003 жылғы III тоқсандағы 75,7%-тен IV тоқсанда - 74%-ке дейін) төмендеді.

Кәсіпорындардың қысқа мерзімді міндеттемелерінің орны айналым активтерімен толық жабылады, ал оларды тездетіп ақшалай өтеу қабілеттілігі (олардың ағымдағы активтердегі үлесінің күтілетін төмендеуіне қарамастан) жоғары деңгейде қалып отыр (2003 жылғы IV тоқсанда - 28% және 2004 жылғы I тоқсанда - 21%).

### 1.3. Салық-бюджет саласы <sup>2</sup>

Қазақстан Республикасының экономикалық дамуында оң процестердің сақталуы тұрғысында 2003 жылы мемлекеттік бюджет орындалды. Нәтижесінде, мемлекеттік бюджеттің тапшылығы (есептеу кезеңін ескермегенде) оның болжанған мәнінен 2 еседен астам аз болып қалыптасты.

2003 жылдың қорытындылары бойынша мемлекеттік бюджетке (есептеу кезеңін ескермегенде) 1 022,3 млрд. теңге түсті немесе

2002 жылғы ЖІӨ-ге 21,7%-пен салыстырғанда ЖІӨ-нің 23,0%-і болды. Мұндай жоғарылау әсіресе корпоративтік табыс салығы, қосылған құн салығы, табиғи ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдер бойынша салық түсімдерінің ЖІӨ-ге 21,3%-ке дейін өсуімен (2002 жылы - ЖІӨ-ге 19,9%) байланысты еді. 2002 жылмен салыстырғанда мемлекеттік бюджетке түсімдердің көлемі 24,5% ұлғайды.

<sup>2</sup> Қаржы министрлігінің деректері бойынша

Мемлекеттік бюджеттің шығыстары (есептеу кезеңін ескермегенде) 1 062,6 млрд. теңге немесе ЖІӨ-нің 23,9%-і (2002 жылы - 22,1%) болды. Қаржыландыру бойынша 2003 жылға арналған жылдық бюджеттік жоспар 97,0% орындалды, ал 2002 жылы бұл көрсеткіш 94,5% болған еді. Мемлекеттік бюджеттің шығыстары 2002 жылғы оның деңгейінен 29,6% асты.

2003 жылы мемлекеттік бюджет тапшылығы 40,4 млрд. теңге немесе ЖІӨ-ге 0,9% (2002 жылы - ЖІӨ-ге 0,3%) болып қалыптасты.

2003 жылы республикалық бюджетке түсімдер 722,0 млрд. теңге немесе «2003 жылға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңында айқындалғаннан 1,7% көп. Республикалық бюджеттің шығыстары 768,9 млрд. теңгеге қаржыландырылды. Нәтижесінде республикалық бюджет 46,9 млрд. теңге тапшылықпен (есептеу кезеңін ескермегенде) қалыптасты.

2003 жылы жергілікті бюджеттер 7,2 млрд. теңге профицитпен орындалды, мұнда түсімдер - 486,3 млрд. теңге, шығыстар - 479,1 млрд. теңге болды.

Үкіметтің ішкі борышы 2003 жылдың аяғында 166,4 млрд. теңге болып, бір жыл ішінде 36,6% ұлғайды.

Борыштың өсуі, ең бастысы, берешегі 2,2 есе өскен Қаржы министрлігінің орташа мерзімдік борыштық міндеттемелерінің ұлғаюынан болды. Үкіметтік ішкі борыш құрылымындағы олардың алатын үлесі 2003 жылдың аяғында 91,2%-ке жетті. Қысқа мерзімді облигациялар көлемінің 2,1 есе өсуіне қарамастан, олардың борыш көлеміндегі үлесі небары 3,2% болды. 2003 жылғы 4-тоқсанда 29,3 млрд. теңге ұзақ мерзімді қазынашылық облигациялар мерзімінен бұрын толық өтелді. Шетел валютасымен көрсетілген ішкі борыштық міндеттемелер көлемі іс жүзінде өзгерген жоқ, алайда олардың үлесі 11,0%-ке дейін азайды.

### 1.4. Төлем балансы және сыртқы борыш

Әлем экономикасы үшін жағымсыз күйзелістердің бірқатары 2003 жыл ішінде энергия көздерінің жоғары бағаларының сақталуына себеп болды, ал экономикалық өсуді ынталандыру мақсатында дамыған елдердің орталық банктері алдын ала қабылдаған кредиттік ставкаларды одан әрі төмендету жеке капитал ағындарын дамып келе жатқан елдер бағытына бұруды қамтамасыз етті. Әлемдік экономикалық дамудың Қазақстан үшін оң үрдістерін ол толық түрде пайдаланды, мұны резиденттердің 2003 жылғы сыртқы экономикалық қызметінен көруге болады (I бөлімнің 1.4-бөлімшесіне 1-қосымша).

2003 жылы мұнайдың әлемдік бағасы соңғы 5 жылда ең жоғары деңгейге жетті. 2003 жылы мұнайдың әлемдік рыноктарда қалыптасқан орташа бағасы бір баррель үшін 29 АҚШ долл. болып, 2002 жылғы деңгейден 16% артты. Қазақстан экспортының басқа тауарлары бойынша да әлемдік бағалардың өсуі байқалды. Мәселен, табиғи газдың бағасы 28%, мақ-та - 37%, мыс пен қорғасын - 14% өсті. Қорытындысында, экспорттың негізгі тауарлары әлемдік бағаларының жиынтық индексі 2002 жылға қарағанда 13,4% өсті. Бағалардың өсуі сондай-ақ Қазақстанның импортқа шығаратын өніміне де тән (2002 жылмен салыстырғанда 13%) болды, алайда

тұтастай алғанда әлемдік бағалардың арақатынасы Қазақстан экспортының пайдасына қалыптасты. 2002 жылмен салыстырғанда экспорттың сыртқы бағалары өзгерістерінің импорттың сыртқы бағалары өзгерістеріне қатынасы ретінде есептелетін сауда шарттарының орташа алынған индексі есептік кезеңде 0,4% жоғары болды.

Энергия көздері экспортынан түсімдердің 2002 жылмен салыстырғанда 1,4 есе өсуі 2002 жылғы қорытындыдан 32%-ке аса отырып, тауар экспортының барынша жоғары көрсеткішіне қол жеткізуді қамтамасыз етудің негізгі факторы болды. Өткен жылы ол 13,2 млрд. АҚШ долларынан асты, оның 7 млрд. АҚШ долларынан астамы мұнай және газ конденсатының үлесіне тиесілі.

2003 жылы Қазақстанға 9,1 млрд. АҚШ долларынан астам сомаға тауарлар әкелінді, бұл 2002 жылға қарағанда 18,4% көп. Орташа келісім-шарттық бағалардың өсу қарқыны (ресми тіркелетін тауар импорты 3%-ке) әлемдік бағалардың өсу қарқынынан едәуір төмен болды, сондықтан импорт құнының өсуі негізінен тауарларды әкелудің нақты көлемінің ұлғаюы есебінен болды.

Қорытындысында 2003 жылы сауда балансының оң сальдосы 2002 жылғы 2,3 млрд. АҚШ долларымен салыстырғанда 4 млрд. АҚШ

долларынан астам болды. Тауарлардың сыртқы сауда айналымының 26% өсуі нәтижесінде тауар айналымының ЖІӨ-ге қатынасы ретінде есептелетін экономика ашықтығының көрсеткіші 2003 жылы 2,6% өсіп, 75,2% болды.

Каспий теңізінің Қазақстан секторындағы кең ауқымды жұмыстар, Теңіз және Қарашығанақ кен орындарындағы өндірісті кеңейту жобаларын іске асыру халықаралық қызмет көрсетудің теріс дисбалансын 4,6%-ке ұлғайтуға себеп болды. Халықаралық қызмет көрсету импортының едәуір бөлігі мұнайгаз саласы кәсіпорындарының ірі құрылыс жобаларын іске асыруға тиесілі және шетелдік тікелей инвесторлардың қаражатын тарту есебінен қаржыландырылады.

Пайдаланылатын қаржы ресурстарынан түсетін кірістер балансының тапшылығы 1,5 еседен астам өсті, бұл негізінен резидент еместердің Қазақстанға тікелей инвестициялау операцияларынан түсетін кірістің ұлғаюына байланысты.

Тауардың таза экспорты көрсеткішінің екі есе дерлік ұлғаюы ағымдағы шоттың жай-күйінің едәуір жақсаруын қамтамасыз етті. 2003 жылдың қорытындысы бойынша ағымдағы операциялар бойынша түсімдер мен төлемдер іс жүзінде бір-бірімен теңесіп, ағымдағы операциялар шотының тапшылығы 2002 жылғы 866 млн. АҚШ доллары болатын тапшылықпен салыстырғанда небары 69 млн. АҚШ долларын құрады.

Қазақстан резиденттері үшін сыртқы қарыз алу құнының төмендеуі нәтижесінде сыртқы корпоративтік қарыз алу күрт өсті. Егер өткен жылдары сыртқы қаржыландырудың әкелінуінде тікелей шетелдік инвестициялар сөзсіз басым болса, ал 2003 жылы мемлекеттік емес сектор тартқан несиелер мен заемдардың нетто-әкелінуі Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялардың 2 млрд. АҚШ долл. таза ағынымен салыстырғанда 2,8 млрд. АҚШ долларынан асты.

Тікелей инвестициялау операциялары бойынша оң сальдо 2003 жылы 2,2 млн. АҚШ долл. болып, іс жүзінде 2002 жылғы деңгейде қалды. Сонымен қатар *тікелей шетелдік инвестициялардың (ТШИ) Қазақстанға жаппай әкелінуі* өткен жылы 4,6 млрд. АҚШ доллары болып, ең жоғары көрсеткішке жетті, бұл шетелдік бас компаниялар беретін несиелер мен заемдар түрінде (фирмааралық берешек) капиталдың тұрақты түрде көп әкелінуін сақтау сияқты қайта инвестициялар көлемінің едәуір өсуімен де қамтамасыз етілді. Мұнайгаз саласына инвестициялар салалар және негізгі елдер - бойынша

ТШИ-дің жалпы ағынын бөлуге айқындаушы ықпалын тигізді. ТШИ-дің негізгі бөлігі мұнай мен табиғи газ өндіруге (ТШИ-дің жалпы әкелінуінің 46%-і), геологиялық және барлау қызметіне (20,9%) тиесілі болды. Түсті металлургия кәсіпорындарының айналым капиталын қаржыландыру мақсатында тікелей инвесторлардан қысқа мерзімді несиелерді көптеп тартуы металлургия өнеркәсібіне - 13,6% қаржы құйылуы үлес салмағының сақталуын қамтамасыз етті. Елдік құрылымда АҚШ инвесторлары (ТШИ-дің жалпы түсуінің 23,6%-і) басым болды, Швейцария (13,7%), Нидерланд (13,4%), Ұлыбритания (12,9%), сондай-ақ Италия (8,1%), Қытай (5,4%) және Ресей (4,3%) инвесторларының үлесіне елеулі салымдар тиесілі.

Республиканың банк секторы мемлекеттік емес сектордың сыртқы қарыз алу көлемінің өсуіне негізгі үлес қосты. Тұтастай алғанда 2003 жылы екінші деңгейдегі банктер 3,7 млрд. АҚШ долларына жуық сомаға, 2002 жылғыдан екі есе артық заемдар тартты және нәтижесінде банк секторының сыртқы борышы бір жыл ішінде 2,1 млрд. АҚШ долларынан астам өсті.

Банктік емес сектордың афиллиирленбеген кредиторлар алдындағы борышы бір миллиардтан астам өсті, бұл негізінен республика кәсіпорындарының орташа мерзімді несиелер мен заемдарды игеру көлемінің 2,3 есе ұлғаюы себепті еді.

2003 жылы Қазақстанның жалпы сыртқы борышы 4,6 млрд. АҚШ долл. астам ұлғайды және жыл аяғында 22,8 млрд. АҚШ долл. асты.

Экспорт кірістерінің өсуімен қатар сыртқы қаржы ресурстарының едәуір әкелінуі резиденттердің шетелдік активтерінің айтарлықтай өсуіне және республиканың сыртқы өтімділік көрсеткіштерінің едәуір жақсаруына себеп болды.

2003 жылы мұнай мен газ конденсаты бағаларының жоғарылауы себепті Ұлттық қор активтерінің өсуі 1,7 млрд. АҚШ долл. болып, жылдың аяғында қор активтерінің 3,66 млрд. АҚШ долларына дейін жинақталуын қамтамасыз етті.

Ұлттық қор активтерінің өсуі елге шетел валютасының әкелінуін стерилизациялауды ішінара ғана қамтамасыз етті. Ішкі рыноктан валюта сатып алу Ұлттық Банктің халықаралық резервтері өсуінің негізгі көзі болды, олар бір жыл ішінде 1,6 есе ұлғайып, 4,96 млрд. АҚШ долл. болды. Халықаралық резервтердің осы қоры қаржыландыруда тауарлар мен қызмет көрсету импортының 4,5 айдан астам уақытқа қажеттілігін қамтамасыз етеді.

I бөлімнің 1.4-бөлімшесіне 2-қосымшада соңғы төрт жылдағы Қазақстанның сыртқы секторының негізгі көрсеткіштерінің динамикасы келтірілген.

Төлем балансының тұрақтылығы тұрғысынан алғанда, елдің сыртқы берешегінің жоғары қарқынмен өсуіне ерекше көңіл аударылуға тиіс.

Соңғы жылдары республиканың жалпы сыртқы борышының ЖІӨ-дегі үлесі 70%-ті құрай отырып, барынша жоғары болды. ХДҚБ-нің жіктеуіне сәйкес берешек дәрежесі бойынша Қазақстан қазіргі уақытта бірқалыпты берешегі бар елдер қатарына жатады. Сонымен қатар, сыртқы борыш көлемінің жартысынан астамын фирмааралық берешек құрайтындықтан, ол халықаралық тәжірибеге сәйкес дефолттың неғұрлым төмен тәуекеліне ұшырайтын берешек ретінде қарастырылады, осыны

есептемегенде жалпы сыртқы борыштың ЖІӨ-ге қатынасы 37%-ке жуық болды.

*Борышқа қызмет етудің тауарлар мен қызмет көрсету экспортына қатынасы* сыртқы борышқа қызмет етуге бағытталатын елдің экспорттық кірістерінің үлесін көрсетеді әрі тауарлар және қызмет көрсету экспортынан түсетін кірістер күрт төмендеген кезде, елдің борыштық міндеттемелерді өтей алу қабілетін бағалауға мүмкіндік береді (I бөлімнің 1.4-бөлімшесіне 3-қосымша). 2003 жылы борышқа қызмет көрсету бойынша төлемдер ұлғайғанда, тауарлар және қызмет көрсету экспортының барынша жоғары өсуіне қарай осы көрсеткіш 2002 және 2001 жылдармен салыстырғанда біраз төмендеді (2001 жылғы және 2002 жылғы тиісінше 37,5%-ке және 35,5%-ке қарағанда 2003 жылы - 34,5%).

## II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ВАЛЮТАЛЫҚ РЕТТЕУ

### 2.1. Ақша-кредит саясаты

2004 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатын жүргізуіне қатысты 2003 жылғы шілдеде бірқатар түбегейлі өзгерістер мен толықтырулар енгізілген болатын. Ұлттық Банктің саясатында айырбас бағамының бағдарларынан бағалардың тұрақтылығын қамтамасыз етуге ауысуға баса көңіл бөлінген. Ұлттық Банктің ендігі негізгі мақсаты бағалар тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады.

Негізгі мақсатты орындау үшін Ұлттық Банк мынадай міндеттерді іске асыруды жалғастырады:

- 1) мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу;
- 2) төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету;
- 3) валюталық реттеуді және валюталық бақылауды жүзеге асыру;
- 4) қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге ықпал ету.

Ұлттық Банктің негізгі мақсаты мен міндеттерін осылайша түйіндеу Ұлттық Банк жариялаған Еуроодақ стандарттарына және инфляциялық таргеттеу принциптеріне көшуді едәуір нақты көрсетеді.

2003 жылы Ұлттық Банк *инфляцияның төмен деңгейін қолдауға* бағытталған саясатты жүргізуді жалғастырды. 2003 жылы орташа жылдық инфляция индикативтік көрсеткіштер шеңберінде қалып, 6,4% болды.

Ұлттық Банк 2003 жылы сыртқы рыноктардағы Қазақстан тауарларының бағалық бәсеке қабілетін қолдау үшін теңгенің өзгермелі айырбас бағамының режимін сақтады, бұл бағамның ақша сұранысы мен ұсынысына байланысты ауытқулардың болуы себепті еді. Шын мәнінде бүкіл жыл бойы теңгенің АҚШ долларына қатынасы бойынша нығаю үрдісі байқалды. Теңгенің нығаюына ішкі валюта рыногына

шетел валютасының едәуір әкелінуі ықпал етті. Ағымдағы жылдың басынан бастап әлемдік рыноктағы энергия ресурстары бағаларының жоғары болуы, мемлекеттік меншік үлесінің жекешелендірілуі, сондай-ақ корпоративтік сектордың және екінші деңгейдегі банктердің ішкі рыноктардан қарыз алуы себепті шетел валютасы түсуінің негізгі көздері экспорттық валюта түсімінің едәуір көлемі болып табылады.

Ішкі валюта рыногына шетел валютасының едәуір әкелінуі жағдайларында Ұлттық Банктің Қазақстан Қор Биржасынан және банкаралық валюта рыногынан шетел валютасын таза сатып алу көлемі 2003 жылы 2,2 млрд. АҚШ долл. жуық болды, оның жартысынан көбі Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноттарын шығару арқылы стерилизацияланды. Сонымен бірге Ұлттық Банк Ұлттық қордың активтерін толықтыру мақсатында Қаржы министрлігіне 1,3 млрд. АҚШ долларына валюта сатты.

2003 жылы теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 1 АҚШ доллары үшін 149,45 теңге болды. 2003 жылы номиналдық жағынан алғанда теңге АҚШ долларына қарағанда 8,03%-ке нығайды.

2003 жылы негізгі сауда әріптестері елдерінің валютасына қатынасы бойынша теңгенің нақты құнсыздануы 2,5% болды. АҚШ долларына қарағанда теңгенің едәуір нығаюына қарамастан, қазақстандық экспорттерлердің, тұтастай алғанда негізгі сауда әріптестері елдеріне қатысты сыртқы бәсеке қабілетін қамтамасыз ететін жағдайлар 2001 және 2002 жылдарға қарағанда 2003 жылы әлдеқайда қолайлы деңгейде сақталды.

Ішкі валюта рыногына шетел валютасының едәуір әкелінуінің жалғасуы жағдайларында Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтерінің өсуі *ақша базасының* 52,2%-ке 316,9 млрд. теңгеге дейін көбеюі негізгі фактор болды. Ақша базасын реттеудің негізгі құралдары Ұлттық Банктің қысқа

мерзімді ноттарын шығару және ашық рынок операциялары болды.

Бір жыл ішінде ақша базасының динамикасында - маусымда 16,1% және қыркүйекте 13,3% екі ең жоғары көбею байқалды. Өткен жылдардағы сияқты ақша базасының маусымда көбеюі Үкіметтің шоттарындағы қалдықтардың едәуір азаюы (41,6%) себепті еді. Мұндай азаю, өз кезегінде, негізінен білім беру саласындағы бюджеттік ұйымдардағы қызметкерлердің демалыстары кезеңінде Үкімет шығыстарының маусымдық ұлғаюына байланысты еді. Қыркүйекте ақша базасы кеңеюінің негізгі факторы Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің едәуір өсуі (7,7%) болды. Ақша базасының едәуір сығымдалуы (10,2%) әдеттегідей, қаңтарда байқалды. Осы айда Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің едәуір ұлғаюына (14,1%), Ұлттық Банктің таза ішкі активтерінің азаюына қарамастан, Үкімет шығыстарының маусымдық төмендеуі және Үкіметтің шоттарындағы қалдықтардың тиісінше едәуір өсуі себепті ақша базасының сығымдалуына алып келді.

**Ақша массасының (M3) 2003 жылғы 26,8%-ке 969,9 млрд. теңгеге дейін өсуі экономиканы монетизациялау деңгейін 20,3% -тен 21,8% -ке дейін жоғарылатуға ықпал етті.**

Ақша массасын ұлғайтуға банк жүйесінің ішкі активтерінің өсуі (51,9%) негізгі үлес қосты. Банк жүйесінің Үкіметтен басқа, экономиканың өзге секторларына талаптарының едәуір ұлғаюы (45,6%) банк жүйесінің басқа да таза ішкі активтерінің азаюымен (35,6%) бейтараптандырылды. Банк жүйесінің Үкіметке таза талаптары аз ғана (3,2%) өсті.

Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің өсуі нәтижесінде ақша массасының өсуіне сондай-ақ банк жүйесінің сыртқы таза активтерінің өсуі де (5,8%) оң ықпалын тигізді.

2003 жыл ішінде ақша массасының ең жоғары көбеюі қыркүйекте байқалды (8,1%), бұл негізінен ауыл шаруашылығы жұмыстарына байланысты маусымдық факторлардың себебінен еді. Ақша массасының маусымдық ең көп азаюы қаңтарда байқалды (5,2%).

**Айналыстағы қолма-қол ақша (M0) 2003 жылғы динамикасына тән ерекшелік өткен жылдармен салыстырғанда оның едәуір өсуі (47,6%-ке 238,7 млрд. теңгеге дейін) болып табылады. Айналыстағы қолма-қол ақша өсуінің негізгі факторы елдегі экономикалық өсудің және іскерлік белсенділіктің жоғары қарқындары сақтала отырып, халықтың ақшалай кірістерінің номиналдық сияқты нақтылы**

да ұлғаюы болды. Айналыстағы қолма-қол ақша өсуінің қарқындарын ұлғайтуға сондай-ақ Үкімет жүргізіп отырған белсенді әлеуметтік саясат та ықпал етті. Мәселен, бір жыл ішінде екі рет зейнетақыны жоғарылату жүзеге асырылды (жыл басынан бастап зейнетақы төлемдерін алушылардың бәріне 12% көбейту, 1 маусымнан бастап - зейнетақыларды зейнеткерлердің еңбектегі үлесіне байланысты дифференциаланған түрде көбейту).

Өз валютамыз теңгені енгізген кезден бастап АҚШ долларына қарағанда оның айырбас бағамының алғаш рет байқалған нығаюы қолма-қол доллардан «қашуға», қолма-қол теңгеге ауысуға ықпал етті, бұл сондай-ақ қолма-қол теңгеге сұранысты ұлғайтуға алып келді. Ұлттық Банктің бағалауы бойынша, айналыстағы қолма-қол ақшаның 10%-ке жуық өсуі осы фактормен байланысты еді.

Осылайша, 1999 жылдан бастап алғаш рет 2003 жылғы айналыстағы қолма-қол ақшаның өсу қарқыны резиденттердің банк жүйесіндегі депозиттерінің өсу қарқынынан, ал ақша базасының кеңеюі - ақша массасының өсу қарқынынан асып түсті. 2003 жылғы ақша массасы құрылымындағы депозиттер үлесі 78,9%-тен 75,4%-ке дейін, ал ақша мультипликаторының мәні 3,67-ден 3,06-ға дейін төмендеді.

**Қысқа мерзімді ноттар.** Ұлттық Банк 2003 жылғы 613,0 млрд. теңгеге қысқа мерзімді ноттар шығарды (ұлғаюы 2002 жылғы 208,3 млрд. теңгемен салыстырғанда 2,9 есе). Ноттардың ең көп эмиссиясы II тоқсанға тиесілі, осы тоқсан ішінде орналастыру бірдей болған жоқ (сәуірде - 42,9 млрд. теңге, мамырда - 70,4 млрд. теңге, маусымда - 89,7 млрд. теңге). Ноттар эмиссиясы көлемінің ұлғаюына екінші деңгейдегі банктердің шамадан тыс өтімділігін стерилизациялау қажеттігі ықпал етті. Нәтижесінде айналыста жүрген қысқа мерзімді ноттардың көлемі 3,1 есе 198,6 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. Қысқа мерзімді ноттар бойынша тиімді кірістілік 5,89%-тен 5,07%-ке дейін (жылдың соңғы айындағы орташа алынған кірістілік) төмендеді.

Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноттарын шығару, орналастыру, айналысқа жіберу және өтеу ережесіне өзгерістер мен толықтырулар енгізілуіне байланысты 2003 жылғы маусымнан бастап 1 жылға дейінгі айналыс мерзімімен ноттар шығару мүмкін болды.

**Ұлттық Банктің мемлекеттік бағалы қағаздардың қайталама рыногындағы операциялары.** 2003 жылғы Ұлттық Банк мемлекеттік бағалы қағаздарды сатып алу бойынша бір операция және сату бойынша бір операция жасады. Өтеуге

орташа алынған жылдық 7% кірістілігімен сатып алу көлемі - 32,6 млн. теңге, жылдық 7% кірістілігімен сату көлемі - 32,6 млн. теңге. Өтелгенге дейінгі орташа алынған мерзімі 1 055 күн болды.

Кері репо ашу бойынша операциялар 21,8 млрд. теңгеге жүргізілді, осы операциялардың мерзімі 4 күн, кірістілігі - жылдық 6,25% болды. Кері репо операцияларын жабу 21,8 млрд. теңгеге жүргізілді, олар бойынша кіріс 15,7 млн. теңге болды.

Тікелей репо ашу бойынша операциялар 488,7 млрд. теңгеге жүргізілді, осы операциялардың мерзімі 1,5 күн, кірістілік - жылдық 3,64% болды. Тікелей репо операцияларын жабу 504,8 млрд. теңгеге жүргізілді, олар бойынша шығыс 3,6 млрд. теңге болды. Репо операциялары бойынша шығыстардың мұндай өсуі Қазақстан Даму Банкімен 15,1 млрд. теңгеге (номиналдық құны бойынша) репо мәмілелерін мерзімінен бұрын жабуға байланысты еді.

**Ішкі рыноктағы депозит операциялары.** 2003 жылы Ұлттық Банк ішкі рынокта 1 009,2 млрд. теңгеге 636 депозитті тартты. Оның ішінде екінші деңгейдегі банктерде 317,9 млрд. теңгеге 561 депозит тартылды, оларды тартудың орташа мерзімі жылдық 3,76% орташа ставка бойынша екі аптаға жуық болды. Қаржы министрлігінде жылдық 4,0% орташа ставка бойынша тартудың орташа мерзімі 1 ай болатын 691,4 млрд. теңгеге 75 депозит тартылды.

Есептік кезеңде Ұлттық Банк өзіне сенімгерлік басқаруға берілген қаражат есебінен екінші деңгейдегі банктерге 6,58% орташа ставка бойынша жарты жыл мерзімге 6 млрд. теңгеге 3 депозит орналастырды.

**Кредиттеу және вексельдерді қайта есептеу.** 2003 жылы Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерді кредиттік ставкаларды төмендету бағдарына бағытталған проценттік саясатты жалғастырды, Мәселен, «овернайт» заемдары бойынша ставка және қайта қаржыландыру ставкасы тиісінше 8% және 7%-ке дейін төмендетілді.

2003 жылы 15 екінші деңгейдегі банктермен «овернайт» банктік заемын беру туралы Бас келісімдер жасалды.

5 банкке 19 млрд. теңге болатын 22 «овернайт» заемы берілді. «АВС-Балқаш» ТК» ААҚ-ын, Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығын қаржыландыру үшін банктерге берілген банктік заемдарды қайтару мерзімдері ұзартылды. «АВС-Балқаш» ТК» ААҚ-ын қаржыландыру үшін Консорциумға қатысушы банктерге берілген валюталық заемдар бойынша орташа жылдық процент есептеу 3,3% болды. Теңгемен берілген заемдар бойынша (ҚБЕО) орташа процент 2003 жылы 7,25% және «овернайт» заемдары бойынша - 8,3% болды.

Банктік заемдарды қайтару ұлттық валютамен 19,1 млрд. теңге, шетел валютасымен - 2,35 млн. АҚШ доллары болды. Ұлттық Банк берген банктік заемдар бойынша борыштың жалпы сомасы 2004 жылғы 1 қаңтарда 3,2 млрд. теңге болды.

2004 жылғы 1 қаңтарда 1995 - 1996 жылдары ұлттық валютамен берілген 1,8 млрд. теңге банктік заемдар бойынша шығынды берешек есепте бар. Өткен жылы осы шоттар бойынша қозғалыстар жасалмады.

Қарастырылып отырған кезеңде 5 банктің және 1 заңды тұлғаның борыштары жойылды, олар бойынша 479,2 млн. теңгеге тарату процесі аяқталды. Сонымен бірге, «Казвоенторгснабсбыт» баланстан тыс шотта есептелген 43,9 млн. теңге берешекті өтеді.

Есептік кезеңде ай сайын несие портфелін жіктеу жүргізілді. Ұлттық Банктің кредит портфелінде бар банктік заемдарына есептік кезеңде провизиялар жасалған жоқ.

2003 жылы Ұлттық Банк вексельдердің бірінші класты эмитенттерін анықтау жөніндегі жұмысты жалғастырды. 2003 жылы бірінші класты эмитенттердің саны 6 кәсіпорыннан 9 кәсіпорынға дейін ұлғайды.

Ұлттық Банктің вексельдерді қайта есепке алу туралы Бас келісімдері 2003 жылдың аяғында 10 банкке қолданылды. 2003 жылы 6 есеп кеңсесінен қайта есепке алуға бірінші класты эмитенттерден 6 айға дейінгі айналыс мерзімімен 1,5 млрд. теңгеге 368 вексель қабылданды. Қайта есепке алуға қабылданған 716,6 млн. теңгеге вексельдер өтелді. 2004 жылғы 1 қаңтарда Ұлттық Банктің портфелінде 770,7 млн. теңгеге вексель болды.

### 2.2. Ұлттық Банктің алтынвалюта активтері және оларды басқару

**Алтынвалюта активтері көрсеткіштерінің динамикасы.** Ұлттық Банктің жалпы алтынвалюта активтері 2004 жылғы 1 қаңтарда 4,96 млрд. АҚШ долл. болып, бір жыл ішінде 1,8 млрд. АҚШ долларына ұлғайды. Жалпы алтынвалюта активтері көлемінің өзгеруіне еркін айырбасталатын валютадағы активтердің 1,7 млрд. АҚШ долл. ұлғаюы және монетарлық алтын активтерінің 140,4 млн. АҚШ долл. ұлғаюы ықпал етті.

Есептік кезеңде Ұлттық Банктің ішкі валюта рыногында нетто-сатып алуы 2,2 млрд. АҚШ долл., оның ішінде Қазақстан қор биржасында (KASE) және биржадан тыс рынокта 1,1 млрд. АҚШ доллардан болды.

Жалпы валюта активтері өсуінің басқа себебі Қаржы министрлігінің пайдасына 1,2 млрд. АҚШ долл. шетел валютасының түсуі болды. 771,3 млн. АҚШ долл. болатын едәуір көп сома мұнайгаз секторынан салықтар төлеу түрінде және Ресей Федерациясының Үкіметінен «Байқоңыр» кешенін жалға алғаны үшін 115,0 млн. АҚШ долл. түсті.

Сонымен қатар Ұлттық Банк Үкіметтің 387,8 млн. АҚШ долл. сыртқы борышы бойынша төлемдерді жүзеге асырды және Ұлттық қорға 1,3 млрд. АҚШ долларын сатты.

Әлемдік рыноктардағы алтын бағасының 21,7% өсуі нәтижесінде қымбат металдармен активтер құны 140,4 млн. АҚШ долл. өсті.

Ұлттық Банк ішкі рынокта 28,1 млн. АҚШ долларына алтын сатып алуды жүзеге асырды.

Сонымен, есептік кезеңде таза алтынвалюта активтері 1,8 млрд. АҚШ долларына 4,96 млрд. АҚШ долларына дейін ұлғайды (II бөлімнің 2.2-бөлімшесіне 1-қосымша, 2.2.1-кесте).

**Алтынвалюта активтерін басқару жөніндегі операциялық қызмет.**

Алтынвалюта активтерінің сақталуын, өтімділігін қамтамасыз ету және кірістілігін барынша көбейту бойынша оларды басқарудың негізгі принциптеріне сүйеніп отырып, 2003 жылы Ұлттық Банк мынадай операциялар жасады.

**Шетел валютасындағы бағалы қағаздармен операциялар.** 2003 жылы шет мемлекеттер Үкіметтерінің бағалы қағаздар портфелінің рыноктық құны 600,7 млн. АҚШ долларына 1,9 млрд. АҚШ долл. дейін өсті. Оның ішінде АҚШ Үкіметінің бағалы қағаздар портфелінің рыноктық құны 40,3 млн. АҚШ долларына 578,3 млн. АҚШ долл. дейін,

еуроаймақ елдері үкіметтерінің - 534,2 млн. АҚШ долларына 1 066,4 млн. АҚШ долл. дейін, Ұлыбритания Үкіметінің - 49,8 млн. АҚШ долларына 121,2 млн. АҚШ долл. дейін, Жапония Үкіметінің - 12,8 млн. АҚШ долларына 13,5 млн. АҚШ долл. дейін өсті.

2003 жылы халықаралық қаржы ұйымдарының бағалы қағаздары портфелінің рыноктық құны 66,7 млн. АҚШ долларына 78,6 млн. АҚШ долл. дейін, шет ел мемлекеттері агенттіктерінің - 853,3 млн. АҚШ долларына 1,1 млрд. АҚШ долл. дейін өсті.

**Алтынмен операциялар.** 2003 жылы Ұлттық Банк 4,8 млрд. АҚШ долл. болатын алтынмен 358 операцияны жүзеге асырды. Алтынмен депозиттік операциялар көлемі 3,9 млрд. АҚШ долл., жылдық 0,06% орташа сыйақы ставкасымен орналастырудың орташа мерзімі - 1,6 ай болды. Ішкі рынокта 2 369,3 ки-лограм алтын сатып алынды.

3 435,74 унция алтынды құрайтын алтын портфелі үшін қосымша кіріс 350 мың унция алтын мөлшерінде 3 жыл мерзімге жасалған проценттік своп мәмілелерінен түсімдер есебінен алынды, бұдан Ұлттық Банк белгіленген проценттік ставка алып, өзгермелі ставка төлейді.

**Валюталық депозиттік операциялар.** 2003 жылы Ұлттық Банк 6,9 млрд. АҚШ долларына валюталық активтерді орналастыру бойынша 178 операцияны жүзеге асырды, орташа орналастыру мерзімі - шамамен 1 апта.

Сонымен бірге, есептік кезеңде Ұлттық Банк ішкі рынокқа АҚШ долларымен 290,9 млн. АҚШ доллары болатын 6 депозит тартты.

**Сыртқы рыноктағы валюта айырбастау операциялары.** 2003 жылы сыртқы рынокта 3,8 млрд. АҚШ долларына 300 валюта айырбастау операциясы, оның ішінде 3,1 млрд. АҚШ долларына 214 форвард операциясы жүргізілді.

**Алтынвалюта активтерімен операциялар бойынша кірістер құрылымы.** Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқарудың тиімділігін арттыру мақсатында Ұлттық Банк Басқармасының 2003 жылғы 1 қыркүйектегі № 329 қаулысымен Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқару жөніндегі жаңа инвестициялық стратегия бекітілді. Бұл стратегия инвестициялау үшін рұқсат берілген қаржы құралдарының ауқымын кеңейтуге мүмкіндік берді және алтынвалюта активтері көлемінің өсе

түсуімен байланысты Ұлттық Банктің кредиттік рейтингі жоғары шетелдік қарсы әріптестері үшін кредиттік тәуекелдің көлемін ұлғайтты.

Қысқа мерзімді портфель үшін эталондық портфель Merrill Lynch 3-month US Treasury Bill Index индексі болып табылады. Ұзақ мерзімді үшін –55% Merrill Lynch US Treasuries&Agencies 1-3 years, 40% –Merrill Lynch German Federal Governments 1-3 years, 4% –Merrill Lynch U.K. Gilts 1-3 years Index және 1% –Merrill Lynch Japanese Governments 1-3 years индексі болып табылады.

*Алтынвалюта активтерінің ұзақ мерзімді портфелі.* Алтынвалюта активтерінің ұзақ мерзімді портфелінің рыноктық құны 2003 жылдың басында 1,7 млрд. АҚШ долл., ал жылдың аяғында – 3,4 млрд. АҚШ долл. болды. 2003 жылы қысқа мерзімді портфельден ұзақ мерзімді портфельге жалпы рыноктық құны 1,4 млрд. АҚШ долл. болатын 3 аударым жүзеге асырылды. Ұзақ мерзімді портфель бойынша инвестициялық кіріс (жұмсалған және жұмсалмаған) 259,3 млн. АҚШ долл. болды.

2003 жылы алтынвалюта активтерінің ұзақ мерзімді портфелінің АҚШ долларымен көрсетілген кірістілігі 11,35% болды. Эталондық портфельдің кірістілігі 11,12% болғанда, үстеме кірістілігі 23 базистік пункт болды.

Тұтастай алғанда бір жыл ішінде ішкі және сыртқы басқарудағы портфельдердің бәрі дерлік оң нәтиже көрсетті. АҚШ долларымен деноминирленген

### 2.3. Валюталық реттеу және бақылау

**Валюталық реттеу режимін ырықтандыру.** 2003 жылы валюталық операциялар жүргізуге шектеулерді кезең-кезеңімен жоюды көздейтін Қазақстан Республикасында валюталық режимді ырықтандырудың тұжырымдамасы және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 29 қаңтардағы № 103 қаулысымен бекітілген, бірінші кезеңдегі іс-шараларды айқындайтын Қазақстан Республикасында валюталық режимді ырықтандырудың 2003 - 2004 жылдарға арналған бағдарламасы қабылданды.

Қазақстан Республикасында валюталық режимді ырықтандырудың бағдарламасына сәйкес «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне банк қызметі, валюталық реттеу және валюталық бақылау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 мамырдағы № 411 Заңы қабылданды.

қосалқы портфель эталондық портфель кірістілігінің тең кірістілігін көрсетті.

*Алтын портфелі.* Алтынвалюта активтерінің алтын портфелінің рыноктық құны 2003 жылдың басында 585,6 млн. АҚШ долл., ал жылдың аяғында – 725,9 млн. АҚШ долл. болды. Жыл ішіндегі түсімдердің жалпы көлемі 58 750,3 унция алтынды құрайды. Алтынвалюта активтерінің деңгейіне қатысты алтын портфелінің үлесі 2003 жылғы 31 желтоқсанда 15% болды. Алтын портфелінің кірістілігі 0,03% болды. Эталондық портфельдің кірістілігі 0,01% болғанда, үстеме кірістілігі 2 базистік пункт болды.

*Алтынвалюта активтерінің қысқа мерзімді портфелі.* Қысқа мерзімді портфельдің рыноктық құны 2003 жылдың басында 843,6 млн. АҚШ долл., ал жылдың аяғында – 870,5 млн. долл. болды. Қысқа мерзімді портфельдің жалпы кірістілігі –3,31%. Эталондық портфельдің кірістілігі 1,15% болғанда, үстеме кірістілігі 216 базистік пункт болды.

**Сыртқы басқаруға берілген активтер.** 2003 жылы алтынвалюта активтерінің бір бөлігін басқарумен 4 сыртқы басқарушы, оның ішінде 3-еуі – алтынвалюта активтерінің ұзақ мерзімді портфелін, 1-еуі – алтынвалюта активтерінің қысқа мерзімді портфелін басқарумен шұғылданды, бір басқарушыны қоспағанда, олардың нәтижелері 5-тен 34-ке дейін базистік пункт болған оң үстеме кірістілікті көрсетті. Сыртқы басқаруға берілген портфельдің рыноктық құны бір жылда 634,3 млн. АҚШ долларынан 682,3 млн. АҚШ долларына дейін ұлғайды.

Осы Заңның негізінде Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілеріне валюталық реттеу және бақылау жөнінде өзгерістер мен толықтырулар әзірленіп, енгізілді, онда төмендегідей іс-шаралар жүзеге асырылды.

1. Лицензиялаудан мынадай валюталық операциялар алынып тасталды:

- банктердің, жеке тұлғалардың - Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымына (ЭЫДҰ) кіретін және рейтинг агенттіктерінің бірі талап еткен ең аз рейтингі бар елдердің шетел банктеріндегі резиденттері, сондай-ақ жұмыс, оқу, емделу немесе демалу мақсатымен Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде уақытша жүрген тұлғалардың шет елде шоттар ашуы. Елінің талап етілген ең аз рейтингі Лицензиялау ережесінде белгіленген жеке тұлғаларға қатысты А-дан («Fitch») және «Standard & Poor's» агенттіктерінің жіктеуі) немесе А2-ден («Moody's»

агенттігінің жіктеуі) төмен болмайтын деңгейде белгіленген;

- резидент еместердің Қазақстан Республикасының валюталық және банктік заңдарында белгіленген талаптарға сай келетін бағалы қағаздарына инвестицияларды жүзеге асыру. Лицензиялау ережесіне сәйкес бұл инвестициялар рейтингі (не эмитенттің рейтингі) А-дан («Fitch» және «Standard & Poor's» агенттіктерінің жіктеуі) немесе А2-ден («Moody's» агенттігінің жіктеуі) төмен болмайтын бағалы қағаздар рыногының қазақстандық кәсіби қатысушылары арқылы бағалы қағаздарға жүзеге асырылуы тиіс;

- резиденттердің ЭЫДҰ-ға кіретін елдерде және/немесе инвестицияларды өзара қолдау және қорғау туралы Қазақстанмен халықаралық шарттар жасасқан және бекіткен елдерде еншілес ұйымдар құруы;

- резидент банктіктердің резидент еместерге 180 күннен астам мерзімге кредиттер беруі. Банктіктердің осы операциялары туралы ақпарат банктік есеп беру деректері бойынша жиналады.

2. Ағымдағы валюталық операциялардан капитал қозғалысына байланысты операцияларға көшу мерзімі осы норманы халықаралық тәжірибеге сәйкес келтіру мақсатында 120-дан 180 күнге дейін ұзартылды.

3. Резиденттер арасында, оның ішінде аккредитивтік және вексельдік нысанда есеп айырысқан кезде шетел валютасын және шетел валютасымен көрсетілген төлем құжаттарын пайдалану негіздері кеңейтілді.

4. Республикаға Үкімет айқындайтын жекелеген тауарлар тізбесінің экспорты бойынша 365 күндік мерзімге қаражатты қайтару мүмкіндігі көзделген.

5. Лицензиялау рәсімдері едәуір оңайлатылды және жеңілдетілді.

6. Банктіктердің айырбастау пункттерінде айырбастау операцияларын өзге де банктік операциялармен қатар біріктіріп жүргізуге рұқсат етілді.

Ұлттық Банк ЕурАзЭҚ шеңберінде валюталық реттеу мен валюталық бақылау саласында Ынтымақтастықтың перспективалық жоспарын ұсынды, онда ЕурАзЭҚ елдері арасында валюта операцияларын жүзеге асыру режимін ырықтандыру бойынша жалпы бағыттар көрсетілген. Бұл жоспардың жобасы 2003 жылғы қарашада Алматы қаласында ЕурАзЭҚ қатысушылары - мемлекеттердің орталық (ұлттық) банктіктері басшылары кеңесінің мәжілісінде қаралып, мақұлданды.

**Валюталық құндылықтарды пайдаланумен байланысты операцияларды лицензиялау.** Ұлттық Банк 2003 жылы валюталық құндылықтарды пайдаланумен байланысты операциялардың мынадай түрлеріне 1057 лицензия берді.

Инвестицияларды жүзеге асыру және жеке тұлғалардың шоттар ашу тәртібін жеңілдету, резидент емес банктіктер беретін кредиттерді лицензиялауды жою, сондай-ақ экспорттан түсетін валюта түсімін және импорт бойынша орындалмаған аванстық төлемдерді қайтару мерзімін ұзарту берілген лицензияларды 2003 жылы екі еседен астам азайтуға мүмкіндік берді.

Берілетін лицензиялардың 85%-і дерлік резидент еместердің экспорт-импорт мәмілелері жөніндегі міндеттемелерін орындау мерзімін ұзартуға байланысты операцияларға тиесілі, олар бойынша жалпы сома лицензияланатын капитал әкелілуінің жалпы сомасының 90%-іне жуығын құрайды.

**Экспорт-импорт валюталық бақылау (ЭИВБ).** ЭИВБ-ды жүзеге асыру шеңберінде:

- экспорт түсімінің және импорт бойынша тауардың қайтарылмаған сомалары жөніндегі деректер тұрақты негізде Президент Әкімшілігіне ұсынылды;

- 2003 жылы әкімшілік және қылмыстық іс қозғау үшін Ұлттық Банктің филиалдарына 1 808 фактілер, Қаржы полициясы агенттігіне - республикаға қаражатты қайтармау түріндегі 613 ықтимал құқық бұзушылық фактілері жіберілді. Қаржы полициясы агенттігінің хабарлауы бойынша Ұлттық Банк материалдарының негізінде 134 шаруашылық жүргізуші субъектілерді тексеру жүзеге асырылды және 75 қылмыстық іс қозғалды.

**Валюталық заңдардың бұзылуы саласында әкімшілік іс қозғау.** 2003 жылы Ұлттық Банк валюталық заңдар саласында әкімшілік құқық бұзушылықты анықтау және оған жол бермеу жұмысын жалғастырды.

Ұлттық Банк 2003 жылы валюталық заңдар мен статистикалық есеп саласында әкімшілік құқық бұзушылық туралы барлығы 894 іс қозғады. Оның 825-ін Ұлттық Банк қарады және 561-іне (70%) 39,8 млн. теңгеге айыппұл санкциялары салынды, бұл 2002 жылғыға қарағанда үш есе көп.

Сот орындарына жіберілген 66 істің 43 ісіне 5,4 млн. теңге айыппұл сомасына санкциялар салынды.

Сонымен, 2003 жылы Ұлттық Банктің (оның ішінде филиалдарының) валюталық заңдар

## II. Ақша-кредит саясаты және валюталық реттеу

---

саласында әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарау жөніндегі қызметі нәтижелерінің бірі республикалық бюджеттің 45,1 млн. теңгеге толықтырылуы болды.

Ұлттық Банктің бақылау бөлімшесінің мамандары құқық бұзушылардың Ұлттық Банктің шешімдері бойынша шағымдарына байланысты 11 сот ісіне қатысты, 9 жағдайда Ұлттық Банктің шешімі өзгеріссіз қалдырылды, 1 іс бойынша материалдар белгіленген тәртіппен шағымдануға жіберілді.

**Валюталық бақылау мәселелері бойынша инспекциялау.** Ұлттық Банк валюталық бақылауды байқау әдісін пайдалану арқылы да (заңды тұлғалардың есебін тексеру), валюталық заңдарды сақтау мәселелері бойынша тексеру әдісімен де жүзеге асырады.

2003 жылы Ұлттық Банктің бақылау бөлімшесінің мамандары екінші деңгейдегі банктердегі 2 кешенді тексеруге және Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы жүргізген екінші деңгейдегі банктегі 1 тексеруге қатысты.

### III. ҚОЛМА-ҚОЛ АҚША АЙНАЛЫМЫН РЕТТЕУ

**Ұлттық Банктің эмиссия операциялары және қолма-қол ақша айналымы.** 2003 жылы Ұлттық Банктің резервтік қорларынан 342,5 млрд. теңге қолма-қол ақша, оның ішінде эмиссиялық ораммен (жаңа) – 135,9 млрд. теңге айналысқа жіберілді, 258,2 млрд. теңге айналыстан алынды. Жиынтығында, эмиссиялық нәтиже 84,3 млрд. теңге болып қалыптасты, бұл 2002 жылғы көрсеткіштен 2,6 есе көп.

Тұтастай алғанда, 2003 жылы екінші деңгейдегі банктердің қассасына қолма-қол ақша түсімінің көлемі 37,1%-ке, 2 279,1 млрд. теңгеге дейін, ақша беру көлемі – 41,6%-ке, 2 339,1 млрд. теңгеге дейін өсті.

Екінші деңгейдегі банктердің қассалық айналым құрылымында кіріс бөлігі бойынша негізінен тауарларды, қызмет көрсетуді және орындалған жұмысты сатудан түсімдер бабы бойынша 32,1%-ке, шетел валютасын сатудан түсімдер 20,4%-ке және жеке тұлғалардың салымдары бойынша шоттарға түсімдер 48,3%-ке өсті. Шығыс бөлігінің өсуі көбінесе қолма-қол ақшаны шетел валютасын сатып алуға 56,8%, банкоматтарды нығайтуға 49,9%, тауарларға, жұмысқа және қызмет көрсетуге ақы төлеуге 36,3% ақша берудің өсуіне негізделген. Сонымен бірге банктердің қассаларынан ауыл шаруашылығы өнімдеріне төлеу үшін ақша берудің өскені байқалады. Өсу 16,5 млрд. теңге болды немесе 16%, бұл ретте осы бап бойынша шығыс үлестік көрсетумен 2002 жылғы 2%-тен 2003 жылы жалпы беру сомасында 5,1%-ке дейін болды.

**Ұлттық валюта банкноттары мен монеталарының тиісті физикалық жай-күйіне қолдау көрсету жөніндегі жұмыс.** 2003 жылы қолма-қол ақша айналысынан 50 млрд. теңгеге тозығы жеткен банкноттар алынды. Алынудың негізгі көлемі 1999 жылғы үлгідегі номиналы 200 және 500 теңгелік және 2000 жылғы үлгідегі 1000 және 2000 теңгелік тозығы жеткен банкноттарға тиесілі.

Есептік кезеңде номиналдары 1-ден 50 теңге аралығындағы банкноттарды монеталарға ауыстыра

отырып айналыстан алу жөнінде жұмыс жалғастырылды. 2004 жылғы 1 қаңтарда айналыстағы төменгі номиналды банкноттар 522,6 млн. теңге (осы номиналдардың дайындалған банкноттарының жалпы сомасының 3,8%-і) болды, 100 теңгелікті қоса алғанда айналыстағы монеталар көлемі 52,4%-ке, 6,4 млрд. теңгеге дейін өсті.

2004 жылғы 1 қаңтарда айналыстағы номиналдары 200 және 500 теңге ескі үлгідегі банкноттар қалдығы жалпы дайындалған соманың 0,5%-ін, номиналдары 1000 және 2000 теңге банкноттар жалпы дайындалған соманың 1%-ін құрады.

**Жаңа банкноттарды, мерейтойлық және ескерткіш монеталарды шығару.** Қолма-қол ақша айналысының купюр құрылымын жетілдіру мақсатында 2003 жылғы 28 шілдеден бастап номиналы 10 000 теңгелік банкнот айналысқа шығарылды.

Сонымен қатар 2003 жылы мынадай коллекциялық және ескерткіш монеталар шығарылды:

1) номиналы 500 теңгелік, сынамы 925/1000, «Қазақстан Петроглифтері» сериясынан «Түркі жауынгері» ескерткіш күміс ақша, саны 3000 дана;

2) номиналы 500 теңгелік, сынамы 925/1000, «Қазақстан Қызыл кітабы» сериясынан «Дуадақ» ескерткіш күміс ақша, саны 3000 дана;

3) Махамбет Өтемісұлының туғанына 200 жыл толуына арналған монета, номиналы 50 теңге «нейзильбер» қоспасынан, саны 50 000 дана;

4) Ұлттық валютаның енгізілуіне 10 жыл толуына арналған монеталар: номиналы 1000 теңгелік сынамы 925/1000 күміс монеталардың екі түрі, саны 3000 данадан және номиналы 100 теңгелік биколорлық (құрамдас) монетаның төрт түрі, 100 мың данадан;

5) «Архитектуралық және тарихи ескерткіштер» сериясынан номиналы 500 теңгелік, сынамы 925/1000, «АЙША-БИБІ кесенесі», саны 3000 дана;

6) номиналы 500 теңгелік сынамы 925/1000, «Қолданбалы өнер» сериясынан «Аса таяқ» ескерткіш күміс ақша, саны 3000 дана.

## IV. ҚАРЖЫ РЫНОГЫ

### 4.1. Валюта рыногы

Ұлттық валютаны енгізген кезден бастап АҚШ долларына қатысы бойынша теңгенің нығаю үрдісі байқалды. Теңгенің нығаюына ішкі валюта рыногына шетел валютасының айтарлықтай әкелінуі ықпал етті, бұл биржадағы, сондай-ақ банкаралық рыноктағы операциялар көлемінің күрт өсуіне жағдай жасады.

2003 жылы доллар позициясындағы биржалық сауда-саттық көлемі 2002 жылғы деңгейден 2 есе асып түсіп, 6,3 млрд. АҚШ долл. астам болды. Биржадан тыс айналым биржалық айналымнан асып кетті: биржадан тыс валюта рыногындағы резидент банктер арасындағы мәмілелердің көлемі бір жылда 46,8%-ке ұлғайып, 6,9 млрд. АҚШ долларына балама сомаға жетті. Сонымен, ішкі валюта рыногындағы сауда-саттықтың жалпы көлемі 13,0 млрд. АҚШ долларынан астам болды.

Шетел валютасы түсімінің негізгі көздері ағымдағы жылдың басынан бері әлемдік рынокта энергия ресурстарына жоғары бағаға негізделген экспорттық валюта түсімінің айтарлықтай көлемі, мемлекеттік меншік үлесін жекешелендіру («Қазақмыс» корпорациясы» АҚ, «Ақтөбемұнайгаз» АҚ), сондай-ақ корпоративтік сектор мен екінші деңгейдегі банктердің сыртқы рыноктарда өзара қарыз алуы болып табылды.

2003 жылы теңгенің орташа алынған айырбас бағамы бір долларға 149,45 теңге болды. Жыл басынан бері номиналды көрсеткішпен теңге АҚШ долларына 8,03%-ке нығайды. Ең жоғары нығаю жылдамдығы ақпан мен желтоқсанда байқалды

### 4.2. Банкаралық ақша рыногы

2003 жылы банкаралық ақша рыногындағы қысқа мерзімді қарыз алу банктердің ағымдағы өтімділігін реттеудің негізгі құралы болып қалуда.

Теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамы нығайған жағдайда банктердің қысқа мерзімді теңгедегі депозиттерді орналастыру бойынша белсенділігі артты. 2003 жылы орналастырылған ұлттық валютадағы банкаралық депозиттердің жалпы көлемі 2002 жылмен салыстырғанда 63,7%-ке өсті және 454,9 млрд. теңге болды. 2003 жылы теңгедегі банкаралық депозиттердің орташа

(тиісінше 2,05% және 2,25%). Жыл ішінде теңгенің құнсыздануы наурызда (0,29%), тамызда (0,48%) және қыркүйекте (1,02%) ғана болды.

2003 жылы теңгенің негізгі сауда әріптестері-елдердің валюталарына қатысты нақты құнсыздануы 2,5% болды (2002 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 2003 жылғы желтоқсан). ТМД елдері бойынша нақты тиімді айырбас бағамы (НТАБ) ТМД елдері бойынша 4,2%-ке төмендеді, ал қалған елдер бойынша теңгенің құнсыздануы 1,5% болды. Өткен жылы теңге нақты көрсеткішпен АҚШ долларына қарсы 12,6%-ке нығайды, ал еуроға және ресей рубліне қатынасы бойынша тиісінше 6,9%-ке және 5,3%-ке құнсызданды. Осылайша, теңгенің АҚШ долларына қатысты айтарлықтай нығаюына қарамастан, қазақстандық экспорттерлердің сыртқы бәсеке қабілеттілігін қамтамасыз ететін жағдайлар, тұтастай алғанда негізгі сауда әріптестері елдеріне қатысты 2003 жылы 2001 және 2002 жылдарға қарағанда неғұрлым жағымды деңгейде сақталды.

Валюта рыногының биржалық және биржадан тыс бөліктері айналымында Ресей рублімен және еуромен жасалған операциялардың үлесі шамалы ғана болды.

2003 жылы айырбастау пункттерінің АҚШ долларын нетто-сату көлемі 2002 жылмен салыстырғанда 4,8%-ке азайып, 2276,9 млн. АҚШ долл. болды. Айырбастау пункттерінің АҚШ долларын нетто-сатуының орташа айлық көлемі 9,5 млн. АҚШ долларына азайып, 190 млн. АҚШ доллары болды.

жылдық кірістілік деңгейі 3,80% болды (2002 жылы – 5,21%).

Банктер валюта құралдарының банкаралық рыногында да жоғары белсенділік танытты. Осылайша, банктердің қысқа мерзімді валюта операцияларының негізгі түрі болып табылатын банкаралық долларлық депозиттер көлемі 2003 жылы 79,1%-ке ұлғайды және 43,8 млрд. АҚШ долл. болды (2002 жылы – 24,5 млрд. АҚШ долл.). Еуромен орналастырылған депозиттер көлемі 1,4 млрд. еуро болды (2002 жылы - 0,4 млрд. еуро).

Шетел валютасындағы банкаралық қарыз алып пайдаланудың қалған түрлері бойынша операциялар шамалы көлемде жасалды.

Шетел валютасындағы банкаралық қарыз алып пайдалану бойынша кірістілік динамикасы тұрақты

төмендеу үрдісімен сипатталды. АҚШ долларымен орналастырылған депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2003 жылғы желтоқсанда 1,73% (2002 жылғы желтоқсанда – 1,93%), еуромен – 2,35% (3,25%) болды.

### 4.3. Депозиттік рынок

2003 жылы қаржы секторының тұрақты жұмыс істеуі, халықтың кірісінің өсуі және депозиттерді сақтандыру жүйесінің жұмыс істеуі жағдайында елдің депозиттік рыногындағы ахуал жағымды болды және депозитке жеке және заңды тұлғалар ақшаларының ағыны есебінен банктердің ресурстық базалары түсімінің өсуімен сипатталды. Мәселен, банк жүйесіндегі резиденттердің депозиттері 2003 жылы 21,2%-ке 731,2 млрд. теңгеге дейін өсті (валюталық баламасы – 5,1 млрд. АҚШ долл.).

Заңды тұлғалардың депозиттері 12,3%-ке өсіп, 395,8 млрд. теңгені құрады, ал жеке тұлғалардың салымдары – 33,8%-ке 335,4 млрд. теңгеге дейін өсті.

2003 жылы депозиттік рыноктың дамуындағы маңызды кезең теңгенің АҚШ долларына қатысты айтарлықтай нығаюы жағдайында бағамдық айырмашылық есебінен шетел валютасындағы депозиттер шамалы ғана азайған кезде ұлттық валютадағы депозиттердің елеулі түрде өсуі болды. Осылайша, шетел валютасындағы депозиттер 4,8%-ке 344,4 млрд. теңгеге дейін азайған кезде теңгедегі депозиттер 60,1%-ке 386,7 млрд. теңгеге дейін өсті. Бұл ретте шетел валютасындағы депозиттердің

валюталық баламасы 3,5%-ке 2,4 млрд. АҚШ долл. дейін өсті.

2003 жыл ішінде халықтың салымдары өсуінің оң үрдісі сақталды (резидент еместерді қоса алғанда). 2003 жылы салымдардың орташа айлық өсу көлемі 2002 жылғы 5,9 млрд. теңгемен салыстырғанда 7,2 млрд. теңге болды. Нәтижесінде халықтың салымы 33,4%-ке 343,2 млрд. теңгеге дейін немесе 2,39 млрд. АҚШ долл. өсті.

Халық депозиттерінің құрылымында шетел валютасындағы депозиттермен салыстырғанда теңгедегі депозиттердің басымдықпен өсуі оң бағалануда. Халықтың шетел валютасындағы салымдары – 13,0%-ке 214,6 млрд. теңгеге дейін болғанда, теңгедегі депозиттер бір жылда 90,6%-ке 128,7 млрд. теңгеге дейін өсті. Нәтижесінде халықтың теңгемен депозиттерінің үлес салмағы 26,2%-тен 37,5%-ке дейін ұлғайды.

2003 жылы жеке тұлғалардың теңгедегі мерзімдік салымдары бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 11,0%-тен 10,9%-ке дейін, шетел валютасындағы салымдар бойынша – 6,9%-тен 5,9%-ке дейін болды.

### 4.4. Кредиттік рынок

**4.4.1. Экономикаға кредиттер.** Қолайлы макроэкономикалық жағдайлар мен ресурстық база өсіп отырған кезде кредиттік рынок қаржы рыногының серпінді даму үстіндегі салаларының бірі болып қалды. 2003 жылы банктердің экономикаға кредиттерінің көлемі 45,5%-ке 978,1 млрд. теңгеге дейін өсті (7,0 млрд. АҚШ долл. жуық).

Теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамының өсуі банк кредиттерінің валюта түрлері бойынша құрылымының өзгеруіне әсер еткен негізгі фактор болды. 2003 жылы ұлттық валютамен кредиттер екі еседен астам өсті және 435,4 млрд. теңге болды, шетел валютасымен – 542,7 млрд. теңге болып (3,8 млрд. АҚШ долл.), 17,8%-ке өсті. Нәтижесінде теңгемен кредиттердің үлес салмағы 31,5%-тен 44,5%-ке дейін өсті.

2003 жыл ішінде ұзақ мерзімді кредиттердің өсуі қысқа мерзімді кредиттермен салыстырғанда басым сипатта болған кредиттердің мерзімдері бойынша құрылымында да оң өзгерістер болды. Ұзақ мерзімді кредиттер 58,7%-ке өсіп, 608,4 млрд. теңге болды, қысқа мерзімді кредиттер – 27,9%-ке өсіп, 369,8 млрд. теңге болды. Ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы 57,0%-тен 62,2%-ке дейін өсті.

Кредиттік қызмет көрсету рыногындағы негізгі заемшылар корпоративтік клиенттер болып отырғанына қарамастан, 2003 жылы кәсіпорындарға берілген кредиттердің үлес салмағы экономикаға берілген кредиттердің жалпы көлемінде 91,3%-тен 87,5%-ке дейін азайды, сонымен қатар жеке тұлғаларға берілген кредиттердің үлес салмағы 8,7%-тен 12,5%-

ке дейін өсті. Бұл, ең алдымен ипотекалық және тұтынушылық кредиттеу сияқты банктік өнімдердің түрлерін айтарлықтай кеңейтуге негізделген.

2003 жылы банктердің шағын кәсіпкерлікке кредиттерінің көлемі 33,9%-ке өсті және 196,2 млрд. теңге немесе экономикаға берілген кредиттің жалпы көлемінің 20,1%-і болды.

Банктердің кредиттері бойынша кірістілік деңгейі түрлі бағыттарда өзгеріп отырды. Теңгемен берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы заңды тұлғаларға жылдық 14,1%-тен 14,9%-ке дейін артты, ал жеке тұлғаларға кредиттер бойынша - 21,5%-тен 20,3%-ке дейін азайды.

**4.4.2. Ипотекалық кредиттеу.** 2003 жылы Қазақстан ипотекалық компаниясы (ҚИК) 2002 жылға қарағанда ипотекалық тұрғын үй кредиттерін 8 есеге жуық сатып алды (7 938 млн. теңгеге). 2004 жылғы 1 қаңтарда 5 488 кредит бойынша несие берешегінің қалдығы жоспардағы 4 900 млн. теңге орнына 8 116 млн. теңге болды.

2004 жылдың басында ҚИК-ның әріптес банктері республиканың барлық аймақтарында орналасқан 9 банк және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 2 ұйым болды.

2003 жылдың аяғында орналастырылған облигациялардың жалпы көлемі 7 173 млн. теңге болды. Нәтижесінде қазіргі кезде ҚИК өздігінен тартылатын мемлекеттік емес қаржыландыру көздерін ғана пайдалана отырып кредитор-банктерді қаржыландырады. Есептік кезең ішінде ҚИК 500 млн. теңгеге ипотекалық облигациялардың бірінші шығарылымын орналастыруды жалғастырды. Сонымен қатар, ҚИК қаржылық агенттік мәртебесін бірінші болып алды, мұның өзі ипотекалық облигациялардың инвестициялық тартымдылығын арттыруға мүмкіндік берді. Осыған байланысты ҚИК агенттік облигацияларды ТМД аумағында алғаш рет шығарды және табысты орналастырды. Эмиссиялардың жалпы сомасы Ұлттық Банкте 3 млрд. теңге көлемінде тіркелді, облигациялардың айналыс

#### 4.5. Зейнетақы қызметін көрсету рыногы

2004 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 16 жинақтаушы зейнетақы қоры өз қызметтерін жүзеге асыруда (оның ішінде екеуі корпоративтік – «Қазақмыс» ЖЗҚАҚ және «Филип Моррис Қазақстан» КЖЗҚЖАҚ).

Міндетті зейнетақы жарналарын аударатын салымшылардың (алушылардың) саны 765 003 адамға (14%) 6 164 316 салымшыға дейін өсті.

мерзімі – 10 жыл. «Қазақстан Қор биржасы» ЖАҚ-ның Биржалық кеңесінің шешімімен облигациялар «А» санаты бойынша ресми тізімге енгізілді. 2003 жылғы 28 тамызда 500 млн. теңгеге облигациялардың бірінші траншы алғаш орналастырылды, оның нәтижелері бойынша бірінші купондық кезеңнің сыйақы ставкасы жылдық 6,9%-ті құрады.

ҚИК қызметі кредитор банктер арасында бәсекелестіктің өсуіне және ипотекалық кредиттеу жағдайларының жеңілдеуіне мүмкіндік жасады. Мысалы, 2001 жылдың басында банктер кредиттерді 3 жылдан аспайтын мерзімге берді, ал теңгемен кредиттер бойынша сыйақы ставкасы жылдық 28%-ке жетті. 2003 жылдың аяғында кредиттеу мерзімдері 20 жылға дейін өсті, ал сыйақы ставкасы жылдық 12%-ке дейін азайды. Нәтижесінде халықтың ипотекалық кредит алуға мүмкіндігі бар бөлігі айтарлықтай ұлғайды.

ҚИК қазіргі кезде тұрғын үй салуға берілген ипотекалық кредиттерді қайта қаржыландыру тетігін саралау үстінде.

ҚИК-ның қаржылық жай-күйіне пруденциалдық реттеу нормалары тұрғысынан бағалау оның сенімділік дәрежесінің жоғары екенін білдіреді. ҚИК активтерінің 80%-інен астамы активтер бойынша кредиттердің сапасы төмендеген жағдайда әріптес банктер тарапынан кері сатып алу міндеттемесі бар ипотекалық тұрғын үй кредитіне, ал 18%-і – өтімділігі жоғары мемлекеттік бағалы қағаздарға инвестицияланған.

Сонымен қатар ҚИК ипотекалық кредиттеуге, оларды мемлекеттік тіркеудің мерзімі мен құнын азайтуға байланысты мәмілелерді тіркеу рәсімдерін оңайлатуға бағытталған жұмыс жүргізді. Қолданылып жүрген заңдарға жылжымайтын және жылжымалы мүлікке және олармен мәмілелерге құқықтарды тіркеу кезінде Жылжымайтын мүлік жөніндегі орталық алатын тарифтерді азайтуға қатысты өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Үкіметтің қаулысы 2003 жылғы мамырдан бастап күшіне енді.

Ерікті зейнетақы жарналары бойынша салымшылар саны 2 280 адамға (9%), 27 364 салымшыға дейін өсті, олардың жеке зейнетақы шоттарында 300,5 млн. теңге жинақталған зейнетақы қаражаты бар.

Жинақталған зейнетақы қаражаты бір жылда 37%-ке 368,3 млрд. теңгеге дейін өсті.

Жинақтаушы зейнетақы қорларына 1998-2003 жылдары зейнетақы жарналарының жалпы түсімі 276,2 млрд. теңге болды, оның ішінде 2003 жылы – 82,7 млрд. теңге немесе түскен зейнетақы жарналарының жалпы сомасының 30%-і. 2002 жылы зейнетақы жарналарының орташа айлық түсуі 5,4 млрд. теңге болғанда, 2003 жылы олар 28%-ке өсіп, 6,9 млрд. теңгені құрады.

Міндетті зейнетақы жарналарын уақтылы ұстамағаны және аудармағаны үшін өсімпұл сомасы 2004 жылғы 1 қаңтарда 1 332,0 млн. теңгені құрады. 2003 жылы өсімпұл сомасы 916,0 млн. теңгені немесе жалпы өсімпұл сомасының 69%-ін құрады.

Салымшылардың (алушылардың) жеке зейнетақы шоттарына бөлінген таза инвестициялық кіріс (комиссиялық сыйақыны шегеріп тастағанда), бір жылда 27%-ке 99,2 млрд. теңгеге дейін өсті.

2003 жылы жинақталған зейнетақы қаражатының жалпы сомасындағы таза инвестициялық кіріс үлесі 27% болды.

Міндетті және ерікті зейнетақы жарналары есебінен зейнетақы төлемдері 2003 жылы 42%-ке өсіп, 2004 жылғы 1 қаңтарда 20,8 млрд. теңге болды.

Жинақтаушы зейнетақы жүйесі жұмыс істеген 6 жылдың ішінде зейнеткерлік жасқа жеткен кезде міндетті және ерікті зейнетақы жарналары есебінен 250,5 мың алушыға 6,0 млрд. теңге (зейнетақы төлемдері жалпы көлемінің 29%-і), республикадан тыс жерлерге кетуге байланысты – 183,0 мың алушыға 11,1 млрд. теңге (54%) зейнетақы төлемдері төленді. Басқа төлемдер (жерлеуге, мүгедектікке байланысты, басқа да бір жолғы төлемдер) 3,6 млрд. теңге (17%) болды.

### 4.6. Сақтандыру қызметін көрсету рыногы

2003 жылы сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемі 28,9 млрд. теңге болды, бұл 2002 жылы жиналған көлемнен 27,1%-ке артық. Міндетті сақтандыру бойынша сақтандыру сыйлықақысының көлемі 2004 жылғы 1 қаңтарда өткен жылғы осындай көрсеткіштен 136,4%-ке асып түсті. Сақтандырудың осы нысаны бойынша сақтандыру сыйлықақысы түсімдерінің 91,4%-і (2,6 млрд. теңге) көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру бойынша түсімдерге сай келеді. Ерікті жеке сақтандыру бойынша өткен жылғымен салыстырғанда 45,2%-ке, ерікті мүліктік сақтандыру бойынша – 18,6%-ке асып түсті (IV бөлімнің 4.6-бөлімшесіне 1-қосымша, 4.6.1-кесте).

2003 жылы «өмірді сақтандыру» класы бойынша жиналған сақтандыру сыйлықақысының көлемі 430,2 млн. теңге болды, бұл өткен жылдардағыдан 2 есе көп. «Өмірді сақтандыру» класы бойынша жиналған сақтандыру сыйлықақысының үлесі есепті күні 2003 жылғы 1 қаңтардағы 0,9%-ке қарағанда 1,5% болды.

Халықтың жан басына шаққанда сақтандыру сыйлықақысының орташа сомасы 1 931 теңге болды (2002 жылы – 1 523 теңге). 2003 жылдың қорытындысы бойынша сақтандыру сыйлықақысының ЖІӨ-ге қатынасы 0,65%-ке жуық болды (2002 жылы - 0,60%).

Сақтандыру рыногын шоғырландыру мынадай көрсеткіштермен сипатталады. Қазақстан Республикасында жиынтық сақтандыру сыйлықақысының 63,3%-ке жуығы сақтандыру сыйлықақысын жинау бойынша алдыңғы орындағы 5 сақтандыру компаниясына сәйкес келеді.

2004 жылғы 1 қаңтарда Қазақстан Республикасының сақтандыру ұйымдары қайта сақтандыруға 16,8 млрд. теңге берді. Бұл ретте Қазақстан Республикасының резидент еместеріне 15,7 млрд. теңге немесе жиынтық сақтандыру сыйлықақысының 54%-і берілді.

Қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақысының жалпы сомасының негізгі үлесі ерікті мүліктік сақтандыру бойынша сыйлықақыға тиесілі – 96,8%, ерікті жеке сақтандыру бойынша – 2,9%, міндетті сақтандыру бойынша - 0,3%.

2003 жылы жүргізілген сақтандыру төлемінің жалпы көлемі өткен жылғымен салыстырғанда 80%-ке көбейіп, 4,2 млрд. теңге болды. 2003 жылы халықтың жан басына шаққандағы сақтандыру төлемінің орташа сомасы 279,0 теңгеге жуық болды (2002 жылы – 153,3 теңге).

Қазақстан Республикасы сақтандыру ұйымдарының активтердің сапасы мен өтімділігін ескере отырып есептелген меншікті капиталының мөлшері 2004 жылғы 1 қаңтарда 9,0 млрд. теңге болды, бұл өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 47,3%-ке артық.

2003 жылы қолданылып жүрген сақтандыру және қайта сақтандыру шарттары бойынша қабылданған міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ету үшін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары қалыптастырған сақтандыру резервтерінің көлемі 13,2 млрд. теңге болды, бұл 2003 жылғы 1 қаңтарда қалыптастырылған резервтер көлемінен 23,6%-ке

артық. 2004 жылғы 1 қаңтарда сақтандыру резервтеріндегі қайта сақтандырушының үлесі 8,7 млрд. теңге болды.

### 4.7. Бағалы қағаздар рыногы

#### 4.7.1. Мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы.

2003 жылы Қаржы министрлігінің орналастырылған мемлекеттік бағалы қағаздарының көлемі 2002 жылғымен салыстырғанда 2 есе өсті және 105,1 млрд. теңге болды. Есептік жыл ішінде Қаржы министрлігі 3 және 6 айлық МЕККАМ-ды, сондай-ақ орта мерзімді қазынашылық міндеттемелердің барлық түрлерін орналастырды. Сонымен қатар бұларға нақты сұраныс ұсыныстың белгіленген көлемінен орташа алғанда 3 еседей асып түсті.

Сонымен бір мезгілде Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы сапалы дами бастады: айналыс мерзімдері 5 жылдан жоғары орташа мерзімді құралдар пайда болды: 6, 7, 8, 9 және 10 жылдық МЕОКАМ. Осылайша, 2004 жылғы 1 қаңтарда Қаржы министрлігі шығаратын орта мерзімді бағалы қағаздардың барлық түрлері айналысқа қатысты.

Мемлекеттік бағалы қағаздарды орналастыру көлемінің бір жылда 2 есе өсуі өткізілетін аукциондар санының қысқаруымен қатар жүрді (51-ден 35-ке дейін), бұл бір аукционда орналастырылатын қазынашылық міндеттемелер көлемінің өсуіне байланысты.

2003 жылы Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздар эмиссиясы көлемінің оларды өтеу көлемінен асып кетуі (нетто-эмиссия 42,4 млрд. теңге) олардың айналыстағы көлемінен 50%-ке өсуіне әкеліп соқтырды (162,7 млрд. теңгеге дейін). 2003 жыл бойы Қаржы министрлігі номиналдық құны бойынша 31.10.2003 ж. 5,0 млрд. теңгеге, 28.11.2003 ж. 10,0 млрд. теңгеге, рыноктық құны бойынша 25.12.2003 ж. 16,2 млрд. теңгеге МЕАКАМ-ды мерзімінен бұрын өтеуді жүзеге асырғанын атап айту қажет.

Мерзімдері 3, 9 және 12 айлық МЕККАМ, сондай-ақ 18-айлық МЕИКАМ айналыстан шығарылды, осының нәтижесінде 2003 жылдың аяғында қысқа мерзімді бағалы қағаздар үлесі 3,3% болды. Орта мерзімді бағалы қағаздар үлесі бір жылда 86,9%-тен 93,2%-ке дейін өсті, индекстелген міндеттемелер 9,9%-тен 3,5%-ке дейін азайды.

Сақтандыру ұйымдары активтерінің жиынтық көлемі 2004 жылғы 1 қаңтарда 20,7 млрд. теңге болды, бұл өткен жылғы осындай көрсеткіштен 64,4%-ке артық.

Жыл ішінде мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша кірістілік динамикасы (соңғы аукциондар бойынша) әр түрлі бағытта болды. Қысқа мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша кірістілік ұлғайды (мысалы, МЕККАМ-3 бойынша – 5,30%-тен 5,99%-ке дейін, МЕККАМ-6 бойынша – 5,58%-тен 5,90%-ке дейін). Бірқатар орта мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша кірістілік төмендеді (МЕОКАМ-2 бойынша – 8,37%-тен 5,88%-ке дейін, МЕОКАМ-3 бойынша – 7,54%-тен 6,19%-ке дейін, МЕОКАМ-5 бойынша – 8,37%-тен 6,18%-ке дейін, МЕОКАМ-6 бойынша – 6,49%-тен 6,19%-ке дейін және МЕОКАМ-10 бойынша – 6,57%-тен 6,50%-ке дейін). 7 және 8 жылдық МЕОКАМ бойынша кірістілік тиісінше 6,19% және 6,30% деңгейінде сақталды. 9 жылдық МЕОКАМ бойынша кірістілік 6,30%-тен 6,40%-ке дейін ұлғайды.

#### 4.7.2. Корпоративтік бағалы қағаздар рыногы.

2003 жылы өткен жылмен салыстырғанда акциялардың тіркелген шығарылым саны айтарлықтай ұлғайды (61,4%-ке). 2004 жылғы 1 қаңтарда қолданыстағы акциялар шығарылымдарының саны 3502<sup>3</sup> болды. Әсіресе 2003 жылғы екінші жартыжылдықта байқалған акциялардың шығарылымдар санының айтарлықтай өсуі акционерлік қоғамдар туралы жаңа заңды қабылдауға байланысты, оған сәйкес қоғам акциялар шығарылымын мемлекеттік тіркеуден өткізуге тиіс. 2003 жылы акционерлік қоғамдар саны 174-ке азайып, 2004 жылғы 1 қаңтарда – 2 940 болды (оның ішінде – 16 халықтық акционерлік қоғамдар), бұл «Акционерлік қоғамдар туралы» Заңның жарғылық капиталдың ең төменгі мөлшері туралы талаптарын орындамаған акционерлік қоғамдарды ЖШС-ке қайта құрумен байланысты.

2003 жылы облигациялардың тіркелген шығарылымдар саны 26,3%-ке өсті. Тіркелген шығарылым санының өсуі облигациялар шығару көлемінің 98,6%-ке қоса өсуімен қатар жүрді. Корпоративтік облигациялар рыногының серпінді

<sup>3</sup> «Акционерлік қоғамдар туралы» қолданыстағы Заңның тұжырымдамасында акциялар шығарылымының көлемі көзделмеген

дамуы ЖЗҚ-ның үнемі өсу үстіндегі инвестициялық әлуетіне, сондай-ақ жоғары өтімді құралдардың тапшылығына байланысты. Сондай-ақ меншікті активтерін мемлекеттік емес облигацияларға орналастыратын сақтандыру ұйымдарының инвестициялық белсенділігін атап айту қажет (сақтандыру ұйымдарының жиынтық портфеліндегі корпоративтік облигациялар үлесі 25,1% болды).

2004 жылғы 1 қаңтарда жұмыс істеп тұрған 75 облигация шығарылымының – 67 шығарылымы KASE-нің ресми тізіміне енгізілді, оның ішінде «А» санаты бойынша – 56 шығарылым, «В» санаты бойынша – 11.

2003 жылы өткен жылғымен салыстырғанда мемлекеттік емес бағалы қағаздар бойынша биржалық сатып алу-сату мәмілелерінің көлемі 121,7%-ке ұлғайды, оның ішінде «А» санатының ресми тізімі бойынша – 122,5%-ке, «В» санатының ресми тізімі бойынша – 108,3%-ке. 2003 жылдың қорытындысы бойынша «А» санатымен KASE тізіміне енгізілген бағалы қағаздармен жасалған сатып алу-сату мәмілелерінің үлесі биржалық мәмілелердің жалпы көлемінде 95,4% болды (2002 жылы – 93,5%). «А» санаты бойынша KASE тізіміне енгізілген бағалы қағаздармен жасалған

мәмілелердің саны мен көлемінің тұрақты өсуіне зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын, зейнетақы және меншікті активтері осы санаттағы KASE тізіміне енгізілген Қазақстандық эмитенттердің бағалы қағаздарына ғана орналастыруға жататын ұйымдардың инвестициялау көлемінің айтарлықтай өсуіне ықпал етті. Осы көлемге сондай-ақ сақтандыру ұйымдарының инвестициялық белсенділігінің өсуі де ықпал етті.

Биржалық мәмілелердің көлемі тұрақты өскен кезде корпоративтік облигациялармен жасалған мәмілелердің үлес салмағының ұлғаю үрдісі байқалады. 2003 жылдың қорытындысы бойынша облигациялармен жасалған мәмілелердің үлесі мемлекеттік емес бағалы қағаздармен жасалған мәмілелердің жалпы көлемінің 65,8%-і болды, бұл бағалы қағаздар рыногының осы бөлігі дамуының тұрақты үрдісін растайды.

2003 жылы KASE капиталдандыру айтарлықтай ұлғайды (2,3 есе), сонымен бірге капиталдандыру облигациялар бойынша – 91,23%-ке, акциялар бойынша – 66,3%-ке ұлғайды, бұл қор рыногын дамытудың оң үрдісінің пайда болуына негізгі индикатор болып табылады.

## V. ҚАРЖЫ РЫНОГЫНЫҢ СУБЪЕКТИЛЕРІ: ДАМУ ЖӘНЕ ҚАДАҒАЛАУ

### 5.1. Банк секторы

2003 жылы банк секторын одан әрі сауықтыру, оның ішінде банктердің жұмыс істеуінің негізгі сандық және сапалық көрсеткіштерін жақсарту жүргізілді, бұл банктерді капиталдандырудың өсуінде, олар жүргізген банктік операциялар көлемінің және тізбесінің артуында байқалды.

2003 жылы шетелдік қатысуы бар банктердің<sup>4</sup> саны «Түрік-Қазақстан Халықаралық Банкі» ЖАҚ-ын «Қазақстан-Зираат Интернешнл Банк» ЖАҚ-на қосу арқылы қайта құру жүргізу есебінен 17-ден 16-ға дейін, оның ішінде еншілес банктер саны 11-ден 10-ға дейін азайды. Банк секторының жарғылық капиталында шетелдік қатысуы бар банктердің үлесі 47,4%-ке жетті.

**Капитал.** 2004 жылғы 1 қаңтарда екінші деңгейдегі банктердің жиынтық меншікті капиталының мөлшері 44,9%-ке ұлғайды (72,4 млрд. теңгеге) және 233,6 млрд.

теңге болды. Меншікті капиталдың өсуі негізінен банктердің аса қарқынды проценттік саясатына, сондай-ақ банктердің реттелген борыш түріндегі күрделі құралдарды қосымша шығаруына негізделген.

Бірінші деңгейдегі капитал 38,6%-ке өсті (42,7 млрд. теңгеге) және 153,3 млрд. теңге, оның ішінде банктердің жарғылық капиталының 23,4 млрд. теңгеге, өткен жылдардағы бөлінбеген таза кіріс – 9,0 млрд. теңгеге және қосымша капитал – 2,6 млрд. теңгеге өсуі есебінен болды (5.1.1-кесте).

Екінші деңгейдегі капитал 57,8%-ке өсті (32,2 млрд. теңге) және 87,9 млрд. теңге болды, оның ішінде банктердің ағымдағы таза кірісінің 8,2 млрд. теңгеге және реттелген міндеттемелердің 28,7 млрд. теңгеге өсуі есебінен болды.

#### 5.1.1-кесте

Банк секторының меншікті капиталының динамикасы (млрд. теңге)

	01.01.2003 ж.	01.01.2004 ж.	Өсу (%)
1-деңгейдегі капитал	110,6	153,3	38,61
Жарғылық капитал	77	100,4	30,39
Қосымша капитал	11,2	13,8	23,21
Бөлінбеген пайда	15,0	24,0	60,0
2-деңгейдегі капитал	55,7	87,9	57,81
Ағымдағы пайда	20,6	28,8	39,8
Реттелген борыш	30,1	58,8	95,35
<b>Меншікті капитал барлығы</b>	<b>161,2</b>	<b>233,6</b>	<b>44,9</b>

Банк секторының меншікті капиталының бара-бар көрсеткіштері жоғары деңгейде сақталуда. Атап айтқанда, 2003 жылы капитал жеткіліктілігінің жиынтық коэффициенті бұрынғы k1 – 0,09 (норматив 0,06 болған кезде), k2 – 0,17 (норматив – 0,12 болған кезде) деңгейде қалды. Сонымен қатар k1 орташа

көрсеткіші 3 ірі банк бойынша 0,07, k2 орташа көрсеткіші 3 ірі банк бойынша – 0,13 болды.

**Активтер.** 2003 жылы банктердің жиынтық активтерінің мөлшері 531 млрд. теңгеге немесе 46,4%-ке өсті және 2004 жылғы 1 қаңтарда 1 676 млрд. теңге болды.

<sup>4</sup> «шетелдік қатысуы бар банк» ұғымы «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында айқындалған.

5.1.2-кесте

Банк секторының жиынтық активтерінің динамикасы мен құрылымы

	01.01.2003 ж.		01.01.2004 ж.		Өсу (%-пен)
	млрд. теңге	жиынтығы ның %-і	млрд. теңге	жиынтығы ның %-і	
Ақша	33,3	2,9	45,0	2,7	35,13
Банкаралық салымдар	142,7	12,4	153,4	9,1	7,50
Бағалы қағаздар	194,5	17,0	328,3	19,6	68,79
Банкаралық заемдар	6,5	0,6	25,3	1,5	289,2
Заемдар, банкаралық заемдарды қоспағанда	689,1	60,2	1015,0	60,6	47,29
Капиталға инвестициялар және реттелген борыш	6,9	0,6	10,0	0,6	44,9
Негізгі құрал-жабдықтар және материалдық емес активтер	28,4	2,5	33,6	2,0	18,3
Банктің басқа да дебиторлары	28,7	2,5	20,0	1,2	-30,3
Басқа активтер	14,9	1,3	45,4	2,7	204,7
<b>Активтердің жиынтығы</b>	<b>1 145</b>	<b>100</b>	<b>1676,0</b>	<b>100</b>	<b>46,38</b>

Активтердің жалпы сомасындағы шетел валютасына деноминирленген активтердің үлесі бір жылда 67,1%-тен 57,1%-ке дейін азайды.

Банктердің активтері құрылымында банкаралық заемдарды (60,6%) қоспағанда, заемдар, бағалы қағаздар портфелі (19,6%), банкаралық салымдар (9,1%) үлкен үлеске ие. 2003 жылы, тиісінше активтердің өсуі, негізінен, банкаралық – 325,9 млрд. теңгеге немесе 47,3%-ке, бағалы қағаздар портфелі – 133,8 млрд. теңгеге немесе 68,8%-ке, банкаралық салымдар - 10,7 млрд. теңгеге немесе 7,5%-ке өсуін қоспағанда, заемдардың өсуімен қамтамасыз етілді (5.1.2-кесте).

2003 жылы активтердің және шартты міндеттемелердің жалпы сомасындағы жіктелетін активтер мен шартты міндеттемелердің үлесі 14,9%-ке өсті.

Тұтастай алғанда 2003 жылы активтердің және шартты міндеттемелердің сапасының біршама нашарлағаны байқалды (5.1.3-кесте). Стандартты активтердің және шартты міндеттемелердің үлес салмағы 74,6%-ке дейін азайды. Бұл өзгерістер, негізінен, стандарттық заемдар үлесі 71,3%-тен 60,8%-ке дейін азайған, күмәндылар үлесі 26,7%-тен 37,1%-ке дейін ұлғайған, үмітсіздер – 2,0%-тен 2,1%-ке дейін көбейген несие портфелі сапасының нашарлауына негізделді. (5.1.4-кесте)

5.1.3-кесте

Активтер мен шартты міндеттемелер сапасының динамикасы

	01.01.2003 ж.			01.01.2004 ж.	
	негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығы ның %-і		негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығы ның %-і
Жіктелуге жататын активтер мен шартты міндеттемелердің барлығы	1041,8	100	Жіктелуге жататын активтер мен шартты міндеттемелердің барлығы	1965,8	100
<b>Стандартты</b>	821,5	78,8	<b>Стандартты</b>	1467,2	74,6
Күмәнды	204,8	19,7	Күмәнды	475,0	24,2
Үмітсіз	15,5	1,5	Үмітсіз	23,6	1,2

5.1.4-кесте

Несие портфелі сапасының динамикасы

	01.01.2003 ж.			01.01.2004 ж.	
	Негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығының %-і		Негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығының %-і
Несие портфелі, барлығы	717,4	100	Несие портфелі, барлығы	1 086,6	100
Стандартты	511,2	71,3	Стандартты	660,1	60,8
Күмәнды	191,7	26,7	Күмәнды	403,6	37,1
Үмітсіз	14,4	2,0	Үмітсіз	22,9	2,1

**Міндеттемелер.** 2003 жылы екінші деңгейдегі банктер міндеттемелерінің жалпы сомасы 480,9 млрд. теңгеге немесе 47,6%-ке дейін ұлғайды.

Банктердің депозиттік базасының ұлғаюы міндеттемелердің өсіміне неғұрлым маңызды әсер етті. Мысалы, клиенттер алдындағы міндеттемелер<sup>5</sup> 261,7 млрд. теңгеге немесе 36,7%-ке ұлғайды және 2004 жылғы 1 қаңтарда 975,1 млрд. теңге болды (5.1.5-кесте).

Банктердің депозиттік базасының құрылымында мерзімдік салымдар 85,9 млрд. теңгеге ұлғайды.

Жеке тұлғалардың салымдары 12,3 млрд. теңгеге өсті және салымның жалпы сомасындағы олардың үлесі 35,3% болды.

Салымдарға кепілдік беру жүйесіне қатысушы-банктерде орналастырылған жеке тұлғалар депозиттерінің жалпы көлемі ұлғайып, 341,5 млрд. теңге болды, бұл 2003 жылғы 1 қаңтардағыға қарағанда 42,4%-ке артық.

2004 жылғы 1 қаңтарда міндетті ұжымдық кепілдік беру жүйесіне 31 банк кірді.

5.1.5-кесте

Банктер міндеттемелерінің динамикасы

	01.01.2003 ж.		01.01.2004 ж.		Өсу %-пен
	млрд. теңге	жиынтығының %-і	млрд. теңге	жиынтығының %-і	
Клиенттер алдындағы міндеттемелер	713,4	70,6	975,1	65,39	36,68
Банкаралық салымдар	30,7	3,0	69,0	4,63	124,8
Үкімет заемдары	8,2	0,8	7,5	0,5	-8,54
Банкаралық заемдар	89,5	8,9	205,9	13,81	130,0
Басқа заемдар	33,8	3,3	11,5	0,77	-66,0
Реттелген борыштар	30,1	3,0	58,8	3,94	95,35
Айналысқа шығарылған бағалы қағаздар	22,6	2,2	27,8	1,86	23,0
Басқа да кредиторлар	31,0	3,1	21,4	1,43	-30,9
Басқа да міндеттемелер	51,1	5,1	114,3	7,67	123,7
<b>Міндеттемелердің барлығы</b>	<b>1 010,4</b>	<b>100</b>	<b>1 491,3</b>	<b>100</b>	<b>47,60</b>

<sup>5</sup> «Еншілес ұйымдардың арнайы мақсаттағы салымдары» 2222 баланстық шотындағы соманы есепке ала отырып

**Өтімділік.** 2003 жыл бойына банк жүйесінің өтімділік деңгейі артық ретінде сипатталды. Ағымдағы өтімділіктің жиынтық коэффициенті бүкіл жыл бойына жоғары деңгейде болды (0,78-1,14) және 2004 жылғы 1 қаңтарда жеке банк үшін ең аз норма 0,3 болған кезде 0,9 болды. Қысқа мерзімді өтімділік коэффициенті 2004 жылғы 1 қаңтарда 0,87 болды (ең төменгі көлемі – 0,5) жыл ішінде ауытқу 0,79-1,10 шегінде болды.

Өтімді активтердің банк секторындағы жиынтық активтер сомасындағы үлес салмағы бір жылда 16,7%-тен 17,3%-ке дейін ұлғайды, ал талап ету бойынша міндеттемелердің жиынтық міндеттемелер

сомасындағы үлес салмағы 24,2%-тен 21,7%-ке дейін қысқарды.

Банктер берген кредиттер сомасының клиенттер алдындағы міндеттемелер сомасына қатынасы 2004 жылғы 1 қаңтарда 1,04 болды (2003 жылғы 1 қаңтарда – 1,03).

**Кірістілік.** 2003 жылдың қорытындысы бойынша екінші деңгейдегі банктер табыс салығын төлегеннен кейін 28,8 млрд. теңге мөлшерінде жиынтық таза кіріс алды (2002 жылы – 20,6 млрд. теңге). Бұл ретте кірістердің жиынтық мөлшері 232,4 млрд. теңге (249,5 млрд. теңге), шығыстар – 203,6 млрд. теңге болды (227,1 млрд. теңге) (5.1.6-кесте).

5.1.6-кесте

Банк секторының кірістілігі

Банк секторының кірістілігі, млрд. теңгемен	01.01.2003 ж.	01.01.2004 ж.	Өзгеріс (+;-), %-пен
Сыйақы алуға байланысты кірістер	103,7	140,9	35,87
Сыйақы төлеуге байланысты шығыстар	43,2	60,8	40,7
Сыйақы алуға байланысты таза кіріс	60,5	80,1	32,4
Сыйақы алуға байланысты емес кірістер	144,0	89,6	-37,8
Сыйақы төлеуге байланысты емес шығыстар	183,4	137,8	-24,9
Сыйақы төлеуге байланысты емес таза шығын	-39,4	-48,2	22,3
Көзделмеген баптар	1,3	1,34	3,08
Табыс салығын төлегенге дейінгі таза кіріс	22,4	34,1	52,2
Табыс салығын төлеу бойынша шығыстар	1,8	4,4	144,4
Табыс салығын төлегеннен кейінгі таза кіріс	20,6	28,8	39,8

Проценттік кірістер құрылымында ең көп үлеске клиенттерге берілген заемдар бойынша сыйақы алуға байланысты кірістер (83,9% немесе 117,4 млрд. теңге), ал проценттік шығыстар құрылымында – клиенттердің талап етуі бойынша сыйақы төлеуге байланысты шығыстар ие болды (70,4% немесе 42,8 млрд. теңге).

Сонымен қатар таза проценттік емес кірістер құрылымында банктердің таза комиссиялық кірісі 32,2%-ке ұлғайғанын және 2004 жылғы 1 қаңтарда 22,9 млрд. теңге болғанын атап айту қажет (2003 жылғы 1 қаңтарда – 17,4 млрд. теңге).

Дилинг операциялары бойынша таза кіріс 9,2 млрд. теңге болды (2003 жылғы 1 қаңтарда – 6,6 млрд. теңге).

2004 жылғы 1 қаңтарда 2003 жылғы осындай күнгі деректермен салыстырғанда банк секторының кірістілік коэффициенті ұлғайғанын

атап өткен жөн. Табыс салығын төлегенге дейінгі таза кірістің жиынтық активтерге қатынасы (ROA) 1,98% (2003 жылғы 1 қаңтарда – 1,96%), табыс салығын төлегенге дейінгі таза кірістің меншікті капиталға қатынасы (ROE) – 14,21% болды (2003 жылғы 1 қаңтарда – 13,80%).

### Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар секторы

**Капитал.** Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың жиынтық меншікті капиталы (бұдан әрі банктік емес ұйымдар) 2003 жылы 62%-ке ұлғайып, 2004 жылдың 1 қаңтарында 17 642 млн. теңге болды. Меншікті капиталдың айтарлықтай өсуі ипотекалық компаниялар бойынша – 76% және басқа банктік емес ұйымдар бойынша – 65% орын алды. Банктік емес ұйымдар бөлігінде ұлғаю «Қазақстан ипотекалық

компаниясы» ЖАҚ-ның, «Шағын кәсіпкерлікті дамыту қоры» ЖАҚ-ның, «Қазагрокаржы» ЖАҚ-ның есебінен болды.

2003 жылдың қорытындысы бойынша меншікті капитал кірістілігі 2002 жылғы 6,9%-ке қарағанда 7,5% болды.

**Активтер.** Банктік емес ұйымдардың активтерінің жиынтық мөлшері бір жыл ішінде 35%-ке ұлғайып, 103,6 млрд. теңге болды. Өсу банктік емес ұйымдардың барлық топтары бойынша орын алды. 2003 жылы кредиттік портфель 71%-ке ұлғайды, оның жиынтық активтердегі үлесі 41,5%-тен 52,4%-ке өсті. Дебиторлық берешек өткен жылмен салыстырғанда 3,8%-ке қысқарды.

Банктік емес ұйымдардың активтерінің жалпы сомасында 79% басқа да банктік емес ұйымдарға, 14% ипотекалық компанияларға тиесілі.

**Банктерді лицензиялау.** 2004 жылғы 1 қаңтарға республикада 35<sup>6</sup> екінші деңгейдегі банк тіркелді (2003 жылғы 1 қаңтарға – 37).

“Қазақстан-Зираат Интернешнл Банк” ЖАҚ-на және “Түрік-Қазақстан Халықаралық Банкі” ЖАҚ-на “Түрік-Қазақстан Халықаралық Банкі” ЖАҚ-ның “Қазақстан-Зираат Интернешнл Банк” ЖАҚ-на қосылуы арқылы қайта құрылуға рұқсат берілді. Әділет органдары 2003 жылғы 28 сәуірде “Қазақстан-Зираат Интернешнл Банк” ЖАҚ-ның жарғысына өзгерістер мен толықтыруларды тіркеді.

“АТФБанк” ААҚ-на және “АТФБанк” Банк Апогей” ААҚ-ы еншілес банкі” ААҚ-на “АТФБанк” Банк Апогей” ААҚ-ы еншілес банкі” ААҚ-ын “АТФБанк” ААҚ-на қосу арқылы қайта құруға рұқсат берілді. Әділет органдары 2003 жылғы 8 мамырда “АТФБанк” ААҚ-ның жарғысына өзгерістер мен толықтыруларды тіркеді.

“Абидбанк” ААҚ-ын қайта құру арқылы құрылған “Новая финансовая компания” КДС-і” ЖШС-ін ашуға рұқсат берілді. “Новая финансовая компания” КДС-і” ЖШС-і 2003 жылғы 7 сәуірде әділет органдарында тіркелді.

“Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі” АҚ-ын ашуға рұқсат берілді және теңгемен банк заңдарында көзделген операциялар жүргізуге лицензия берілді.

2004 жылғы 1 қаңтарға 36 банктің ұлттық және шетел валютасымен, оның ішінде “Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі” АҚ-ның ұлттық

валютамен банк операцияларын жүргізуге лицензиясы болды.

Қайта ұйымдастыруға байланысты “Қазақстан-Зираат Интернешнл Банк” ЖАҚ-на және “АТФБанк” ААҚ-на тиісінше 2003 жылғы 28 сәуірдегі № 163 және 2003 жылғы 8 мамырдағы № 239 лицензиялар берілді.

Банк операцияларының қосымша түрлері енгізіле отырып мынадай екінші деңгейдегі банктерге лицензия берілді: “Альфа-Банк” еншілес банкі ААҚ-на (сенімгерлік (трасттық) операциялар: сенімгердің мүддесінде және тапсырмасы бойынша ақшаны және бағалы қағаздарды басқару), “Заман-Банк” ААҚ-на (аккредитив ашу (қою) және растау және ол бойынша міндеттемелерді орындау), “Валют ТранзитБанк” ААҚ-на (төлем карточкаларын шығару), “Банк ЦентрКредит” ААҚ-на (сенімгерлік операциялар: ипотекалық заемдар бойынша талап қою құқықтарын басқару), “Еуразия банкі” АҚ-на (жеке және заңды тұлғалардың металл шоттарын ашу және жүргізу, оларда осы тұлғаға тиісті тазартылған қымбат металдардың нақты саны көрсетіледі: күйма түріндегі тазартылған қымбат металдарды (алтын, күміс, платина тобының платина металдары), қымбат металдан жасалған монеталарды сатып алу, кепілге қабылдау, есепке алу, сақтау және сату; құрамында қымбат металдар мен асыл тастар бар зергерлік бұйымдарды сатып алу, кепілге қабылдау, есепке алу, сақтау және сату), “Банк “Каспийский” АҚ-на (сенімгерлік операциялар: ипотекалық заемдар бойынша талап қою құқықтарын басқару), “ТЕХАКАВАНК” ААҚ-на (сенімгерлік операциялар: ипотекалық заемдар бойынша талап қою құқықтарын басқару), “АТФ Банк” АҚ-на (сенімгерлік операциялар: ипотекалық заемдар бойынша талап қою құқықтарын басқару), “ТұранӘлем Банкі” АҚ-на (сенімгерлік операциялар: ипотекалық заемдар бойынша талап қою құқықтарын басқару).

Банктердің лицензияларында техникалық қателердің анықталуына байланысты “Алма-Ата” ХБ” ААҚ-ның және “Цеснабанк” ААҚ-ның тиісінше 2003 жылғы 19 қыркүйектегі № 188 және 2003 жылғы 19 қыркүйектегі № 174 банк операцияларын жүргізуге берілген лицензияларын техникалық ауыстыру жүргізілді.

Атауының өзгеруіне байланысты қолданылып жүрген заңдарға сәйкес “Қазақстан Даму Банкі” АҚ-

<sup>6</sup> ақпарат «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 3-бабының 3-тармағына сәйкес екінші деңгейдегі банк болып табылмайтын «Қазақстан Даму Банкі» АҚ-ын есепке алмай берілді

ның 2003 жылғы 30 қазандағы № 253 лицензиясы қайта ресімделді.

Ұлттық Банк белгілеген сақтауға міндетті нормалар мен лимиттерді жүйелі түрде бұзғаны үшін теңгемен және шетел валютасымен банктік және өзге операцияларды жүргізуге “Алма-Ата” ХБ” ААҚ-на берілген 2003 жылғы 19 қыркүйектегі № 188 лицензияны жеке тұлғалардың депозиттерін қабылдау, банктік шоттарын ашу және жүргізу бойынша қолдану алты ай мерзімге тоқтатыла тұрды.

Екінші деңгейдегі 24 банктің филиалдық желісі бар. Екінші деңгейдегі банктер филиалдарының жалпы саны 355, оның ішінде “Қазақстанның Халықтық Жинақ Банкі” АҚ-да – 149, “Наурыз Банк Қазақстан” ААҚ-да – 27, “Казкоммерцбанк” АҚ-да – 23, “ТұранӘлем Банкі” АҚ-да – 22. 2003 жыл ішінде банктердің 24 филиалы жабылып, 17 филиалы ашылды.

2004 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша екінші деңгейдегі банктердің есеп айырысу-касса бөлімдерінің жалпы саны 1023 болды. Есептік кезеңде 157 есеп айырысу-касса бөлімі ашылып, 163-і жабылды. Банктердің филиалдары мен есеп айырысу-касса бөлімдерін жабудың негізгі себебі олардың төмен рентабельдігі болып табылады.

2004 жылғы 1 қаңтарға 10 банктің 14 өкілдігі бар, оның ішінде 10-ы Қазақстан Республикасынан тысқары жерде. “Нұрбанк” ААҚ-ның Мәскеу қаласындағы және “ТұранӘлем Банкі” ААҚ-ның Қытай Халық Республикасындағы өкілдіктерін ашуға келісім берілді.

Республикада шетел банктерінің 20 өкілдігі жұмыс істейді. 2003 жыл ішінде Қазақстанда “American Express Bank Ltd” (АҚШ), “Bankgesellschaft Berlin Aktiengesellschaft” (Германия Федеративтік Республикасы), Иранның Қазақстан Республикасындағы экспортын Дамыту Банкінің, “Ориенбанк” ААҚ-ның (Тәжікстан Республикасы) және “TRASTA KOMERCBANKA” АҚ-ның (Латвия Республикасы) өкілдіктерін ашуға келісім берілді.

**Аудиторлар.** 2004 жылғы 1 қаңтарға банк қызметінің аудитін жүзеге асыру құқығына 26 аудиторлық ұйымның және 47 аудитордың лицензиясы бар.

Есептік кезең ішінде Ұлттық Банктің банк қызметіне аудиторлық тексеру жүргізу құқығына лицензиясы бар 2 уәкілетті аудиторға – Ж.Т. Бекеновке және А.Т. Сәлменоваға берілді.

**Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарды лицензиялау.** 2004 жылғы 1 қаңтарға банк операцияларының

жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 41 ұйымның, 52 кредиттік серіктестіктің және 66 ломбардтың банктік заңдарда көзделген операцияларды жүргізуге Ұлттық Банктің лицензиясы бар.

2003 жыл ішінде банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 4 жаңадан ашылған ұйымға, 17 ломбардқа және 24 кредиттік серіктестікке, оның ішінде “Аграрлық кредиттік корпорация” ЖАҚ-ның қатысуымен құрылған 18 ауылдық кредиттік серіктестікке лицензия берілді.

“Долтенг” ломбарды ЖШС-не оны банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйым – “Долтенг” ЖШС-і болып қайта тіркеуге байланысты 2003 жылғы 31 желтоқсандағы лицензия берілді.

Белгіленген мерзімде лицензия алмауына байланысты есептік кезең ішінде “Азамат” КС” ЖШС кредиттік серіктестігін ашуға берілген рұқсат қайтарылып алынды.

“МВ” жеке ломбарды” ЖШС-ін, “Медет” ломбарды” ЖШС-ін және “Астана” кредиттік-депозиттік серіктестігі” ЖШС-ін ерікті түрде таратуға рұқсат берілді.

“Кредиттік серіктестіктер туралы” Қазақстан Республикасының Заңында, жарғысында және банк заңдарында көзделген операцияларды жүргізуге берілген лицензияда белгіленген, оның құқықтық қабілетінен тыс операцияларды жүргізгені үшін “Gold Cash” КДС-і” ҚЖС-не теңгемен банк заңдарында көзделген операцияларды жүргізуге берілген лицензияны қолдану үш ай мерзімге тоқтатыла тұрды.

**Банктерді инспекциялау.** 2003 жыл ішінде екінші деңгейдегі банктерге 12 инспекциялық тексеру жүргізілді, оның ішінде 6 – кешенді және 6 – іріктеу тексерулер.

Капиталдың бірдей болуын тексеру нәтижесі бойынша банктердің меншік капиталының көлеміне активтерді қайта жіктеуге және актив операцияларының зиянды жабуға қажетті провизиялар сомасының көбеюіне байланысты өзгерістер енгізілді, бұл өз кезегінде кейбір екінші деңгейдегі банктердің капитал жеткіліктілігінің коэффициентін орындамауға әкеп соқты. Банк акционерлерінде меншік капиталы жетіспеген кезде заемдық қаражат есебінен жарғылық капиталды қалыптастыру және Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің екінші деңгейдегі банктің резервтік капиталының ең төменгі мөлшері туралы талаптарын бұзу жағдайлары орын алды.

Банк активтерінің сапасын талдау кезінде кредиттік портфельді жіктеуге қатысты неғұрлым елеулі түзетулер жасалды, бұл жекелеген банктердің қаржылық нәтижелеріне тиісінше теріс ықпал етті. Кейбір банктер несие портфелінің сапасына объективті баға бермейді, заемшылардың қаржылық жай-күйіне мониторинг үнемі жүргізілмейді, заемшылардың кредиттік досьесі толық көлемде қалыптасқан жоқ. Бір заемшыға арналған тәуекелдің ең жоғары мөлшерін бұзу, банкпен ерекше қатынастармен байланысты тұлғаларға жеңілдіктер жасау, Ұлттық Банкке жалған ақпарат беру жағдайлары анықталды.

Банктер менеджментінің бірқатар кемшіліктері анықталды, бұны банктердің Қазақстан Республикасының қолданылып жүрген заң актілерінің, Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілерінің талаптарын, бухгалтерлік есеп стандарттарын, үлгі шот жоспарын және банктердің өздерінің ішкі саясаты мен рәсімдерін бұзушылықтар растайды. Банктердің Ұлттық Банкке беретін реттеуші және қаржылық есептерінің жалған болу жағдайлары анықталды.

Банктерде тәуекелдерді басқару жүйелері жеткіліксіз дамыған, ішкі бақылау жүйесінде кемшіліктер, оның ішінде ішкі аудит қызметтерінің тиімсіз жұмысы атап өтілді.

Инспекциялау нәтижесі бойынша банк заңдарын, оның ішінде пруденциалдық нормативтерді бұзғаны, жалған ақпарат бергені үшін банктерге айыппұл санкциялары және шектеулі ықпал ету шаралары қолданылды.

**Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарды инспекциялау.** Инспекциялық тексеру жүргізген кезде қолданылып жүрген банк заңдарының талаптарын бұзу фактілері анықталды. Сондай-ақ тексеру барысында кепілге салынған мүлікті есепке алу және сату, үй-жайларды техникалық жарақтандыру бойынша ішкі ережелердің талаптарын орындамау, заңның талаптарын бұзу анықталды.

### 5.2. Сақтандыру секторы

**Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын лицензиялау.** 2004 жылғы 1 қаңтарға 32 сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына лицензиясы бар, оның ішінде: 31 – “жалпы сақтандыру” және 1 – “өмірді сақтандыру” саласында.

**Банктерді межелік қадағалау.** Қолданылып жүрген заңдардың талаптарын бұзуға және жұмыстағы кемшіліктерге байланысты 2003 жыл ішінде банктерге 86 жағдайда шектеулі ықпал ету шаралары қолданылды, оның ішінде 12 жағдайда міндеттеме хат талап етілді, 60 рет жазбаша нұсқау, 14 рет ескерту хат жіберілді. Банктерге 2 айыппұл санкциялары және банктің акционерлеріне 2 айыппұл санкциялары қолданылды.

2003 жыл ішінде:

5 заңды және 6 жеке тұлғаға – банктің ірі қатысушысы мәртебесін;

1 банкке, 2 заңды және 3 жеке тұлғаға – бірлесіп банктің ірі қатысушысы болып табылатын тұлғалар мәртебесін;

1 заңды тұлғаға – банктік холдинг мәртебесін алуға келісім берілді.

3 заңды және 1 жеке тұлғаға банктің ірі қатысушысы мәртебесін алуға келісім беруден бас тартылды, 1 банкке және 3 жеке тұлғаға банктің ірі қатысушысы мәртебесін алуға, 1 банкке және 1 заңды тұлғаға банктік холдинг мәртебесін алуға берілген келісім қайтарып алынды.

Банктердің еншілес ұйымдарын иеленуге, сатып алуға және құруға 7 рұқсат берілді және 1 рет еншілес ұйымды иеленуге рұқсат беруден бас тартылды.

**Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарды межелік қадағалау.** Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 22 ұйымға қатысты 28 жағдайда шектеулі ықпал ету шаралары қолданылды, оның ішінде жазбаша нұсқаулар 16 жағдайда, міндеттеме хат 12 жағдайда талап етілді.

Сонымен қатар жыл ішінде 2 жағдайда банк заңдарында көзделген операцияларды жүргізуге берілген лицензияларды қолдану тоқтатыла тұрды, сондай-ақ бір жағдайда банк заңдарында көзделген операцияларды жүргізуге берілген лицензия қайтарылып алынды.

2003 жылы мынадай сақтандыру ұйымдарын құруға рұқсат берілді: “Экспорт кредиттері мен инвестицияларды сақтандыру жөніндегі мемлекеттік сақтандыру корпорациясы” АҚ, “Валют –Транзит- Life” өмірді сақтандыру жөніндегі компаниясы ЖАҚ-ы, “НОМАД Иншуранс” БК АҚ-ы және “Астық сақтандыру компаниясы” АҚ-ы.

2003 жыл ішінде Ұлттық Банк сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына 26 лицензия берді, оның ішінде: қосымша сақтандыру кластарын (8 – міндетті сақтандыру нысанында және 22 – ерікті сақтандыру нысанында) қоса отырып тоғыз сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына 16 лицензия, жекелеген сақтандыру кластарын алып тастай отырып – алты сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына 6 лицензия, тепе-тең емес қайта сақтандыруды жүзеге асыру құқығына – 4 сақтандыру компаниясына. Өткен кезеңде қолданылып жүрген заңдарға сәйкес 10 сақтандыру ұйымының лицензиялары қайта ресімделді (оның ішінде 4 – заңды мекен-жайының өзгеруіне және 6 – сақтандыру ұйымы атауының өзгеруіне байланысты).

Есептік кезеңде қолданылып жүрген заңдардың талаптарын орындамауына байланысты “Лондон-Алматы Иншуренс Компани” ЖАҚ-ы БК-ның лицензиясын қолдану екі рет тоқтатыла тұрды (2003 жылғы 22 сәуірден бастап 2003 жылғы 22 маусымға дейін екі айға, 2003 жылғы 1 тамыздан бастап 2003 жылғы 1 қарашаға дейін үш айға). Сонымен қатар 2003 жыл ішінде екі сақтандыру ұйымының лицензияларын тоқтата тұру түрінде 2002 жылы қолданылған санкциялар күшінде болды – “Авиатрек-Полис” БК ААҚ-ы (2002 жылғы 28 қарашадан бастап 2003 жылғы 28 мамырға дейін алты айға) және “НАСКО-КАЗАХСТАН” МСК ААҚ-ы (2002 жылғы 27 қарашадан бастап 2003 жылғы 27 қаңтарға дейін үш айға).

Лицензияны қолдануды 2002 жылғы 28 қарашадан бастап 2003 жылғы мамырға дейін алты айға тоқтата тұру үшін негіз болған жағдайларды белгіленген мерзімде жоймағаны үшін, сондай-ақ соңғы он екі ай ішінде лицензиясын қолдану бірнеше мәрте тоқтатыла тұрғаны үшін “Авиатрек-Полис” БК ААҚ-ның қызметін жүзеге асыру құқығына берілген лицензия қайтарылып алынды.

2004 жылғы 1 қаңтарға сақтандыру ұйымдарының 111 жұмыс істеп тұрған филиалы тіркелді. 2003 жыл ішінде уәкілетті орган “Валют-Транзит Полис” БК ЖАҚ-ның үш филиалын ашуға келісім берді.

Есептік кезеңге шетелдік сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының 2 өкілдігі жұмыс істейді: “Ингосстрах” АСАҚ-ның өкілдігі және “Росно” Ресей сақтандыру халықтық қоғамы” ААҚ-ның “Қазақстан-Росно” өкілдігі.

2004 жылғы 1 қаңтарға 6 сақтандыру брокерінің сақтандыру брокері қызметін жүзеге асыру құқығына лицензиясы бар. “UIB Kazakhstan”

брокерлік сақтандыру компаниясы” ЖШС-не сақтандыру брокері қызметін жүзеге асыру құқығына лицензия берілді.

28 актуарийдің Қазақстанның сақтандыру рыногындағы актуарлық қызметті жүзеге асыру құқығына лицензиясы бар, оның ішінде бір жыл ішінде екі актуарийге актуарлық қызметті жүзеге асыру құқығына лицензия берілді.

2004 жылғы 1 қаңтарға 34 аудиторлық ұйымның және 67 аудиторлық сақтандыру қызметінің аудитін жүзеге асыру құқығына лицензиясы бар. 2003 жыл ішінде 10 жеке және 6 заңды тұлғаға (“Плюс-Аудит” фирмасы ЖШС, “Финэксперт-Аудит” ЖШС, “Аудит-экспресс-сервис” ЖШС, “Центр аудита и оценки” АҚ ЖШС және “Қазақстан” аудиторлық орталығы” ТАК ЖШС) сақтандыру қызметінің аудитін жүзеге асыру құқығына лицензия берілді.

**Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын, сақтандыру брокерлерін инспекциялау.** 2003 жыл ішінде сақтандыру ұйымдарына 7 кешенді инспекциялық тексеру, сондай-ақ Ұлттық Банк мамандарының қатысуымен сақтандыру брокерлеріне 3 инспекциялық тексеру, оның ішінде 1 кешенді және 2 іріктеу тексеру жүргізілді.

Жекелеген сақтандыру компанияларын тексеру қорытындылары бойынша лицензияланбаған және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру фактілері анықталды.

Тексерілген компаниялардың көпшілігінде капиталдың бірдей болу деңгейі уәкілетті органның талаптарына сай болмады.

Сақтандыру заңдарының нормаларын талдау кезінде сақтандыру рыногының барлық субъектілерінің орындауы міндетті болып табылатын пруденциалдық нормативтерді бұзу фактілері анықталды.

Сақтандыру ұйымдарының активтері мен міндеттемелерінің сапасын талдау кезінде Қазақстан Республикасы заңдарының нормаларын және бухгалтерлік есеп стандарттарын бірнеше рет бұзу анықталды, бұл компанияның уәкілетті органға беретін есебіндегі қаржы көрсеткіштерінің бұрмалануына, сондай-ақ инспекция тарапынан баланстың көптеген баптарына едәуір түзетулер жасауға әкеп соқты. Осылайша, меншікті капиталдың мөлшерін есептеу кезінде бастапқы бухгалтерлік құжаттарға сәйкес келмейтін дебиторлық берешектің қалдығын және оның ұзақтығы мерзімін дұрыс көрсетпеу фактілері орын алды. Кейбір сақтандыру ұйымдарында бастапқы құжаттар болмаған кезде

бухгалтерлік операцияларды көрсету фактілері анықталды. Шын мәнінде барлық сақтандыру ұйымдары күмәнды және үмітсіз борыштарды баланстан есептен шығару жөнінде тиісті шаралар қолданбайды. Кейбір компаниялар өздерінің инвестициялық портфельдерінің жай-күйін қадағаламайды, қаржылық есептің халықаралық стандарттарының нормаларын тиісті бағалы қағаздардың құнын әділ бағалау бойынша орындамайды.

Қайта сақтандыру операцияларын жасау кезінде қаржылық сенімділігіне тиісті рейтингі жоқ шетелдік компанияларға тәуекелдерді қайта сақтандыруға беруге жол беріледі, бұл орайда сақтандырушыларды меншікті ұстау нормативі орындалған жоқ. Сонымен қатар жауапкершіліктің заңмен белгіленген нормативінен асып кететін артық шыққан бөлігін қайта сақтандыруға өткізбеу фактілері орын алды.

Сақтанушылармен сақтандыру шарттарын жасаған кезде бірқатар жағдайларда оларды ресімдеу, сондай-ақ есепке алу, дайындау және сақтау Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарының талаптарына және уәкілетті органның қатаң есеп беру бланкілерін (сақтандыру полистерін) ресімдеу, дайындау және сақтау тәртібін реттейтін нұсқаулыққа сай болған жоқ. Сонымен қатар, жекелеген сақтандыру ұйымдары тиісті негіздеме және Ұлттық Банкпен келісілген мөлшерде болмаған кезде сақтандыру сыйлықақыларынан шегерім түрінде жеңілдік берді. Бұл орайда сақтандыру резервтерінің есебіне осы жеңілдіктер қабылданған жоқ.

Инспекция сақтандыру ұйымдары менеджментінің бірқатар проблемалары мен кемшіліктерін анықтады, бұл туралы сақтандыру

ұйымдарының Қазақстан Республикасының қолданылып жүрген заң актілерінің, Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілерінің талаптарын, бухгалтерлік есеп стандарттарын, сақтандыру ұйымдарының өздері әзірлеген ішкі саясат пен рәсімдерді бұзуы растайды. Сондай-ақ инспекция ішкі бақылау жүйесінің кемшіліктерін, оның ішінде ішкі аудит қызметтерінің тиімсіз жұмысын атап өтті.

Сақтандыру брокерлерінің қызметін тексеру нәтижесі бойынша олардың Қазақстан Республикасының заңдарына және олардың қызметінің мақсатына қайшы келетін мәмілелер мен шарттар жасағанын анықтады.

Сондай-ақ сақтандыру шарттарын жасау кезінде құжаттарды ресімдеу дұрыстығы және олардың Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес келуі бақыланбайтыны анықталды.

**Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын межелік қадағалау.** Уәкілетті орган 2003 жыл ішінде сақтандыру және қайта сақтандыру қызметі туралы заңдарды бұзуды жою туралы 58 жазбаша нұсқаулар жіберу арқылы 23 сақтандыру ұйымына қатысты шектеулі ықпал ету шараларын қолданды.

Сонымен қатар, жыл ішінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы 4 хаттама дайындалды, олар бойынша 185 090 теңге айыппұл салу түрінде санкциялар қолданылды. 1 хаттама бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс мерзімінің өтуіне байланысты тоқтатылды.

Сақтандыру ұйымдарын бақылау құқығын иеленуге рұқсат беру ережесінің талаптарына сәйкес Ұлттық Банк ұсынылған құжаттарды қарады және 13 заңды және 5 жеке тұлғаға сақтандыру ұйымдарын бақылау құқығын иеленуге рұқсат берді.

### 5.3. Бағалы қағаздар рыногының субъектілері

**Бағалы қағаздар рыногының субъектілерін лицензиялау.** 2004 жылғы 1 қаңтарға брокер-дилерлер саны 52, тіркеушілер – 19, кастодиан-банктер – 10, инвестициялық портфельді басқарушылар – 10, өзін-өзі реттейтін ұйымдар – 2 болды.

8 ұйымда, сондай-ақ өз зейнетақы активтерін дербес басқаруды жүзеге асыратын 2 жинақтаушы зейнетақы қорының – “МЖЗҚ” ЖАҚ-ның және “Қазақстан Халықтық Банкінің ЖЗҚ” АҚ-ның зейнетақы активтерін инвестициялық басқару жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензиялары бар.

2003 жыл ішінде бағалы қағаздар рыногында кәсіби қызметті жүзеге асыруға 19 лицензия берілді (өтініштер қанағаттандырылды), оның ішінде брокерлік-дилерлік қызметті жүзеге асыруға – 8, кастодиандық қызметті – 2, зейнетақы активтерін инвестициялық басқару жөніндегі қызметті – 3, инвестициялық портфельді басқару жөніндегі қызметті – 6.

2003 жыл ішінде бағалы қағаздар рыногында кәсіби қызметті жүзеге асыруға берілген 2 лицензия, оның ішінде бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімі жүйесін жүргізу жөніндегі қызметті жүзеге асыруға берілген 2 лицензия қайтарып алынды.

2003 жылы біліктілік куәліктерін иеленушілердің заңдарды бұзуының анықталған фактілері бойынша Аттестациялық комиссияның 8 отырысы өткізілді.

Аттестациялық комиссияның ұсынысы бойынша есептік кезеңде 4 біліктілік куәлігі қайтарылып алынды, олардың 1 – бірінші санаттағы және 3 – екінші санаттағы, 321 біліктілік куәлігі тоқтатыла тұрды, олардың 110 – бірінші санаттағы, 184 – екінші санаттағы және 27 – үшінші санаттағы және Біліктілік куәлігін иеленген 15 адам заңдарда белгіленген тәртіппен қайтадан аттестациядан өтуі тиіс болды.

Оқу орталықтарында бағалы қағаздар рыногында жұмыс істеу үшін мамандар оқытуға рұқсат беру тәртібі туралы ережеге сәйкес Ұлттық Банк оқу орталықтарына мынадай санаттар бойынша бағалы қағаздар рыногында жұмыс істеу үшін мамандар дайындауға рұқсат береді:

– аттестациядан өткеннен кейін бағалы қағаздармен мәмілелер жасау жөніндегі жұмысты орындауға рұқсат етуді білдіретін бірінші санат бойынша;

– аттестациядан өткеннен кейін бағалы қағаздармен мәмілелерді орындау және тіркеу жөніндегі жұмысты орындауға рұқсат етуді білдіретін екінші санат бойынша;

– аттестациядан өткеннен кейін бағалы қағаздар портфелін басқару жөніндегі жұмысты орындауға рұқсат етуді білдіретін үшінші санат бойынша.

2003 жылғы 1 қаңтарға Қазақстанда бағалы қағаздар рыногында мамандар оқытуға Ұлттық Банктің қолданылып жүрген рұқсаты бар 2 оқу орталығы жұмыс істейді. Рұқсаттарды қолдану мерзімі бір күнтізбелік жылға ұзартылды.

2003 жылы “АИМТрейнинг” ЖШС-не бағалы қағаздар рыногында жұмыс істеу үшін бірінші және екінші санаттар бойынша мамандар оқытуға рұқсат берілді.

Осылайша, 2004 жылғы 1 қаңтарға Қазақстанда барлығы үш оқу орталығы жұмыс істеді, олардың үшеуінде бірінші және екінші санат бойынша және біреуінде үшінші санат бойынша мамандар даярлауға Ұлттық Банктің рұқсаты бар.

2003 жыл ішінде барлығы 572 маман аттестациядан өтті және біліктілік куәліктерін алды.

### 5.4. Зейнетақы қорлары

**Жинақтаушы зейнетақы қорларын лицензиялау.** Ұлттық Банк 2003 жылы зейнетақы жарналарын тарту және зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға жаңа лицензия берген жоқ.

Бұл ретте “Қазақстан Халықтық Банкінің ЖЗҚ” АҚ-на оған “Халықтық Банктің зейнетақы активтерін басқару жөніндегі компаниясы” ЖАҚ-ның қосылу нысанында қайта ұйымдастырылуына байланысты 2003 жылғы 20 қарашада зейнетақы жарналарын тарту және зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензия берілді (“Қазақстан Халықтық Банкінің ЖЗҚ” ЖАҚ-на берілген 1999 жылғы 3 ақпандағы лицензияны қолдану тоқтатылды).

Республикада жинақтаушы зейнетақы қорларының аймақтық желісі 2004 жылғы 1 қаңтарда 72 филиалдан және 73 өкілдіктен тұрды.

“Акционерлік қоғамдар туралы” Қазақстан Республикасы Заңының қабылдануына байланысты 2003 жылы жарғысына өзгерістер мен толықтыруларды (жарғының жаңа редакциясы нысанында) әділет органдарында тіркеу үшін 10 жинақтаушы зейнетақы қоры Ұлттық Банктің рұқсатын алды.

Сонымен қатар, атауының өзгеруіне байланысты 5 жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы

жарналарын тарту және зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензиясы қайта ресімделді.

Ұлттық Банк 2003 жылғы 1 қаңтардан бастап 2004 жылғы 1 қаңтарға дейін Біліктілік комиссиясының жинақтаушы зейнетақы қорларының басшы қызметкерлерінен емтихан қабылдау жөніндегі 21 отырысын өткізді. Біліктілік емтихандарын тапсыру нәтижесі бойынша 55 адам оны тапсырған болып танылды, жинақтаушы зейнетақы қорларында басшы лауазымдарын атқару құқығын беретін 7 біліктілік куәлігін қолдану ұзартылды.

**Жинақтаушы зейнетақы қорларын және бағалы қағаздар рыногында операцияларды жүзеге асыратын ұйымдарды инспекциялау.** 2003 жылы бағалы қағаздар рыногының субъектілерін 54 тексеру, оның ішінде 12 – бағалы қағаздар рыногының кәсіби қатысушысына, 42 – бағалы қағаздар эмитентіне және жинақтаушы зейнетақы қорларына 6 жоспарлы тексеру жүргізілді.

Бағалы қағаздар рыногының субъектілеріне жоспарлы 10, жоспардан тыс – 2, құқық қорғау органдарының сұрауы бойынша – 42, оның ішінде брокер-дилерлерге – 9, тіркеушілерге – 2, зейнетақы

активтерін басқарушыларға – 3, кастодиандарға – 1, эмитенттерге – 42 тексеру жүргізілді.

Тексеру нәтижелері бойынша көптеген жағдайларда мынадай жөнсіздіктер анықталды:

- лицензиаттардың уәкілетті органға ұсынған мәліметтердің шынайы және өзекті есеп жүргізу принциптерін сақтамауынан орын алған жалған болуы;
- лицензиаттардың нақты қызметінің бағалы қағаздар рыногындағы қызметті және жинақтаушы зейнетақы қорларын реттейтін заңдардың талаптарына, сондай-ақ уәкілетті органмен келісілген олардың қызметін реттейтін ішкі құжаттарына сәйкес келмеуі;
- бухгалтерлік есепті қолдану жөніндегі заңды бұзу.

### 5.5. Банктерді және сақтандыру ұйымдарын тарату процесі

2003 жылы Ұлттық Банктің шешімі бойынша 3 акционерлік банкті мәжбүрлеп (соттан тыс) тарату аяқталды. Мәжбүрлеп (соттан тыс) тарату сатысында тұрған қаржы ұйымдарының арасында 5 банкті және 8 сақтандыру ұйымдарын тарату процесі аяқталды, ал ерікті тәртіппен 1 банк және 2 кредиттік серіктестік таратылды.

2004 жылғы 1 қаңтарға республикада 15 банк және 16 сақтандыру ұйымы сот шешімі бойынша мәжбүрлеп тарату процесінде тұр.

Таратылатын банктердің міндеттемелері 9 139 млн. теңге болады. Есептік кезеңде кредиторлардың 406,1 млн. теңгеге талаптары қанағаттандырылды.

Таратылатын банктер активтерінің жалпы сомасы 10 347,9 млн. теңге болды, олардың 56,6%-і берілген заемдарға тиесілі. Бұл ретте таратылатын банктердің берілген кредиттерінің жалпы сомасының 71,6%-ін өндіріп алу мүмкін емес, себебі қамтамасыз етілмеген және шығынды несиелік берешекке тиесілі. Таратылатын банктердің ақша қаражаты активтердің жалпы сомасының 0,5%-ін ғана құрайды.

Сақтандыру ұйымдарының міндеттемелері 2004 жылғы 1 қаңтарға 26,3 млн. теңге болды. Өткен кезеңде сақтандыру компанияларының кредиторлар алдындағы міндеттемелері 2,6 млн. теңгеге қанағаттандырылды.

Таратылатын сақтандыру ұйымдарының активтері есепті күні 125 млн. теңге, оның ішінде дебиторлық берешек 72,1 млн. теңге болды.

2003 жылы Ұлттық Банк қызметінің негізгі бағыттарының бірі қолданылып жүрген заңдардың шеңберінде банктерді және сақтандыру ұйымдарын тарату процесін бақылау жөніндегі өкілеттіктерді жүзеге асыру және оларды қалыптасқан практиканы ескере отырып жетілдіру болып табылды.

**Жинақтаушы зейнетақы қорларын және бағалы қағаздар рыногында операцияларды жүзеге асыратын ұйымдарды межелік қадағалау.** 2003 жылы Ұлттық Банк бағалы қағаздар рыногының кәсіби қатысушыларына және жинақтаушы зейнетақы қорларына осы ұйымдар қызметінің қорытындылары туралы есептерді қарау барысында анықталған Қазақстан Республикасының заңдарын бұзушылықтарды жою туралы 21 нұсқау, оның ішінде қаржылық тұрақтылық критерийлерін сақтау туралы мәліметтерді және Ұлттық Банктің қарауына берілген басқа да құжаттарды жіберді.

Жүктелген функцияларына сәйкес Ұлттық Банк 6 банктің және 4 сақтандыру ұйымының тарату комиссияларының қызметін тексерді, нәтижесінде кредиторлармен есеп айырысу кезінде заң талаптарының бұзылуы, шағым-талап жұмысының, мүлікті сатудың нашар жүргізілуі, несие берешегінің заңсыз есептен шығарылуы және тарату шығыстарының асып кетуі анықталды. Банктердің және сақтандыру ұйымдарының тарату комиссияларының жұмысындағы қолданылып жүрген заңдарды бұзуды және кемшіліктерді жою үшін тарату комиссиялары төрағаларының атына 6 жазбаша нұсқау жіберілді және олардың орындалуын бақылау жөніндегі шаралар қабылданды.

Сонымен қатар банктің кредиторларымен есеп айырысу, касса операцияларын жүргізу кезінде, бухгалтерлік есеп, тарату шығыстарының едәуір артуы мәселелерінде “Көмірбанк” ААҚ-ның тарату комиссиясының қызметінде заң талаптарын бұзудың көп болуына байланысты Ұлттық Банк жүргізілген тексерулердің нәтижесі жөніндегі материалдарды қарау және шаралар қолдану үшін құқық қорғау органдарына жібереді.

Таратылатын банктердің және сақтандыру ұйымдарының кредиторларымен есеп айырысу кезінде олардың құқықтары мен мүдделерінің сақталуын қамтамасыз ету үшін кредиторлар талаптарының бекітілген тізілімдері негізінде Ұлттық Банк өткен жылы одан әрі сотқа жібере отырып, таратылатын 5 банктің және 6 сақтандыру ұйымының кредиторлары талаптарының тізілімдерін, сондай-ақ 5 банктің кредиторлары талаптарының тізілімдеріне өзгерістер мен толықтыруларды келісті.

Банктердің және сақтандыру ұйымдарының тарату процесіне кредиторлардың қатысуы мақсатында кредиторлардың таратылатын банктер мен сақтандыру ұйымдарындағы комитеттерін құру жөніндегі жұмыс жүргізілді. Осылайша, 2003 жылы 9 банк пен 1 сақтандыру ұйымының кредиторлар комитеттерінің құрамы келісілді. Қабылданған шаралар нәтижесінде кредиторлар комитеттерінің тарату рәсіміндегі ролі күшейтілді, олар тарату шығыстарының сметасын бекітеді, кредиторлармен есеп айырысу, дебиторлық берешекті есептен шығару мәселелерін, мүлікті сату тәртібін қарайды. Мысалы, кредиторлар комитетінің белсенді қатысуы және олардың қаражат жұмсауды бақылауы “Бизнесбанк” ААҚ-ның, “Нефтехимбанк” ААҚ-ның тарату комиссияларының салымшыларымен есеп айырысу кезеңінде көрінді, нәтижесінде кредиторлардың талаптарын қанағаттандыру кезінде толық болуы және тепе-теңдікті сақтау қамтамасыз етілді.

Сондай-ақ, таратылатын банктер мен сақтандыру ұйымдарының қаржылық жай-күйіне қарай таратылатын банктер мен сақтандыру ұйымдарындағы кредиторлар комитеттері бекіткен тарату шығыстарының сметаларын заңдардың талаптарына сәйкес келтіру үшін шаралар қабылданды. Сонымен бірге кредиторлар комитеттері құрылғанға дейін банктер мен

сақтандыру ұйымдарының тарату комиссияларының шығыстарын келісу жөніндегі жұмыс жүргізілді.

Тарату өндірісінің проблемаларын реттеуге бағытталған методологиялық және талдау жұмысын жетілдіру, сондай-ақ тарату барысын бақылау жөніндегі функцияларды күшейту мақсатында Ұлттық Банк банктердің тарату комиссияларының істелген жұмыс, бірінші кезектегі іс-шараларды жүргізу, шағым-талап жұмысын, тарату шығыстарының сметасын жасау, кредиторлар комитетін қалыптастыру туралы есептерді қалыптастыру тәртібі жөніндегі әдістемелік ұсыныстар дайындады, Ұлттық Банкте аумақтық филиалдардың қызметкерлері тағылымдамадан өтті.

“Қаржы рыногын және қаржылық ұйымдарды мемлекеттік реттеу мен қадағалау туралы”, “Кредиттік серіктестіктер туралы” Қазақстан Республикасы Заңдарының қабылдануына және “Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы”, “Сақтандыру қызметі туралы”, “Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы” Қазақстан Республикасының Заңдарына өзгерістер мен толықтырулар енгізілуге байланысты тарату, есеп беру тәртібін, банктердің, сақтандыру ұйымдарының, жинақтаушы зейнетақы қорларының және кредиттік серіктестіктердің тарату комиссияларының қызметіне қойылатын талаптарды реттейтін нормативтік құқықтық актілерді дайындау жөніндегі жұмыс жүргізілді.

## VI. ТӨЛЕМ ЖҮЙЕЛЕРІ

Тұтастай алғанда 2003 жылы Қазақстан Республикасының төлем жүйесі арқылы жүргізілген төлемдердің саны 22,4 трлн. теңгеге 12,8 млн. трансакция болды. 2002 жылмен салыстырғанда төлем жүйесіндегі төлемдер саны 10,0%, ал төлемдер сомасы 44,9% ұлғайды. Бұл ретте сомасы төлем жүйесіндегі төлемдердің жалпы көлемінің 96%-ін құрайтын төлемдердің 28%-і банкаралық ақша аудару жүйесі арқылы жүргізілді. Тиісінше банкаралық клирингтің төлемдердің жалпы көлеміндегі үлесі шамалы екенін атап өтуге болады, ал саны барлық төлемнің жартысынан астамын алады және одан әрі өсу үрдісі бар.

Қазақстан экономикасының оң даму динамикасын сақтау және экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының іскерлік белсенділігін арттыру нәтижесінде Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдердің саны мен көлемінің одан әрі ұлғаюы байқалды.

**Банкаралық ақша аудару жүйесі (БААЖ).** 2004 жылғы 1 қаңтарға БААЖ-нде 69 пайдаланушы, оның ішінде 36 банк, Қаржы министрлігінің Қазынашылық комитеті және оның 16 облыстық (қалалық) басқармасы, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 13 ұйым, Мемлекетаралық Банк, Ұлттық Банк және Кастодиан банк тіркелді.

2003 жылы БААЖ арқылы 21,6 трлн. теңгеге 3,6 млн. трансакция жүзеге асырылды. 2002 жылмен салыстырғанда төлемдер санының 13,2% және төлемдер көлемінің 46,0% ұлғаюы байқалды.

БААЖ-ндегі байқалып отырған төлемдер көлемінің өсуі төлемдер көлемінің мынадай операциялар түрлері бойынша ұлғаюына байланысты болды: бағалы қағаздармен – 52,3% (бұл ретте Бағалы қағаздардың Орталық Депозитарийінің төлемдері 2002 жылмен салыстырғанда 2003 жылы 1 677,5 млрд. теңгеге немесе 57,9% ұлғайды), депозиттермен – 62,1%, шетел валютасын сатып алу – 49,6%, сондай-ақ тауарлар мен материалдық емес активтер үшін төлемдер – 51,2%. Бұл ретте осы операциялар түрлері бойынша төлемдер көлемінің өзгеру үлесі БААЖ-ндегі төлемдер көлемінің жалпы өзгеруінің 78,7%-і болды.

**Бөлшек төлемдер жүйесі (БТЖ).** 2004 жылғы 1 қаңтарға Клиринг палатасының БТЖ-нде ҚБЕО 47 қатысушыны, оның ішінде 25 банкті, Қаржы министрлігінің Қазынашылық комитетін және оның 16 аумақтық бөлімшесін, Ұлттық Банкті, Кастодиан банкті, Мемлекеттік зейнетақы төлеу жөніндегі орталықты, «ТАТ» кредиттік-депозиттік серіктестігін және «Қазпошта» ААҚ-ын тіркеді.

2003 жылы БТЖ-дегі төлемдердің саны 9,2 млн. құжатқа дейін 8,7%, төлемдердің көлемі 816,8 млрд. теңгеге дейін 19,1% ұлғайды.

БТЖ-дегі төлемдердің бір жыл ішіндегі ұлғаюы негізінен зейнетақы төлемдерінің өсуіне байланысты. Осылайша, Мемлекеттік зейнетақы төлеу жөніндегі орталықтың төлемдер санының ұлғаюы 818,1 мың болды, бұл жүйедегі төлемдер санының жалпы абсолюттік өзгеруінің 63,7%-ін құрайды.

Өз кезегінде, 2003 жылы БТЖ-дегі төлемдер көлемінің өсуі төлемдер көлемінің мынадай операциялар түрлері бойынша ұлғаюына: салық пен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің және бюджеттен төлемдердің – 36,8%, тауарлар мен материалдық емес активтер үшін төлемдердің – 21,8% және қызмет көрсетулер – 14,5%, сондай-ақ міндетті зейнетақы жарналарының 22,9% өсуіне байланысты болды. Бұл ретте осы операциялар түрлері бойынша төлемдер көлемінің өзгеру үлесі БТЖ-дегі төлемдер көлемінің жалпы өзгеруінің 96,2%-і болды.

**Төлем карточкалары.** Қазіргі уақытта екінші деңгейдегі 20 банкте төлем карточкаларын шығаруға лицензиялары бар. Төлем карточкаларының эмитенттері: «Қазақстан Халықтық банкі» АҚ, «ТұранӘлем Банкі» АҚ, «Казкоммерцбанк» АҚ, «АТФ Банк» АҚ, «Нұрбанк» ААҚ, «БанкЦентрКредит» ААҚ, «АБН АМРО Банк Казахстан» ЕАБ ЖАҚ, «Ситибанк Қазақстан» ЖАҚ, «Альфа банк» ЕБ ААҚ, «Банк Каспийский» АҚ, «Қазақстан Наурыз банкі» ААҚ, «Техакабанк» ААҚ, «Евразийский банк» АҚ, «Темірбанк» АҚ, «Валют-Транзит Банк» ААҚ, «Демир Қазақстан Банк» ААҚ және «Нефтебанк» ААҚ болып табылады.

## VI. Төлем жүйелері

---

Екінші деңгейдегі банктер жергілікті жүйелердің төлем карточкаларын шығарады: Altyn card, Иртыш card – “Қазақстан Халықтық банкі” АҚ, Altyn card – “АТФ Банк” АҚ, SmartAlemCard – “ТұранӘлем Банкі” АҚ, “Ситибанк Қазақстан” ЖАҚ-ның жергілікті карточкалары, Дуэт – “Валют-Транзит Банк” ААҚ және Каспий – “Банк Каспийский” АҚ. Бұдан басқа, екінші деңгейдегі банктер мынадай халықаралық жүйелердің карточкаларын эмиссиялайды: Europaу International, VISA International, American Express International, Diners Club International.

2004 жылдың басында айналыстағы төлем карточкаларының саны 1928,3 мың дана, оның ішінде жергілікті төлем карточкалары – 343,0 мың және халықаралық төлем карточкалары – 1 585,4 мың дана болды. Жыл ішіндегі айналыстағы карточкалар санының 28,9%, жергілікті карточкалардың – 45,5% және халықаралық карточкалардың – 25,8% өсуі байқалды.

Төлем карточкаларын пайдаланумен жасалған трансакциялардың көлемі 2003 жылы 396,4 млрд. теңге болды, оның ішінде трансакциялардың 3,7%-і сауда терминалдарында және 96,3%-і қолма-қол ақша беру үшін жүзеге асырылды. Бұл ретте төлем карточкаларын пайдаланумен жасалған

трансакциялардың саны 2003 жылы 28,7 млн. трансакция болды, оның ішінде трансакциялардың 3,2%-і сауда терминалдарында және трансакциялардың 96,8%-і қолма-қол ақша беру кезінде жүзеге асырылды.

Төлем карточкаларын ұстаушылардың саны жыл ішінде 1 895,5 мың бірлікке дейін 29,7%, жергілікті төлем карточкаларын ұстаушылардың саны 336,4 мың бірлікке дейін 45,6% және халықаралық төлем карточкаларын ұстаушылардың саны 1 559,1 мың бірлікке дейін 26,7% өсті.

Төлем карточкалары рыногының қарқындап өсуі нәтижесінде Қазақстанда төлем карточкаларының қызмет көрсету желісінің одан әрі кеңеюі байқалды. Осылайша 2004 жылғы 1 қаңтарға Қазақстанда тауарлар немесе қызмет көрсетулер үшін төлем карточкаларын қабылдайтын 2 183 кәсіпорын жұмыс істеді, бұл ретте олар 2003 жылы 23,8% ұлғайды. Төлем карточкаларына қызмет көрсету үшін 4 209 төлем терминалдары және 1 988 импринтер пайдаланылды, қолма-қол ақша алу үшін 875 банкомат жұмыс істеді. Жыл ішінде төлем терминалдарының 30,1% өсуі, импринтерлер санының 3,1% төмендеуі және банкоматтар санының 24,6% өсуі байқалды.

## VII. НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚЫЗМЕТ

Ұлттық Банк заңдарды жетілдіру мақсатында сақтандыру қызметі, микрокредиттік ұйымдар, ипотекалық кредиттеу, ақша төлемі мен аударымдары, бағалы қағаздар рыногы, жинақтаушы зейнетақы қорлары мәселелерін және басқаларын реттейтін нормативтік құқықтық актілерді жетілдіру жөніндегі жұмысты жалғастырды.

2003 жылы Президенттің 5 Жарлығы және Қазақстан Республикасының 22 Заңы қолданысқа енгізілді:

- “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ережесін және құрылымын бекіту туралы” Президенттің 2003 жылғы 31 желтоқсандағы № 1271 Жарлығы;

- “Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру туралы” Президенттің 2003 жылғы 31 желтоқсандағы № 1270 Жарлығы;

- “Ұлттық валюта - Қазақстан теңгесі банкноттары мен монеталары дизайнының тұжырымдамасын бекіту туралы” Президенттің 2003 жылғы 25 қыркүйектегі № 1193 Жарлығы;

- “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2002 жылғы қаржылық есебін бекіту туралы” Президенттің 2003 жылғы 15 мамырдағы № 1092 Жарлығы;

- “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2002 жылғы таза кірісінің жұмсалуды туралы” Президенттің 2003 жылғы 15 мамырдағы № 1093 Жарлығы;

- “Акционерлік қоғамдар туралы” Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 13 мамырдағы № 415 Заңы бағалы қағаздар рыногында инвесторлардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды күшейту және акционерлік қоғамдардың қызметін жетілдіру мақсатында;

- “Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне бағалы қағаздар рыногы және акционерлік қоғамдар мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы” Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 16 мамырдағы № 416 Заңы Қазақстан Республикасының кейбір нормативтік құқықтық актілерін “Акционерлік қоғамдар туралы” Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес келтіру мақсатында;

- “Бағалы қағаздар рыногы туралы” Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 2 шілдедегі № 461 Заңы құқық қолдану практикасын ескере отырып әзірленді және онда уәкілетті органның құзыретіне кіретін

мәселелер жөнінде бағалы қағаздар рыногын мемлекеттік реттеуді одан әрі жетілдіруге бағытталған нормалар бар. Заңда бұрын қолданылған Заң қаражатты бағалы қағаздарға инвестициялау барысында туындайтын қатынастарды нақты жеткілікті түрде реттемегендіктен оны қолдану аясы кеңейтілген;

- «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне сақтандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2003 жылғы 8 мамырдағы № 414 Қазақстан Республикасының Заңы сақтандыру заңдарын жетілдіру, Қазақстан Республикасының қаржылық және банк жүйесін нығайту және одан әрі дамыту мақсатында;

- “Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры туралы” Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 3 маусымдағы № 423 Заңы;

- «Сақтандыру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 11 маусымдағы № 436 Заңы;

- «Жеке нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 11 маусымдағы № 435 Заңы;

- «Аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 13 маусымдағы № 440 Заңы;

- «Тасымалдаушының жолаушылар алдындағы азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 1 шілдедегі № 444 Заңы;

- «Автокөлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 1 шілдедегі № 446 Заңы;

- «Туроператордың және турагенттің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 31 желтоқсандағы № 513 Заңы;

- “Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне өзгерістер және толықтырулар енгізу туралы” Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 3 маусымдағы № 428

Заңы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының қызметін реттейтін заң базасын жетілдіру мақсатында;

- «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне өзгерістер және толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 3 шілдедегі № 464 Заңы;

- «Қаржы рыногын және қаржылық ұйымдарды мемлекеттік реттеу мен қадағалау туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 4 шілдедегі № 474 Заңы банктерді қадағалау жүйесін жетілдіру, оны халықаралық стандарттарға жақындату және Ұлттық Банктің функцияларын бөлу арқылы дербес орган құру мақсатында;

- «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне қаржы рыногын мемлекеттік реттеудің және онда қалыптасып отырған қатынастарды қадағалаудың бірыңғай жүйесін ұйымдастыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 10 шілдедегі № 483 Заңы;

- «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне ипотекалық кредиттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 3 маусымдағы № 427 Заңы. Осы түзетулер ипотекалық кредиттеу жүйесінің күшіне енуіне байланысты жекелей қолданылатын нормативтік құқықтық актілерді бірыңғай жүйеге сәйкес келтіру қажеттілігіне байланысты болды;

- «Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіне ипотекалық кредиттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 3 маусымдағы № 426 Заңы;

- «Микрокредиттік ұйымдар туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 6 наурыздағы № 392 Заңы үш деңгейлі кредиттеу жүйесін жұмыс істетуді

және кредиттік ресурстарға қол жеткізуді қамтамасыз ету мақсатында;

- «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына микрокредиттік ұйымдар қызметінің мәселелері бойынша толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 28 наурыздағы № 399 Заңы «Микрокредиттік ұйымдар туралы» Заңды іске асыру және оны қолданысқа енгізуге байланысты қайшылықтарды болдырмау мақсатында әзірленді;

- «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне микрокредиттік ұйымдар қызметінің мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 28 наурыздағы № 398 Заңы;

- «Кредиттік серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 28 наурыздағы № 400 Заңы табысы төмен және орташа халықтың және коммерциялық емес ұйымдардың қаржылық қызмет көрсетуде қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өзара кредиттеу секторын дамыту мақсатында;

- «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне вексель айналысы, ақша төлемі және аударымы мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі № 482 Заңы шаруашылық жүргізуші субъектілерге қызмет көрсету және жұмысты орындау шарттары бойынша Қазақстан Республикасының аумағында вексельдер шығаруға рұқсат беру мақсатында.

2003 жылы Ұлттық Банк 9 Заң жобасын, 6 Үкімет қаулыларының жобасын әзірледі.

Әділет министрлігінде Ұлттық Банктің 154 нормативтік құқықтық актілері тіркелді.

2003 жылдың ішінде Ұлттық Банк әр түрлі министрліктер мен ведомстволар әзірлеген нормативтік құқықтық актілердің 179 жобасын қарады және олар бойынша қорытынды берді.

## VIII. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҮНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БАНКТИҢ ҚЫЗМЕТІН ТҮСІНДІРУ

### 8.1. Халықаралық ынтымақтастық

**Алыс шет елдермен ынтымақтастық.** Ұлттық Банк Үкіметпен бірлесіп Халықаралық Валюта қорының/Дүниежүзілік Банктің Бельгиялық шағын тобында Қазақстан Республикасының өкілдігін күшейту туралы мәселені пысықтады.

«Moody's», «Fitch Ratings» және «Standard & Poor's» халықаралық рейтинг агенттіктері миссияларының жұмысы ұйымдастырылды.

2003 жылғы қарашада Ұлттық валюта – теңгенің енгізілуіне 10 жыл толуына арналған «Қаржы жүйесін дамыту: өткен жылдардың сабақтары, болашаққа көзқарас» халықаралық конференциясы өткізілді. Конференцияның жұмысына шет елдердің орталық банктерінің, халықаралық қаржы ұйымдарының, қазақстандық іскерлік топтардың басшылары қатысты. Қатысушылар саны 278 адам болды.

Бір жыл ішінде:

- Ұлттық Банк пен Түркия Республикасының Банктік реттеу және қадағалау жөніндегі агенттігі арасындағы Өзара түсіністік туралы меморандумға;

- Ұлттық Банк пен Пәкістанның Мемлекеттік Банкі арасында еншілес банктер ашу шарттары және банктердің қызметін қадағалау саласындағы ынтымақтастық туралы Келісімге;

- Ұлттық Банк пен Египет Араб Республикасының Орталық Банкі арасында банк саласындағы ынтымақтастық туралы Өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойылды.

**ТМД және Балтық елдерімен ынтымақтастық.** Жыл ішінде мынадай:

- Молдова Республикасының Ұлттық Банкі және Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі арасында қаржы-банк жүйесінде ақпарат алмасу және зерттеулер саласындағы ынтымақтастық туралы келісімге;

- бағалы қағаздар рыногында ЕурАзЭҚ-на мүше-мемлекеттермен ынтымақтастық туралы келісімге;

Кедендік одаққа қатысушы мемлекеттердің шекараларынан жеке тұлғалардың еркін және тең құқықпен өтуін және олардың тауарлар мен

валютаны кедергісіз ауыстыруын қамтамасыз ету туралы келісімге (1998 жылғы 24 қараша) өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы хаттамаға қол қойылды. Сондай-ақ бұл мәжілісте ЕурАзЭҚ-ын дамытудың 2003-2006 және одан кейінгі жылдарға арналған басым бағыттары, сондай-ақ оларды жүзеге асыру іс-шаралары мақұлданып, жұмыс тәртібімен бекітілді;

- Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мен Грузияның Ұлттық Банкі арасындағы 1992 жыл үшін 482 868 063,43 руб. сомасына корреспонденттік шоттар ашқанға дейінгі өзара есеп айырысуларды түпкілікті салыстырып тексеру актісіне қол қойылды (Абхазияның деректерін ескере отырып);

- БЭК-ін құру туралы Келісімге қол қойылды.

2003 жылы:

- Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы банкаралық және инвестициялық ынтымақтастық бойынша шағын комиссиясы;

- Бағалы қағаздар рыногын реттеу жөніндегі уәкілетті органдар басшыларының кеңесі;

- ЕурАзЭҚ-ның Интеграциялық Комитетінің жанындағы сақтандыруды қадағалау және сақтандыру қызметін реттеу органдары басшыларының кеңесі құрылды.

Қаржы-банк саласында 1991-1995 жылдар аралығындағы кезеңде Қазақстан Республикасы жасаған халықаралық шарттарға түгендеу жүргізілді.

2003 жылғы 13 қарашада Алматы қаласында ЕурАзЭҚ-на қатысушы мемлекеттердің орталық (ұлттық) банктерінің басшылары кеңесінің кезекті мәжілісі өткізілді. Осы мәжілістің барысында тараптардың валюталық реттеу және валюталық бақылау саласындағы ынтымақтастығының болашақ жоспары қабылданды, оған сәйкес валюталық реттеу және валюталық бақылау саласында заңдарды бірегейлендіру және бірыңғай валюта саясатын жүргізу бойынша негізгі қадамдар айқындалды.

ТМД Үкіметі басшылары кеңесінің мәжілісіне (2003 жылғы 25 сәуір) Ұлттық Банк Төрағасының қатысуы бойынша жұмыс жүргізілді. Осы мәжіліс

барысында ТМД үкімет басшылары кеңесінің ынтымақтастық және ТМД қатысушы мемлекеттердің интеграцияланған валюта рыногын ұйымдастыру саласында ТМД мемлекеттерінің қызметін үйлестіру туралы шешіміне қол қойылды.

**Халықаралық қаржы ұйымдарымен ынтымақтастық.** Ұлттық Банк ХҚҚДБ және ЕҚҚДБ кредиттік желілерін іске асыруды аяқтау жөнінде жұмыс жүргізді, мынадай:

- Ұлттық Банк пен Қаржы министрлігінің арасындағы ХҚҚДБ LN3867 KZ «Қаржы секторын және кәсіпорындар секторын дамыту жобасы» замының қаражатын пайдалану туралы шарттың заемды іске асыруды аяқтау және одан әрі төлемдерді тоқтату туралы;

- Ұлттық Банк пен Қаржы министрлігінің арасындағы ХҚҚДБ LN3642 KZ «Техникалық көмек жобасы» замының қаражатын пайдалану туралы

1996 жылғы 27 мамырдағы шарттың түпкілікті есептер жүргізу және одан әрі төлемдерді тоқтату туралы;

- «Қазкоммерцбанк» ААҚ-на ЕҚҚДБ кредиттік желісі шеңберінде берілген кредиттің пайдаланылмаған қалдығын жоюға қатысты Ұлттық Банк пен «Қазкоммерцбанк» ААҚ арасында 1997 жылғы 12 маусымда жасалған қосымша міндеттеме туралы қосымша келісімдерге қол қойылды. Сондай-ақ ЕҚҚДБ кредиттік желісі шеңберінде берілген Австрия Үкіметінің гранты қаражатының бір бөлігін қайтару жөнінде жұмыс жүргізілді.

Ұлттық Банк Ислам Даму Банкінің 2003 жылғы қыркүйекте Алматы қаласында өткен жыл сайынғы мәжілісіне, сондай-ақ Халықаралық Валюта қорының және Әлемдік банктің 20-24 қыркүйекте Дубай қаласында өткен жыл сайынғы жиналыстарына қатысты.

### 8.2. Ұлттық Банктің қызметін түсіндіру

2003 жылы Ұлттық Банк мынадай мерзімдік басылымдарды жариялауды жалғастырды: Қазақстан Ұлттық Банкінің Хабаршысы/Вестник Национального Банка, Статистикалық Бюллетень/Статистический Бюллетень/Statistical Bulletin, Төлем балансы/Платежный баланс, Экономикалық Шолу/Экономическое Обозрение, Жылдық есеп (қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде), Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілерінің жинағы. Теңгенің 10-жылдығына ұлттық валютаның қалыптасу тарихы, сондай-ақ қаржы секторын дамытудың негізгі кезеңдері баяндалған арнайы брошюра шығарылды. Ұлттық Банк басшылары мен қызметкерлерінің 752 сөз сөйлеуі ұйымдастырылды.

Қазақстан қаржы секторы және банк жүйесі туралы материалдар орналастырылған қазақстандық және шетелдік БАҚ-на мониторинг тұрақты жүргізілді, ақпараттық, жарнамалық және PR-рыноктарына талдау жүргізілді.

Ұлттық Банктің аумақтық филиалдарына арналған аймақтық оқыту семинарлары ұйымдастырылды және өткізілді, оның барысында кеден органдарының, екінші деңгейдегі банктердің өкілдерімен, сыртқы экономикалық қызметке қатысушылармен, валюталық бақылау және лицензиялау мәселелері жөніндегі бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдерімен жұмыс кездесілері өткізілді.

Есептік жылы бұқаралық ақпарат құралдарында Валюталық режимді ырықтандыру тұжырымдамасын таныстыру бойынша және валюта заңдарына өзгерістер бойынша белсенді жұмыс жүргізілді. Ұлттық Банктің веб-сайтының «Валюталық реттеу және бақылау» бөлімінде валюта заңдары бойынша неғұрлым жиі кездесетін мәселелер бойынша түсініктемелер беретін бөлімше ұйымдастырылды.

## ІХ. БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕП БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ

2003 жыл бойы Ұлттық Банк қаржы рыногына қатысушыларды қаржылық есеп берудің халықаралық стандарттарына (бұдан әрі – ҚЕХС) көшіру процесін іске асыру бойынша жұмысты жүзеге асырды. Атап айтқанда, меншік қаражаты және зейнетақы активтері жөніндегі жинақтаушы зейнетақы қорлары үшін, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар, бағалы қағаздар рыногының кәсіби қатысушылары, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары және сақтандыру брокерлері үшін қаржылық есеп беру нысандары бекітілді.

Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктеріне арналған бухгалтерлік есептің Үлгі шоттар жоспарына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, Қазақстан Республикасы қаржы рыногының жекелеген субъектілеріне арналған бухгалтерлік есептің үлгі шот жоспары бекітілді.

Кастодиан банктердің мемлекеттік емес жинақтаушы зейнетақы қорларының зейнетақы активтерін есепке алу және оларды қаржы құралдарына орналастыру жөніндегі ұсынымдар, ҚЕХС-ға сәйкес шетел валютасын қайта бағалау бойынша іске асырылған бағам айырмашылығын есепке алу, жинақтаушы зейнетақы қорының есеп саясатын жасау жөніндегі ұсынымдар, сондай-ақ зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдардың есеп саясатын жасау жөніндегі ұсынымдар әзірленіп, жұмыста пайдалану үшін жіберілді.

Бұдан басқа, Ұлттық Банктегі шетел валютасымен, теңгемен, тазартылған қымбат металдармен салым және заем операцияларын есепке алуға, теңгемен борыштық бағалы қағаздарды, шетел валютасымен дилинг операцияларын, брокерлік қызмет көрсетуді және клиенттердің ақшасын және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқаруға, кастодиандық қызметті, сыртқы басқаруға берілген алтынвалюта

активтерін, Ұлттық Банктегі эмиссия-касса операцияларын есепке алуға қатысты бірқатар нұсқаулықтар қабылданды.

Екінші деңгейдегі банктерде, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарында және жинақтаушы зейнетақы қорларында бухгалтерлік есепті автоматтандыруды жетілдіру жұмысы жалғасты.

Қаржылық есеп берудің халықаралық стандарттарына өту мерзімдерін белгілеуге, сондай-ақ Ұлттық Банктің және Қазақстан Республикасының қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі агенттігінің арасындағы өкілеттіктерді бөлуге байланысты мәселелерге қатысты «Қазақстан Республикасының кейбір нормативтік құқықтық актілеріне бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын әзірлеуге қатысты.

Сонымен бірге, тазартылған қымбат металдармен, Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы Ұлттық қордың активтерімен Ұлттық Банк операцияларының қосалқы бухгалтерлік есебін жүргізуді, дебиторлық және кредиторлық берешекті, салымдармен және заемдармен операцияларды реттейтін құжаттардың жобасы әзірленді. Жүргізілген жұмыс нәтижесінде банктердің және олардың клиенттерінің есептерінде орналастырылған активтердің ағымдағы әділ және амортизацияланған құны, есептелінген проценттік және проценттік емес кірістер мен шығыстар туралы барынша толық ақпаратты ашу мүмкіндігі туды, бұл қаржылық жағдайға жан-жақты талдау жүргізу мүмкіндігін кеңейтуге себепші болды. Бағалы қағаздар мен туынды қаржы құралдарының бухгалтерлік есеп жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жүзеге асырылды, қаржы активтерін бағалаудың математикалық үлгілеріне өзгерістер енгізілді.

## X. ҚАРЖЫ МЕКЕМЕЛЕРІНЕ КӨРСЕТІЛЕТІН ҚЫЗМЕТТЕР

### 10.1. Ұлттық қорды басқару

Ұлттық қордың валюта портфелінің рыноктық құны 2003 жылдың аяғында 3 662,7 млн. АҚШ долл., оның ішінде тұрақтандыру портфелі — 1138,6 млн. АҚШ долл. (31,09%) және жинақ портфелі — 2 524,1 млн. АҚШ долл. (68,91%)

болды. Қор портфелінің құрамына кіретін бағалы қағаздар мен басқа қаржы құралдарының рыноктық құны Ұлттық Банктің кастодиан банкі, ABN AMRO Mellon Global Securities Services деректеріне негізделеді.

*10.1.1-кесте*

**Активтерді Ұлттық қор мандаттарының түрі бойынша бөлу құрылымы**

	Барлығы	
	Млн. АҚШ доллары	%
Ақша рыногы	1 138,6	31,09
Белгіленген кірісі бар бағалы қағаздар	1 668,5	45,55
Акциялар	387,4	10,58
Жаппай тактикалық бөлу	468,1	12,78
Барлығы	3 662,7	100,00

*10.1.2-кесте*

**Ұлттық қордың активтерін бөлу динамикасы**

*%, (АҚШ долларында көрсетілген құн бойынша)*

АҚШ доллары	31.12.2002 ж.	31.12.2003 ж.
<b>Тұрақтандыру портфелі</b>	100,0	100,0
Ақша және ақша рыногының құралдары	80,77	76,30
Облигациялар	19,23	23,70
<b>Жинақ портфелі</b>	100,0	100,0
Ақша және ақша рыногының құралдары	5,21	10,70
Белгіленген кірісі бар бағалы қағаздар	72,29	67,76
Акциялар	22,50	21,54

Елдер бойынша жинақ портфелінің активтерін бөлу

Елдер	31.12.2002	31.12.2003
АҚШ	31,2%	34,2%
Еуро елдері	35,8%	40,8%
Германия	11,8%	10,8%
Франция	7,9%	12,5%
Италия	5,2%	4,7%
Жапония	19,1%	7,3%
Ұлыбритания	5,5%	7,6%
Қалғандары	19,3%	22,9%

Ұлттық қордың таза активтері 2004 жылғы 1 қаңтарда 527,9 млрд. теңге болды. Ұлттық қорды сенімгерлік басқару қорытындылары бойынша 2003 жылы таза кіріс 3,5 млрд. теңге болды.

2003 жылы базалық валютамен (АҚШ долларымен) есептелінген инвестициялық кіріс (жұмсалған және жұмсалмаған) ABN AMRO Mellon Global Securities Services кастодиан банкінің деректері бойынша 222,8 млн. АҚШ долл. болды.

Ұлттық қорға түскен ақша қаражатының жалпы сомасы 2003 жылы 225,5 млрд. теңге болды, оның 32,6 млрд. теңгесі (214,4 млн. АҚШ долл.) шетел валютасымен алынды.

Ұлттық Банк есептік жылы кейін шетелдік қаржы құралдарына инвестициялау үшін келіп түскен 192,5 млрд. теңгені АҚШ долларына айырбастады. Айырбастаудың орташа бағамы 1 АҚШ доллары үшін 147,32 теңге мөлшерінде қалыптасты.

Осы кезең үшін Ұлттық Банк активтерді сенімгерлік басқарудан туындаған шығыстарды өтеу бойынша Ұлттық Банктің талаптарын Қордың төлеуі үшін 84,9 млн. теңгені АҚШ долларына қайта айырбастады. Қайта айырбастаудың орташа бағамы 1 АҚШ доллары үшін 151,25 теңге мөлшерінде қалыптасты.

Ұлттық қорды басқару бойынша шығыстар (Қаржы министрлігі есептеген, төлеуге ұсынылған және төлеген) 2003 жылы 578,0 млн. теңге болды.

Қаржы министрлігінен алынған шығыстарды растау туралы хабарламаларға сәйкес есептік кезеңде 428,4 млн. теңгеге Ұлттық Банктің талаптарын төлеу –

Қорды басқаруға байланысты шығыстарды жабу жүргізілді.

**Ұлттық қор активтерін басқарудағы кірістілік.** 2003 жылғы 1 қаңтардан - 31 желтоқсан аралығында Ұлттық қордың кірістілігі 8,69% болды. Тұрақтандыру портфелінің кірістілігі 1,87% болды, бұл эталондық портфель (Merrill Lynch 6-month US Treasury Bill Index) кірістілігінен 0,58%-ке жоғары.

2003 жылғы 1 қаңтар - 31 желтоқсан аралығында жинақ портфелінің кірістілігі 11,98% болды. Эталондық портфельдің кірістілігі 13,62% болды. 2003 жылғы жинақ портфелінің жоғары кірістілігі теріс (-1,64%) болды.

Жинақ портфелінің теріс жоғары кірістілігі мынадай себептерге байланысты болды.

2003 жылғы 3-тоқсаннан бастап акциялардың кірістілігі облигациялардың кірістілігінен жоғары болды. Осы уақытта акциялардың жинақ портфеліндегі облигацияларға арақатынасы эталондық портфельдегі осы арақатынастан төмен болды. Жинақ портфелінің көбеюі акциялар үлесінің тиісінше көбеюінсіз облигациялар портфелінің көбеюі есебінен жүргізілгеніне байланысты болды. Бір басқарушыдағы активтердің ең көп көлеміне акциялар портфелінің көбеюі Ұлттық қордың инвестициялық операцияларын жүзеге асыру ережесіндегі шектеулерді бұзатын еді.

2003 жылғы 1 қаңтар – 31 желтоқсан аралығында эталондық портфельдің кірістілігі облигациялар үшін - 6,70%, акциялар үшін – 34,37% болды.

### 10.2. Ұлттық Банктің клиенттеріне қызмет көрсету бойынша кастодиандық, брокерлік және басқа да қызмет

**“Мемлекеттік жинақтаушы зейнетақы қоры” (МЖЗҚ) ЖАҚ-на кастодиандық қызмет көрсету** есептік жылы 1999 жылғы 1 ақпанда жасалған № 148 кастодиан шартына сәйкес жалғастырылды. Кастодиандық сақтаудағы МЖЗҚ-ның активтер сомасы 2004 жылғы 1 қаңтарда 88,7 млрд. теңге болды. 2003 жыл бойы МЖЗҚ-ның кастодиандық шотына 17,7 млрд. теңге зейнетақы жарналары есептелді, басқа жинақтаушы зейнетақы қорларынан аударымдар 687,2 млн. теңге, инвестициялар аяқталғаннан кейін қайтарылғаны 352,1 млрд. теңге болды. Сонымен қатар, МЖЗҚ-ның кастодиандық шотынан 1,4 млрд. теңге зейнетақы қаражаты төленді, жинақталған зейнетақы қаражатының басқа жинақтаушы зейнетақы қорларына аударымдары 8,3 млрд. теңге, инвестицияларға орналастырылғаны 358,6 млрд. теңге болды. 2003 жылы кастодиандық қызмет көрсетуден түскен кірістер 53,6 млн. теңге, өтелген шығындар – 13,4 млн. теңге болды. Ұлттық Банк бағалы қағаздардың сыртқы рыногында МЖЗҚ-ның операциялары бойынша төлемдерді кешіктіргені үшін шетел банкіне 0,1 млн. теңге айыппұл төледі.

**“Бағалы қағаздардың Орталық депозитарийі” (БҚОД) ЖАҚ-на кастодиандық қызмет көрсету** 1999 жылғы 25 қарашада жасалған № 522 кастодиан шартына сәйкес жүзеге асырылды. 2003 жылғы қарашада БҚОД Clearstream Banking Luxembourg нақтылы ұстаушының шотын ашқаннан кейін Ұлттық Банктің нақтылы ұстауындағы барлық бағалы қағаздарды жаңа шетелдік кастодианға аудару жүзеге асырылды. Осының нәтижесінде 2004 жылғы 1 қаңтарда Ұлттық Банктің шоттарында есепте тұрған БҚОД бағалы қағаздарының номиналдық құны 0,1 млн. теңгеге дейін қысқарды. Осы қызметті көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 4,5 млн. теңге, өтелген шығындар – 1,0 млн. теңге болды.

**“Қазақстан Даму банкі” ЖАҚ-на кастодиандық қызмет көрсету.** Ұлттық Банк 2002 жылғы 5 наурыздағы № 106 кастодиан шартына сәйкес “Қазақстан Даму банкі” ЖАҚ-на кастодиандық қызмет көрсетуді жалғастырды. Кастодиандық

сақтаудағы бағалы қағаздардың номиналдық құны жыл аяғында 49,8 млрд. теңге болды. Кастодиандық қызмет көрсетуден түскен кірістер 2004 жылғы 1 қаңтарда 26,0 млн. теңге, өтелген шығындар – 7,0 млн. теңге болды.

**“Қазақстан Даму банкі” ЖАҚ-на брокерлік қызмет көрсету** Брокерлік қызмет көрсету туралы 2001 жылғы 5 маусымдағы № 281 шарттың талаптарына сәйкес жүзеге асырылды. Бұл ретте брокерлік келісім бойынша сатып алынған бағалы қағаздардың номиналдық құны 34,7 млрд. теңге болды. Қызметтің осы түрін көрсетуден түскен кірістер 0,8 млн. теңге болды.

**«Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру қоры» (ҚСКҚ) ЖАҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** есептік жылы Ақшаны және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқару туралы 2001 жылғы 9 шілдедегі № 341 келісімге сәйкес жүзеге асырылды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы ҚСКҚ-ның активтері 2004 жылғы 1 қаңтарда 5,5 млрд. теңге (сатып алу құны бойынша) болды. Есептік кезеңде Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруына түскен қаражат 1,8 млрд. теңге, оның ішінде қайта инвестицияланған кіріс 8,6 млн. теңге болды, олар мемлекеттік бағалы қағаздарға инвестицияланған. Сонымен бірге ҚСКҚ-нан алынған нұсқауларға сәйкес Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруынан 4,0 млн. теңге қаражат алынды. ҚСКҚ-ның активтерін сенімгерлік басқару бойынша қызмет көрсетуден түскен кірістер 2004 жылғы 1 қаңтарда 5,1 млн. теңге, өтелген шығындар – 2,5 млн. теңге болды.

**“Қазақстан ипотекалық компаниясы” (ҚИК) ЖАҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** есептік жылы Ақшаны және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқару туралы 2001 жылғы 26 маусымдағы № 314 келісімнің шарттарына сәйкес жүзеге асырылды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы ҚИК-ның активтері жылдың аяғында 1,8 млрд. теңге болды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруына берілген қаражат 2004 жылғы 1 қаңтарда 2,5 млрд. теңге болды, олар мемлекеттік бағалы қағаздарға орналастырылды. Сонымен қатар, ҚИК-

ның нұсқаулары бойынша сенімгерлік басқарудан алынған қаражат 1,6 млрд. теңге болды. 27,0 млн. теңге инвестицияланбаған қаражат ҚИК-ның шотына қайтарылды. Осы қызметті көрсетуден түскен кірістер 2004 жылғы 1 қаңтарда 1,0 млн. теңге, өтелген шығындар – 0,4 млн. теңге болды.

**“Процессинг орталығы” ЖАҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** Ақшаны және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқару туралы 2001 жылғы 11 шілдеде жасалған № 289 келісімге сәйкес жүзеге асырылды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы “Процессинг орталығы” ЖАҚ-ның активтері 2004 жылғы 1 қаңтарда 412,9 млн. теңге болды. Ұлттық Банкке сенімгерлік басқаруға берілген қаражат 17,8 млн. теңге болды. “Процессинг орталығы” ЖАҚ-ның нұсқаулары бойынша сенімгерлік басқарудан 126,4 млн. теңге алынды. Осы қызметті көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 2004 жылғы 1 қаңтарда 0,6 млн. теңге, өтелген шығындар – 0,3 млн. теңге болды.

**«Қазақстанның инвестициялық қоры» инвестициялық компаниясы» АҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** есептік кезеңде Ақшаны сенімгерлік басқару туралы 2003 жылғы 9 шілдеде № 214 келісім жасалғаннан кейін жүргізілді. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы активтер 2004 жылғы 1 қаңтарда 23,1 млрд. теңге болды. «Қазақстанның инвестициялық қоры» инвестициялық компаниясы» АҚ-нан Ұлттық Банкке сенімгерлік басқаруға Ұлттық Банктің және екінші деңгейдегі банктердің мемлекеттік бағалы қағаздарына, депозиттеріне инвестицияланған 28,2 млрд. теңге қаражат түсті. Сенімгерлік басқарудан 5,1 млрд. теңге қаражат алынды. Осы қызметті көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 6,1 млн. теңге, өтелген шығындар – 2,9 млн. теңге болды.

**«Ұлттық инновациялық қор» АҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** Ақшаны сенімгерлік басқару туралы 2003 жылғы 21 қазанда ақшаны сенімгерлік басқару туралы № 382 келісімді жасағаннан кейін жүзеге асырылды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы активтер 2004 жылғы 1 қаңтарда 2,9 млрд. теңге болды. Қызмет көрсеткен уақыт ішінде Ұлттық Банкке басқаруға 2,9 млрд. теңге қаражат түсті, оның ішінде қайта инвестицияланған кіріс 6,8 млн. теңге, олар мемлекеттік бағалы қағаздарға инвестицияланды. Сенімгерлік басқарудан 19,9 млн. теңге қаражат алынды. Осы қызметті көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 0,3 млн. теңге, өтелген шығындар – 0,3 млн. теңге болды.

**«Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** Ақшаны және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқару туралы 2003 жылғы 8 тамызда № 257 келісімді жасағаннан кейін жүзеге асырылды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы активтер 2004 жылғы 1 қаңтарда 1,1 млрд. теңге болды. Есептік жылдың ішінде Ұлттық Банкке басқаруға 1,5 млрд. теңге қаражат берілді, оның ішінде қайта инвестицияланған кіріс 8,2 млн. теңге, олар мемлекеттік бағалы қағаздарға және Ұлттық Банктің депозиттеріне инвестицияланды. Сенімгерлік басқарудан 340,1 млн. теңге қаражат алынды. «Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ-ның активтерін сенімгерлік басқару бойынша қызмет көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 2004 жылғы 1 қаңтарда 0,3 млн. теңге, өтелген шығындар – 0,3 млн. теңге болды.

**«Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры» АҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету** Ақшаны және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқару туралы 2003 жылғы 5 қыркүйекте № 291 келісімді жасағаннан кейін жүзеге асырылды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы активтер 2004 жылғы 1 қаңтарда 482,8 млн. теңге болды. Есептік жылдың ішінде «Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры» АҚ-ның 489,5 млн. теңге қаражаты Ұлттық Банкке басқаруға берілді, оның ішінде қайта инвестицияланған кіріс 1,5 млн. теңге, олар мемлекеттік бағалы қағаздарға инвестицияланды. Сенімгерлік басқарудан 6,6 млн. теңге қаражат алынды. Осы қызмет көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 2004 жылғы 1 қаңтарда 0,1 млн. теңге, өтелген шығындар – 0,1 млн. теңге болды.

**«Экспорттық кредиттер мен инвестицияларды сақтандыру жөніндегі мемлекеттік сақтандыру корпорациясы» АҚ-на сенімгерлік қызмет көрсету.** 2003 жылдың екінші жартысында Ақшаны және бағалы қағаздар портфелін сенімгерлік басқару туралы 2003 жылғы 23 қыркүйекте № 318 келісім жасалынды. Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы активтер 2004 жылғы 1 қаңтарда 7,6 млрд. теңге болды. Қызмет көрсеткен уақыт ішінде Ұлттық Банкке басқаруға 7,6 млрд. теңге қаражат берілді, олар кейіннен мемлекеттік бағалы қағаздарға инвестицияланды. Сенімгерлік басқарудан 34,0 млн. теңге қаражат алынды. Осы қызмет көрсетуден түскен Ұлттық Банктің кірістері 2004 жылғы 1 қаңтарда 1,7 млн. теңге, өтелген шығындар – 0,9 млн. теңге болды.

# ХІ. ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ІШКІ ҚЫЗМЕТ

## 11.1. Ұйымдық құрылым

Ұлттық Банктің құрылымы және жалпы штаттық саны (4000 адам) Президенттің “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Ережесі мен құрылымын бекіту туралы” 1999 жылғы 11 тамыздағы № 188 Жарлығымен бекітілген.

Ұлттық Банктің ұйымдық құрылымына орталық аппарат, 16 аумақтық филиал, Алматы қаласындағы 2 филиал (Банкнот фабрикасы және Кассалық операциялар және құндылықтарды сақтау орталығы), Ұлттық Банктің Ресей Федерациясындағы Өкілдігі, 5 бағынышты ұйым (“Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы”, “Банктік сервис бюросы”, “Қазақстан теңге сарайы”, “Ұлттық Банктің Автобазасы” шаруашылық жүргізу құқығы бар республикалық мемлекеттік кәсіпорындары және “Ұлттық Банктің Алматы ғимараттарды пайдалану орталығы» жедел басқару құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны (қазыналық кәсіпорны) кіреді. 2003 жылы Ұлттық Банк орталық

аппаратының құрылымында 9 департамент, 11 дербес басқарма және 1 дербес бөлім (ХІ бөлімнің 11.1 бөлімшесіне 1-қосымша) жұмыс істеді.

2004 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстан Республикасының қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі агенттіктің құрылуына және оған Ұлттық Банктің жекелеген функцияларын беруге байланысты Ұлттық Банктің ұйымдық құрылымы өзгерді.

Ұлттық Банк «Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру (сақтандыру) қоры», «Қазақстан Ипотекалық Компаниясы» және «Қазақстан Ақуарлық орталығы» үш ЖАҚ-ның және «Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры», «Қазақстанның ипотекалық кредитгерге кепілдік беру қоры» екі АҚ-ның 100% құрылтайшысы, «Процессинг орталығы» (Ұлттық Банктің үлесі - 67,3%) ЖАҚ құрылтайшыларының бірі болып табылады.

## 11.2. Кадр саясаты және қызметкерлерді оқыту

Ұлттық Банктің (ұйымдарды қоса алғанда) штаттық саны өткен жылмен салыстырғанда 2003 жылы 3,7%-ке көбейді, бұл Банкнот фабрикасы мен ұйымдарда қызметкерлер санының өсуіне байланысты болды, акционерлік қоғамдар бойынша - 77,4%-ке азайды, бұл “Ұлттық ақпараттық технологиялар” ЖАҚ-ның акция пакеттерін Премьер-Министрдің Кеңесіне сенімгерлік басқаруға беруге байланысты болды.

2004 жылғы 1 қаңтардан бастап Ұлттық Банктің қайта ұйымдастырылуына және Қазақстан Республикасының қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі агенттіктің құрылуына байланысты Ұлттық Банктің штаттық саны 6,6%-ке азайды.

2003 жылы Ұлттық Банк (ұйымдарды қоса алғанда) қызметкерлерінің нақты саны 3,1%-ке көбейді, акционерлік қоғамдар бойынша - 74,4%-ке азайды (ХІ бөлімнің 11.2. бөлімшесіне 1-қосымша, 11.2.1 кесте).

Кадрлар тұрақтылығының деңгейі 2002 жылмен салыстырғанда 1,5 проценттік пунктке өсті,

акционерлік қоғамдарда осы көрсеткіш 16,7 проценттік пунктке ұлғайды.

2003 жылы Ұлттық Банк 43 бос әкімшілік мемлекеттік қызмет орнын иелену үшін үш конкурс жариялады. Конкурс нәтижелері бойынша 24 адам жұмысқа орналасты, 39 мемлекеттік қызметші аттестациядан өтті.

Әр түрлі курстар мен семинарларда оқығандардың саны 2002 жылмен салыстырғанда 50%-ке көбейіп, тұтастай алғанда 1 672 адам-семинарды құрады. Оқытуға нақты 60,5 млн. теңге жұмсалды, бұл еңбекақы төлеу қорының 2,6%-ін құрайды. Салыстыру үшін, Еуропаның орталық банктерінің оқытуға шығыны еңбекақы төлеу қорының кем дегенде 5-6% құрайды.

Басшылық құрамның резервінде тұрған мамандар үшін басқару және коммуникациялық дағдыларды дамыту үшін психологиялық тренингтер жүргізілді.

Ұлттық Банктің қызметкерлері тақырыптық курстардан басқа қазақ тілінің курстарында оқуын жалғастырды.

Ұлттық Банк қаржы секторы үшін мамандар дайындауда елдегі жоғары оқу орындарына белсенді көмек көрсетті. Ұлттық Банктің атаулы стипендиясына арналған конкурс өткізілді. Конкурста Қазақстанның әр түрлі аймағындағы 15 жоғары оқу орнынан 32 студент қатысты, 5 атаулы стипендиат айқындалды. Ұлттық Банкте жоғары оқу орындарының 86 студенті үшін кәсіби практика ұйымдастырылды.

Мемлекеттік органдар мен қаржы ұйымдарына жоғары білікті мамандар даярлау және қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банк пен Т.Рысқұлов атындағы Қазақ экономикалық университеті арасындағы шарт шеңберінде құрылған магистратура табысты жұмыс істеуде. Магистратураның жұмыс істеуі жөнінде нормативтік база әзірленді. Білім беру министрлігінде негізгі пәндер мен мамандандырылған пәндер кіретін оқу жоспары қалыптасты және бекітілді. Оқытушылардың құрамында штаттағы қызметкерлер, Ұлттық Банктің, қаржы ұйымдарының, Қаржы министрлігінің, Статистика жөніндегі агенттіктің мамандары, басқа ЖОО-нан және оқу орталықтарынан шақырылған оқытушылар бар. Магистратураға барлығы 238 үміткер өтініш берді. Қазір 90 магистрант бар, оның ішінде 75-і тегін оқиды. Тегін оқитын магистранттарға Ұлттық Банк ай сайын 8000 теңге стипендия төлейді. Магистратура 5 компьютер класымен, 2 лингафон кабинетімен жабдықталған, кітапхана құрылды, Интернет желісіне кіру қамтамасыз етілген.

**Қызметкерлердің еңбекақысын және әлеуметтік төлемдерін төлеу.** 2003 жылы Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқарумен айналысатын мамандарының жеке жалақысының өсуіне, сондай-ақ ұйымдар санының көбеюіне байланысты Ұлттық Банктің (ұйымдарды қоса алғанда) еңбекақы төлеу қоры бойынша нақты шығыстары әлеуметтік салықты қоса есептегенде 14,1% -ке өсіп, 3,7 млрд. теңгеге жетті. Акционерлік қоғамдар бойынша көрсетілген шығыстар “Ұлттық ақпараттық технологиялар” ЖАҚ-ның акция пакетін Премьер-Министрдің Кеңесіне сенімгерлік басқаруға беруге байланысты 29,4%-ке азайып, 195,4 млн. теңге болды (ХІ бөлімнің 11.2. бөлімшесіне 1-қосымша, 11.2.2 кесте).

### 11.3. Ақпарат технологиясын дамыту

Жүргізілген жобалау және зерттеу жұмыстары Ұлттық Банктің ақпарат жүйесін одан әрі дамытуға бағытталды. Интеграцияланған автоматтандырылған

Ұлттық Банктің бір қызметкерінің 2003 жылғы орташа жалақысы 73 430 теңге, акционерлік қоғамдар бойынша – 210 909 теңге болды.

Ұлттық Банктің қызметкерлерін әлеуметтік қорғау мақсатында қызметкерлерді медициналық сақтандыру және жазатайым жағдайлар мен аурулардан сақтандыру бойынша жұмыс жүргізілді.

Ұлттық Банк жүйесіндегі бұрынғы қызметкерлерге – жылдың соңында саны 1 178 адам (жүйе қызметкерлерінің жалпы санының 34,1%-і) болған жұмыс істемейтін зейнеткерлерге әлеуметтік қолдау көрсету жүзеге асырылды. 2003 жылы оларға 31,5 млн. теңгеге қайырымдылық көмек көрсетілді. Ұлттық Банктің Ардагерлер кеңесі және Ұлттық Банктің Мұражай кеңесінің жұмыстарына зейнеткерлер белсене қатысты.

Мектепке дейінгі балалар мекемелеріне әлеуметтік қолдау жүзеге асырылды (оның ішінде қамқорлыққа алынған №1 балалар үйі және зағип және нашар көретін балаларға және қозғалыс-тірек аппараты ауыратын балаларға арналған № 231 арнайы балабақша).

2003 жылы Ұлттық Банк қызметкерлерінің еңбекақысын, Ұлттық Банк беретін заемдарды, Техникалық қызмет көрсетуді жүзеге асыратын және Ұлттық Банктің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін, мемлекеттік қызметшілер болып табылмайтын қызметкерлер лауазымдарының тізбесін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді жетілдіру бойынша жұмыс жүргізілді.

Кадрлардың тұрақтамауын азайту және жоғары білікті мамандарды орнықтыру мақсатында Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқарумен айналысатын қызметкерлер үшін бонустық жүйе енгізілді.

Қолданыстағы жүйелердегі ақпаратты қайталауды болдырмау, жалақыны есептеу кезінде жоғары жеделдік пен сенімділікті қамтамасыз ету, қызметкерлердің қол жұмысын пайдалануын азайту мақсатында “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Банктік сервис бюросы” РМК-мен бірлесіп қызметкерлерді басқарудың бірыңғай интеграцияланған бағдарламалық өнімін ендіру бойынша жұмыс жүргізілді.

ақпарат жүйесін (ИААЖ) дамытудың басты бағыттарының бірі ұйымдық, функционалдық, техникалық, бағдарламалық және ақпараттық

сыйымдылық негізінде бірыңғай жүйеге барлық шағын жүйелерді біріктіру болып табылады.

Ұлттық Банк бірыңғай ақпарат кеңістігін құру жөніндегі жұмыстар шеңберінде үкіметтік бағдарламаларды әзірлеуге және іске асыруға қатысты, жаңа перспективалық технологияларды зерттеу, ИСО 9000:2000 және басқа нұсқалар бойынша сапаны басқарудың халықаралық стандартына сәйкес сапа менеджменті жүйесін ендіру жөнінде жұмыстар жүргізді.

Ұлттық Банктің корпоративтік желісіне тексеру жүргізілді және оның одан әрі даму жобасы жасалды. Пайдаланушыларға қызмет көрсету сапасын арттыруға мүмкіндік беретін алдыңғы қатарлы әлемдік тәжірибені ендіру мақсатында пайдаланушылардың өтініштерін қабылдау және орындалуын бақылау процесін автоматтандыратын бағдарлама әзірленді, ол сынақтан өткізілді және осы бағдарламамен жұмыс жүргізу бойынша қызметкерлерді оқыту жүргізілді. Қазіргі уақытта жасалған бағдарламалық өнімнің тәжірибелік пайдалануы жүргізілуде.

Ұлттық Банктің бөлімшелері мен филиалдарында пайдаланылатын ИААЖ-нің 31 шағын жүйесі бойынша қызмет көрсету және басқару жөніндегі жұмыстар орындалды.

2003 жылы екі жаңа шағын жүйеге және 11 жаңа модульге қызмет көрсетуге сынақ өткізу және қабылдау жөнінде іс-шаралар орындалды, 13 шағын жүйе бойынша пысықтаулар ендірілді. «ҚҰБАЖ-3Ц» ААЖ-н Superdome платформасына аударуға байланысты жүйеде орындалатын барлық функциялар мен операцияларға пайдаланушылармен сынақ жүргізілді. 2003 жылғы наурызда негізгі құралдар модуліне Банкнот фабрикасының пайдаланушыларына «ҚҰБАЖ-3Ц» ААЖ-нің деректердің орталық базасына кіру ұйымдастырылды, тамыз айында өтініштерді және бухгалтерлік операцияларды орындау үшін пайдаланушыларды қосты. Эмиссиялық-кассалық

операцияларды есепке алуды орталықтандыру бойынша үлкен дайындық жұмысы жүргізілді.

Қызмет көрсету мен пайдалануда 3 851 бірлік компьютер жабдығы бар (2002 жылдың соңында – 3 412 бірлік), оның ішінде серверлер – 79, дербес компьютерлер – 2 622, алып жүретіндер – 161, лазерлік принтерлер – 882, жылдам «Genicom» – 34, сканерлер – 73, байланыс құралдары: АТС – 21, факсимильдік аппараттар – 109. Физикалық және моральдық жағынан тозған серверлер мен дербес компьютерлерді жаңаға ауыстыру арқылы пайдаланудан шығару бойынша жұмыс жүргізілуде. Есептік кезеңде компьютерлік техниканы, АТС-ті, «Combimux» деректер беру жүйесін, КРОСС-тарды, дилинг жүйелерін жүргізілген қызмет көрсету мен ағымдағы жөндеулер сапасын кейін бақылау арқылы жоспарлы техникалық қызмет көрсетулер жүргізілді.

Телекоммуникация мен байланыс құралдарын одан әрі жетілдіру, сондай-ақ оларды дамыту мақсатында қазіргі заманғы техникалық құралдарды енгізу, тармақталған кабель желісін, телефон станцияларын және ұялы байланысты кеңейту және сапалы дамыту жұмысы жүргізілді, қолда бар байланыс және телекоммуникация жабдығына техникалық қызмет көрсетілді.

“Ұлттық Банктің Алматы ғимараттарды пайдалану орталығы” РМК-да, Магистратура оқу орталығында, орталық аппаратта, Атырау қаласындағы филиалдың әкімшілік үйінде тармақталған кабель желісін кеңейту және жетілдіру бойынша жұмыстар жүргізілді. Алматы-Астана бейнеконференциясының жабдықтары пайдаланылды, жалпы ұзақтығы 290 минут 5 сеанс жүргізілді. “Алкател 4400” АТС-ін жетілдіру бойынша жұмыстар жүргізілуде. «Philips» фирмасының ілеспе аударма жабдығын жинақтау және орнату бойынша жұмыс жүргізілді, жабдық пайдалануға берілді.

Компьютерлік жабдық паркін жаңарту мақсатында жаңа техникалық құралдар сатып алынды және өнеркәсіптік пайдалануға енгізілді.

мен ұйымдарда - 17 тексеру, ақпарат жүйесіне – 9 тексеру жүргізілді.

Есептік жылы жүргізілген аудиторлық тексеру қорытындылары тұтастай алғанда Ұлттық Банк бөлімшелерінің жүктелген функциялары мен міндеттерін орындағанын көрсетті.

### 11.4. Ішкі аудит

Ұлттық Банк Басқармасының 2002 жылғы 23 желтоқсандағы № 514 қаулысымен бекітілген Ұлттық Банктің бөлімшелерін 2003 жылы тексеру жоспарына сәйкес есептік жылда 33 жоспарлы аудиторлық және 6 жоспардан тыс тексеру жүргізілді, оның ішінде орталық аппарат бойынша – 13 тексеру, филиалдар

Әрбір аудиторлық тексерудің ажырамас бөлігі тексеріліп отырған учаскедегі ішкі бақылау жүйесінің жағдайына баға беру болды, ол жеткіліксіз болған жағдайда тиісті ұсынымдар берілді.

Ұлттық Банк бөлімшелерінің қызметін тексеру бойынша бірқатар жөнсіздіктер, кемшіліктер мен проблемалар белгіленді. Анықталған жөнсіздіктерді талдау нәтижелері бөлімшелерге жүктелген функциялар мен міндеттердің тиісті түрде орындалуына Ұлттық Банк бөлімшелерінің басшылары тарапынан бақылаудың жеткіліксіздігінен жіберілген жөнсіздіктердің басымдылығы, сондай-ақ Ұлттық Банк қызметінің тексерілген салаларын нормативтік реттеудегі кемшіліктер мен проблемалар не реттеуші құжаттардың болмауы туралы көрсетті.

Ұлттық Банк бөлімшелерінің қызметінде анықталған фактілердің динамикасын талдау өткен жылдың көрсеткіштеріне қарсы жөнсіздіктер, кемшіліктер және проблемалардың тиісінше 17,7%-ке, 53,7% -ке және 57,6% -ке өскендігін көрсетті. Негізінен бұл бұрын тексерілмеген жалпы қауіпсіздікті және техникалық қорғауды және 7 автоматтандырылған ақпараттық шағын жүйені қамтамасыз етуді тексеру кезінде өте көп жөнсіздіктер мен кемшіліктерді анықтауға байланысты.

Сонымен бірге, 2002 жылмен салыстырғанда Ұлттық Банктің филиалдары мен ұйымдарының қызметінде анықталған жөнсіздіктер, кемшіліктер мен проблемалар санының тиісінше 47% -ке, 15% -ке және 37% -ке төмендегені байқалады.

Есептік жылы Ұлттық Банктің ішкі аудитінің методологиялық базасын жетілдіру бойынша жұмыс

### 11.5. Қаржы-шаруашылық қызмет

2003 жылы Ұлттық Банк жүйесі бойынша кірістер 58 567,9 млн. теңге, шығындар – 41 360,3 млн. теңге, пайда – 17 102,3 млн. теңге болды, оның ішінде Ұлттық Банктің еншілес ұйымдарының пайдасы - 625,0 млн. теңге (ХІ бөлімнің 11.5. бөлімшесіне 1-қосымша, 11.5.1 кесте).

Ұлттық Банктің кірісі 2002 жылға 67,4 %-ке өсті және 55 159,4 млн. теңге болды, шығындар 65,4%-ке ұлғайды және 38 682,1 млн. теңгеге жетті, таза бөлінбеген кіріс 16 477,3 млн. теңге болды, оның ішінде алтынвалюта активтерін қайта бағалаудан жұмсалған кіріс – 12 262,6 млн. теңге болды.

Сыртқы және ішкі рыноктардағы операциялар нәтижесінде Ұлттық Банктің **монетарлық қызметі**

жалғасты. Ішкі аудитті ұйымдастыру ережесін және стандарттарын, Ұлттық Банкте ішкі аудит жүргізу ережесін дайындау бойынша жұмыс аяқталды.

Ішкі аудиттің мақсаттары үшін қателердің маңыздылығын анықтау әдістемесі, ішкі аудит бөлімшесі қызметінің сапасы мен тиімділігін бағалау әдістемесі, аудиторлық тексерулерді таңдау кезеңі мен көлемін анықтау әдістемесі, ішкі аудиттің мақсаттары үшін ақпарат ағынының схемасын жасау әдістемесі, аудит саласының тізбесі, аудиттің 11 саласына аудиторлық тексеру жүргізу бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленді/өңделді. Есептік жылы аудиторлық тексерулердің файл материалдарының атауларын (меморандум, тапсырма, анықтама, қосымша, резюме, іске асыру материалдары) сәйкестендіру және оларды электрондық тасымалдаушыларда сақтауды ұйымдастыру тәртібі пысықталды.

Ұлттық Банктің 2002, 2003 жылдардағы жылдық қаржы есебіне аудит жүргізу кезінде Ұлттық Банктің бөлімшелерімен сыртқы аудиторлардың (“ПрайсуотерхаусКуперс” ЖШС, “Делойт и Туш” ЖШС) өзара іс-әрекетін үйлестіру жүзеге асырылды (консультация, ақпарат беру, Ұлттық Банк бөлімшелерімен және басшылығымен кездесу ұйымдастыру).

Ұлттық Банк филиалдарының бас ревизорларының қызметі үйлестірілді: тексеру жоспарларын орындаудың толықтығын бақылау, атқарған жұмыстары туралы есептерді тоқсан сайын талдау (филиалдардың басшыларына және бас ревизорларына жұмысты жақсарту жөніндегі тиісті ескертулер мен ұсыныстары бар талдау нәтижелері жіберілді), оларды оқыту және “Филиалдардың ішкі аудиті” семинарын өткізу.

**бойынша** нетто-кірісі өткен жылдың деңгейінен 67,5%-ке жоғары қалыптасты және 25 201,5 млн. теңге болды (ХІ бөлімнің 11.5. бөлімшесіне 1-қосымша, 11.5.2 кесте). 2003 жылы алтынвалюта активтерінің жалпы көлемі 3 124,5 млн. АҚШ долларынан 4 964,0 млн. АҚШ долларына жетті немесе 58,9%-ке өсті.

*Сыртқы рыноктағы операциялар бойынша* нетто-кірістер 9,8%-ке өсіп, 23 557,9 млн. теңге болды, оның ішінде алтынвалюта активтерін басқарудан – 11 726,9 млн. теңге, жұмсалған шетел валютасын қайта бағалаудан – 12 262,6 млн. теңге және өзге де операциялардан – 431,6 млн. теңге.

Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқару төмендегідей сипатталады:

- *алтын портфелі бойынша*: 2003 жылы депозитке орналастырылған алтынның көлемі 18,9%-ке өсті және 481,2 млн. АҚШ долларын құрады. Нетто-шығындар, негізінен, алтын бағасының түсуін хеджирлеу бойынша шығындарды көрсетуге байланысты 2 533,4 млн. теңге мөлшерінде қалыптасты;

- *валюта портфелі бойынша*: рыноктық құны 4 238,1 млн. АҚШ долларын құрады немесе 2003 жылы 66,9%-ке өсті. Нетто-кірістер өткен жылғы деңгейден 18,5%-ке төмен қалыптасты және рынокта валюта портфелінің орташа кірістілігінің төмендеуі салдарынан 14 260,3 млн. теңге болды, оның ішінде:

- меншікті басқарудағы қысқа мерзімді портфельдің орташа кірістілігі 2,77%-тен 1,05%-ке дейін, сыртқы басқарудағы – 2,54%-тен 1,27%-ке төмендеді;

- меншікті басқарудағы ұзақ мерзімді портфельдің орташа кірістілігі АҚШ долларында 6,0%-тен 2,0%-ке төмендеді, еуроға 5,71%-тен 24,14%-ке өсті, стерлинг фунтында 6,64%-тен 14,95%-ке көбейді.

Сыртқы басқаруда ұзақ мерзімді портфельдің орташа кірістілігі АҚШ долларында 6,39%-тен 2,39%-ке төмендеді, еуроға 1,22%-тен 24,14%-ке өсті.

*Ішкі рыноктағы операциялар бойынша* нетто-кірістер, негізінен, Үкіметтің МЕАКАМ-10 бағалы қағаздары бойынша эмиссиясын 2003 жылғы қазан-желтоқсанда Қаржы министрлігінің мерзімінен бұрын өтеуіне байланысты 12 589,0 млн. теңге мөлшерінде провизияларды жоюы нәтижесінде 1 643,6 млн. теңге болды.

Үкіметпен операциялар бойынша нетто-шығындар депозиттер көлемінің орташа алғанда 48,0 млрд. теңгеден 51,5 млрд. теңгеге дейін көбеюіне байланысты 5,4%-ке өсті және 1 821,0 млн. теңгені құрады.

Қаржы рыногының өтімділігін басқару жөніндегі операциялар бойынша нетто-шығындар 9 124,4 млн. теңге мөлшерінде қалыптасты. 2002 жылға өсу 9 093,6 млн. теңгені құрады және ол айналыстағы Ұлттық Банк ноттарының орташа алғанда 64,7 млрд. теңгеден 201,2 млрд. теңгеге көбеюіне және екінші деңгейдегі банктер депозиттерінің орташа алғанда 4,5 млрд. теңгеден 12,1 млрд. теңгеге өсуіне байланысты болды.

**Монетарлық емес қызмет бойынша** кіріс өткен жылмен салыстырғанда 10,4%-ке төмендеді, шығын 63,8%-ке өсті және тиісінше 1 569,9 млн. теңге және 10 188,9 млн. теңгені құрады (ХІ бөлімнің 11.5. бөлімшесіне 2-қосымша, 11.5.3 кесте). Көзделмеген

кірістердің ықпалын қоспағанда кірістердің өсуі 22,4%-ті, шығындар – 42,3%-ті құрады.

Кірістердің жалпы сомасынан:

- *касса операциялары бойынша кірістер* – Ұлттық валютаның күміс және алтын монеталарына сұраныстың 2002 жылмен салыстырғанда 105,8%-ке өсуіне байланысты қымбат металдардан жасалған Ұлттық валютаның монеталарын сатудан 54,7 млн. теңге алынды;

- *өтелген шығындар* – ішкі қаржы жүйесімен, қаржылық емес ұйымдармен операциялар бойынша, шетел валютасындағы операциялар бойынша 498,2 млн. теңге қалыптасты және Ұлттық Банк активтерінің көлемі мен клиенттері санының өсуіне байланысты 18,6%-ке көбейді;

- *басқа кірістер* – негізінен, ішімдік және темекі өнімдеріне акциз жинау маркаларын дайындау бойынша Банкнот фабрикасы кірістерінің өсуі есебінен 826,1 млн. теңге 21,3%-ке көбейді.

Монетарлық емес қызмет бойынша шығындар төмендегідей қалыптасты:

- көбею салдарынан 162,6%-ке өсумен 2 938,4 млн. теңге сомасында *ұлттық валютаны дайындау және жеткізу бойынша*:

- екінші деңгейдегі банктер мен Ұлттық Банк филиалдарының кассаларына қолма-қол ақшаны қайтарудың төменгі процентіне байланысты Ұлттық валютаның банкноттар эмиссиясы 149,7 млн.-нан 165,8 млн. данаға жетті, бұл АҚШ доллары бағамының түсуіне және теңгенің нығаюына байланысты болды;

- 2003 жылға жоспарланған шығарылымда 100 теңге номиналмен айналысқа шығарылған монеталардың саны 6,0 млн. дана болды, нақты 13,4 млн. дана шығарылды.

- *негізгі құрал-жабдықтармен, материалдық емес активтермен және ТМҚ-мен операциялар бойынша* 1 159,4 млн. теңге мөлшерінде. Өсу негізінен бұрынғы Бағалы қағаздар жөніндегі Ұлттық комиссияның негізгі құрал-жабдықтарын және материалдық емес активтерін 2002 жылдың екінші жартыжылдығынан бастап Ұлттық Банктің балансына қабылдауға және негізгі құрал жабдықтар мен материалдық емес активтерді сатып алуға байланысты 12,3%-ті құрады.

- *қызметкерлерге шығындар* Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқарумен айналысатын мамандарының жеке жалақысын көбейтуге және осы санаттағы қызметкерлерді ынталандыру үшін бонустардың қосымша жүйесін енгізуге байланысты 2 737,6 млн. теңгеге (13,0%-ке) жетті;

- қызметкерлерді сақтандыруға – 36,0 млн. теңге, бұл қызметкерлерді сақтандыру кезеңін наурызда аяқтауға және жаңа шартты 2003 жылғы тамызда жасауға байланысты 2002 жылдың шығынынан 18,2%-ке төмен;

- *әкімшілік шығындар* – аударымдарды жүзеге асыру және Қаржы министрлігінің төлемдерін жүргізу үшін “Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы” РМК-ның ақы төлеуі бойынша байланыс қызметтеріне шығыстардың ұлғаюына байланысты 1 109,1 млн. теңге 18,9%-ке өсті;

- *басқа шығындар* – құны 21,2 млн. теңге Орталық филиалдың (Астана қаласы) әкімшілік үйінің ТП–142 шағын станциясын өтеусіз беруге (Ұлттық Банк Басқармасының 2003 жылғы 29 мамырдағы № 169 қаулысы) байланысты 526,6 млн. теңге 32,6%-ке өсті.

Жыл басынан бері 47,2 млн. теңгеге өтеусіз көмек көрсетілді, оның ішінде Ұлттық Банктің зейнеткерлеріне – 31,5 млн. теңге, балалар мекемелеріне – 12,4 млн. теңге және басқаларға – 3,3 млн. теңге.

- *көзделмеген шығындар* – 825,4 млн. теңгеге Банкнот фабрикасы үйінің құнын (Ұлттық Банк Басқармасының 2003 жылғы 7 наурыздағы № 75 қаулысы) және 438,0 млн. теңгеге Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитетіне өтеусіз берілген “ҰАТ” ЖАҚ акциялар пакетінің құнын (Ұлттық Банк Басқармасының 2003 жылғы 4 шілдедегі № 226 қаулысы) қайта бағалауды көрсету нәтижесінен 1 492,2 млн. теңге сомасында қалыптасты.

Ұлттық Банктің **күрделі шығыстары** 2002 жылға 2,9 есе өсумен 3 560,0 млн. теңгеге пайдаланылды (XI бөлімнің 11.5. бөлімшесіне 3-қосымша, 11.5.4 кесте).

Көрсетілген өсу негізінен Ұлттық Банктің еншілес ұйымдарының жарғылық капиталын қалыптастыру және толықтыру үшін есептік жылы 2 048,6 млн. теңге сомасында қаражат аударуға байланысты болды: Қазақстан ипотекалық компаниясы – 1 000,0 млн. теңге, Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры – 500,0 млн. теңге, Ипотекалық кредиттерге кепілдік беру қоры – 500,0 млн. теңге, “Ұлттық Банктің Алматы ғимараттарды пайдалану орталығы” РМК – 45,0 млн. теңге, Қазақстан Актуарлық орталығы – 3,6 млн. теңге.

Бұдан басқа, 2003 жылы:

- объектілердің құрылысына – 193,9 млн. теңге;

- негізгі құрал-жабдықтарды күрделі жөндеу және қайта құруға – 33,9 млн. теңге;

- негізгі құрал-жабдықтарды сатып алуға – 1 029,0 млн. теңге;

- материалдық емес активтерді сатып алуға – 254,6 млн. теңге қаражат жұмсалды.

### **Ұлттық Банктің ұйымдары**

Ұлттық Банктің республикалық мемлекеттік кәсіпорындарының өнімді (жұмыстарды, қызмет көрсетуді) сатудан түскен кірістері 2003 жылы 1 876,8 млн. теңгені құрады, өнімді (жұмыстарды, қызмет көрсетуді) өндіру бойынша шығындар – 1 624,5 млн. теңге болды (XI бөлімнің 11.5. бөлімшесіне 3-қосымша, 11.5.5 кесте). Бюджетке 104,9 млн. теңге мөлшерінде табыс салығын төлегеннен кейін ұйымдардың таза кірісі 147,4 млн. теңгені құрады және 2002 жылға 1,2 млн. теңгеге (0,8%) төмендеді, бұл Қазақстан теңге сарайының айналыста жүрген монеталарды шығару көлемін азайтуына және Автобазаның көлік құралдары жүрісін үнемдеуіне байланысты болды.

2003 жылы Ұлттық Банктің үздіксіз жұмысын және үйлерін пайдалануды қамтамасыз ету мақсатында “Ұлттық Банктің Алматы ғимараттарын пайдалану орталығы” РМК құрылды.

### **Құрылтайшысы Ұлттық Банк болып табылатын акционерлік қоғамдар**

2003 жылы акционерлік қоғамдардың кірісі 1 531,7 млн. теңгені, шығындары – 1 053,7 млн. теңгені құрады. Таза кіріс 477,6 млн. теңге сомасында қалыптасты және 2002 жылмен салыстырғанда 99,2 млн. теңгеге (26,3%) өсті.

2003 жылы Ұлттық Банктің акционерлік қоғамдары қызметінің тиімділігі салымдарға кепілдік беру жүйесіне қатысушы банктердің көбеюімен және міндетті күнтізбелік жарна ставкасының азаюымен, Қазақстан Ипотекалық компаниясының ипотекалық кредиттер портфелінің өсуімен, Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қорының (мақсаты сақтандыру ұйымы мәжбүрлеп таратылған кезде сақтанушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету болып табылатын) және Қазақстанның ипотекалық кредиттерге кепілдік беру қорының (мақсаты заемшылардың дефолты жағдайында кредиторлар тәуекелдерін сақтандыру болып табылатын) жұмыс істеуінің басталуымен сипатталады.

Процессинг орталығы қызметінің теріс қаржы нәтижесі ұлттық төлем жүйесін дамыту бойынша шығыстарды - процессингті жүзеге асыру үшін жабдықтарды сатып алу, пайдалану, техникалық қызмет көрсету және бағдарламалық қамтамасыз ету бойынша шығыстарды жүзеге асыруға байланысты қалыптасты.

## СТАТИСТИКАЛЫҚ ҚОСЫМШАЛАР

I БӨЛІМНІҢ 1.4 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША.....	55
I БӨЛІМНІҢ 1.4 БӨЛІМШЕСІНЕ 2-ҚОСЫМША.....	56
I БӨЛІМНІҢ 1.4 БӨЛІМШЕСІНЕ 3-ҚОСЫМША.....	57
II БӨЛІМНІҢ 2.2 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША.....	58
IV БӨЛІМНІҢ 4.6 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША.....	59
XI БӨЛІМНІҢ 11.1 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША.....	60
XI БӨЛІМНІҢ 11.2 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША.....	61
XI БӨЛІМНІҢ 11.5 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША.....	62
XI БӨЛІМНІҢ 11.5 БӨЛІМШЕСІНЕ 2-ҚОСЫМША.....	63
XI БӨЛІМНІҢ 11.5 БӨЛІМШЕСІНЕ 3-ҚОСЫМША.....	64

## I БӨЛІМНІҢ 1.4 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША

## Қазақстан Республикасының төлем балансы: аналитикалық көрінісі

млн.АҚШ долларымен

	2000	2001	2002	2003	2003			
					I	II	III	IV
<b>А. Ағымдағы шот</b>	563,1	-1202,6	-865,8	-68,8	525,2	-127,6	-13,9	-452,5
Сауда балансы	2439,9	1320,5	2300,6	4088,2	1349,3	841,2	1041,9	855,7
Экспорт	9288,1	8927,8	10026,9	13232,6	3192,3	3028,4	3401,3	3610,6
Импорт	-6848,2	-7607,3	-7726,3	-9144,5	-1843,0	-2187,2	-2359,3	-2754,9
Қызмет көрсету балансы	-871,7	-1524,6	-2152,8	-2251,4	-430,1	-500,5	-617,3	-703,5
Экспорт	1131,9	1300,6	1584,1	1773,5	391,3	404,5	504,1	473,7
Импорт	-2003,6	-2825,2	-3736,9	-4025,0	-821,3	-905,0	-1121,4	-1177,2
Кірістер балансы	-1254,1	-1237,0	-1127,4	-1740,9	-401,0	-446,3	-394,9	-498,6
Тартылған кредиттер және заемдар бойынша сыйақылар төлеу	-232,2	-197,1	-213,1	-272,2	-44,8	-86,3	-58,2	-82,8
Тікелей инвесторлардың кірістері	-1045,9	-1147,2	-1014,8	-1439,8	-337,6	-375,5	-332,7	-394,0
Ұлттық Қордың резервтері мен активтері бойынша сыйақылар	103,7	193,6	200,3	191,7	34,9	51,3	50,0	55,5
Басқалары (нетто)	-79,7	-86,2	-99,8	-220,6	-53,5	-35,7	-54,0	-77,4
Ағымдағы трансферттер	249,0	238,5	113,7	-164,7	7,0	-22,0	-43,6	-106,0
<b>В. Капиталмен және қаржымен операциялардың шоты</b>	1016,5	2419,6	1245,2	2700,1	198,5	639,9	938,2	923,6
Капиталмен операциялардың шоты	-290,5	-194,0	-119,8	-28,8	-2,8	-13,3	-25,8	13,1
о.і. мигранттардың трансферттері	-264,2	-207,0	-136,0	-46,5	-4,2	-17,6	-30,3	5,6
Қаржылық шот	1307,0	2613,7	1365,0	2728,9	201,3	653,2	964,0	910,5
Тікелей инвестициялар	1278,2	2860,6	2163	2188,1	198,8	789,0	724,8	475,5
қаржыландыру (нетто)	2688,8	4652,7	3681,3	4449,2	824,3	1197,4	1138,2	1289,5
өтеу	-1410,7	-1792,1	-1517,8	-2261,1	-625,4	-408,4	-413,4	-814,0
Портфельдік инвестициялар	-55,0	-1317,5	-1246,7	-1860,9	-98,8	-873,3	-248,5	-640,3
Олардың ішінде Үкіметтің еуробондтары	10,6	-102,7	-237,1	54,3	26,1	-16,6	-0,1	44,9
Туынды қаржы құралдары (нетто)				15,9	-18,1	-2,4	19,9	16,4
Басқа орташа және ұзақ мерзімді инвестициялар	-58,14	463,11	763,12	2111,90	396,8	978,1	628,8	108,2
Сауда кредиттері	-89,5	-59,7	103,5	21,6	-27,7	34,1	71,0	-55,8
ҚР Үкіметі кепілдік берген	-21,0	-70,1	-26,1	-0,9	-5,8	11,4	23,1	-29,6
Басқалары (нетто)	-68,5	10,4	129,7	22,4	-22,0	22,7	47,9	-26,2
Заемдар	31,4	316,1	661,3	1880,3	424,5	734,0	557,8	164,0
ҚР Үкіметі тартқан	85,5	54,6	3,4	55,5	30,6	-5,5	26,8	3,6
Қаржыландыру (игеру)	160,8	161,9	120,3	202,3	57,9	34,1	59,8	50,5
Борышты өтеу (есептелгені)	-75,3	-107,3	-116,9	-146,9	-27,4	-39,6	-32,9	-46,9
Басқалары (нетто)	-54,1	261,5	657,8	1824,9	393,9	739,6	531,0	160,4
Өзгелері (нетто)	0,0	206,7	-1,7	210,0	0,0	210,0	0,0	0,0
Басқа қысқа мерзімді капитал	142,0	607,4	-314,8	274,0	-277,4	-238,2	-161,1	950,7
<b>С. Қателер және жіберілгендер</b>	-994,5	-832,3	155,7	-1097,8	51,7	-246,4	-358,2	-544,9
<b>D. Жалпы баланс</b>	585,1	384,7	535,1	1533,5	775,5	265,8	566,1	-73,8
<b>E. Қаржыландыру</b>	-585,1	-384,7	-535,1	-1533,5	-775,5	-265,8	-566,1	73,8
ҚҰБ-нің резервтік активтері	-140,7	-384,7	-535,1	-1533,5	-775,5	-265,8	-566,1	73,8
ХВҚ-ның кредиті	-444,4							

I БӨЛІМНІҢ 1.4 БӨЛІМШЕСІНЕ 2-ҚОСЫМША

	2000	2001	2002	2003
Ағымдағы операциялар шотының сальдосы (млн. долл.)	563	-1 203	-866	-69
- ЖІӨ-ге %-пен	3,1	-5,4	-3,5	-0,2
Тауарлар мен қызмет көрсетудің экспорты (млн. долл. кезең ішінде)	9 944	9 938	11 823	15 152
- ЖІӨ-ге %-пен	54,4	44,9	48,1	48,8
Тауар мен қызмет көрсетудің импорты (млн. долл. кезең ішінде)	-7 649	-8 943	-9 668	-11 282
- ЖІӨ-ге %-пен	-41,8	-40,4	-39,3	-36,3
Нақты тиімді айырбастау бағамы (алдыңғы жылдың желтоқсанына индекстің процентпен өзгерісі)	2,5	-1,5	-7,4	-2,5
Сауда шарты (өткен жылға индекстің бір жыл ішінде процентпен орташа өзгерісі)	20,2	-5,3	1,5	0,4
Тікелей шетелдік инвестициялардың нетто-ағыны (кезең ішінде млн. АҚШ долл.)	1 278	2 861	2 163	2 188
- ЖІӨ-ге %-пен	7,0	12,9	8,8	7,0
Жалпы сыртқы борыш (кезең аяғында млн. АҚШ долл.)	12 685	15 157	18 201	22 859
Мемлекеттік және мемлекет кепілдік берген сыртқы борыш	3 930	3 800	3 481	3 623
Фирмааралық берешек	6 931	8 879	10 709	12 029
Банк секторының сыртқы борышы	269	488	1 352	3 465
Басқа борыштық міндеттемелер	1 555	1 990	2 659	3 742
ҚРҰБ-нің халықаралық резервтері(кезең аяғында млн. АҚШ долл.)	2 102	2 508	3 141	4 962
- тауар мен қызмет көрсетудің импорты айлармен	2,7	2,8	3,2	4,4
ҚР-ның Ұлттық қоры(кезең аяғында млн. АҚШ долл.)		1 240	1 919	3 663

## I БӨЛІМНІҢ 1.4 БӨЛІМШЕСІНЕ 3-ҚОСЫМША

## Қазақстан Республикасының сыртқы борышының нақты және салыстырмалы өлшемдері

Көрсеткіштің атауы	2000	2001	2002	2003	Берешек (ХҚДБ)	
					Төменгі	Орташа
<b>А. Нақты өлшемдер (млн. АҚШ долл.)</b>						
1. Жалпы сыртқы борыш (кезең аяғында) <i>Оның ішінде фирмааралық берешек</i>	12 684,6 6 931,3	15 157,5 8 879,3	18 200,9 10 709,2	22 858,9 12 029,4		
2. Фирмааралық берешекті алып тастағанда жалпы сыртқы борыш (кезең аяғында)	5 753,3	6 278,2	7 491,8	10 829,5		
3. Ұзақ мерзімді борышты өтеу және оған қызмет көрсету бойынша жиынтық есептелген төлемдер	3 277,9	3 834,2	4 095,9	5 180,5		
фирмааралық берешекті өтеу және оған қызмет көрсетуді алып тастағанда	1 511,9	1 690,4	2 261,7	2 580,9		
4. Тауарлардың және факторлық емес қызмет көрсетулердің экспорты (ТҚЭ)*	10420,0	10 234,6	11 611,1	15 006,2		
<b>Б. Салыстырмалы өлшемдер</b>						
1. Адам басына шаққанда жалпы сыртқы борыш (АҚШ долл.)	853,5	1 021,3	1 225,0	1 534,6		
фирмааралық берешекті алып тастағанда	387,1	423,0	504,2	727,0		
2. Жалпы сыртқы борыштың ЖІӨ-ге қатысы (%)	69,3	68,5	74,6	76,8	<48	48-80
фирмааралық берешекті алып тастағанда	31,5	28,4	30,7	36,4		
3. Жалпы сыртқы борыштың ТҚЭ-на қатысы (%)	121,7	148,1	156,8	152,3	<132	132-220
фирмааралық берешекті алып тастағанда	55,2	61,3	64,5	72,2		
4. Борышты өтеу және оған қызмет көрсету бойынша төлемдердің ТҚЭ-на қатысы (%)	31,5	37,5	35,3	34,5	<18	18-30
фирмааралық берешекті алып тастағанда	14,6	16,5	19,5	17,2		
5. Сыйақы төлемдерінің ТҚЭ-на қатысы (%)	6,7	6,8	5,8	4,7	<12	12-20
6. Ұзақ мерзімді борыштың жалпы сыртқы борышқа қатысы	92,2	92,4	89,9	87,7		

Анықтама үшін:

Халық (мың адам)                      2000 – 14 861; 2001 – 14 842; 2002 – 14 858; 2003 - 14 890

ЖІӨ (млрд. АҚШ долл.)                2000 – 18,293; 2001 – 22,125; 2002 – 24,414; 2003 – 29,76

II БӨЛІМНІҢ 2.2 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША

2.2.1- кесте

Көрсеткіштер (млн. АҚШ долл.)	Сомасы	
	01.01.03	01.01.04
<b>1. Жалпы алтынвалюта активтері, барлығы</b> Оның ішінде:	3 140,832	4 962,106
1.1. Монетарлық алтын	585,555	725,916
<b>1.2. Еркін айырбасталатын валютадағы және СДР-дегі активтер</b>	2 555,277	4 236,192
А) Қолма-қол шетел валютасы (ЕАВ)	1,402	3,461
б) <i>Еркін айырбасталатын валютадағы депозиттер</i>	64,183	767,964
в) Бағалы қағаздарға кепілге берілген еркін айырбасталатын валютадағы кредиттер	257,208	325,090
г) Еркін айырбасталатын валютадағы акциялардан басқа бағалы қағаздар	2 222,311	3 133,659
д) Қаржылық деривативтер және басқа шоттар	10,173	6,018
<b>2. Сыртқы міндеттемелер (ЕАВ)</b> Оның ішінде:	2,449	3,178
2.1. Халықаралық қаржы ұйымдары алдындағы міндеттемелер	0,128	0,167
2.2. Орташа-ұзақ мерзімді кредиттер	1,903	1,887
2.3. Қаржылық деривативтер	0,008	0,746
2.4. Басқа да шоттар	0,461	0,379
<b>3. Таза халықаралық резервтер (1-2), барлығы</b>	3 138,333	4 958,928

IV БӨЛІМНІҢ 4.6 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША

Сақтандыру сыйлықақыларының түсуі

4.6.1-кесте

млрд. теңге

	1999 ж.	2000 ж.	2001 ж.	2002 ж.	2003 ж.	өзгеріс 2003/2002 ж., %
Барлығы, оның ішінде мыналар бойынша:						
Міндетті сақтандыру	5,9	7,9	13,9	22,7	28,9	27,1
Жеке ерікті сақтандыру	1,4	1,1	1,3	1,2	2,8	136,4
Мүлікті ерікті сақтандыру	0,9	1,0	1,8	1,9	2,8	45,2
	3,6	5,8	10,8	19,6	23,3	18,6

Сақтандыру төлемдері

4.6.2-кесте

млрд. теңге

	1999 ж.	2000 ж.	2001 ж.	2002 ж.	2003 ж.	өзгеріс 2003/2002 ж., %
Барлығы, оның ішінде мыналар бойынша:						
Міндетті сақтандыру	1,0	1,1	2,2	2,3	4,2	80,2
Жеке ерікті сақтандыру	0,5	0,5	0,6	0,7	1,3	73,5
Мүлікті ерікті сақтандыру	0,3	0,3	0,6	0,6	1,0	68,6
	0,2	0,3	1,0	1,0	1,9	92,5

Сақтандыру ұйымдары қызметінің негізгі қаржылық көрсеткіштері

4.6.3-кесте

млрд. теңге

	1999 ж.	2000 ж.	2001 ж.	2002 ж.	2003 ж.	өзгеріс 2003/2002 ж., %
Меншік капиталы	2,5	4,6	5,3	6,1	9,0	47,3
Сақтандыру резервтері	3,9	2,7	8,6	10,7	13,2	23,6
Активтер (1999-2002 қайта сақтандырушының үлесін қоса алғанда)	7,3	8,2	15,8	12,6	20,7	64,4

## ХІ БӨЛІМНІҢ 11.1 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША

Ұлттық Банктің және АҚ-дың  
2003 жылғы 31 желтоқсандағы ұйымдық құрылымы (3634 адам)

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Төрағасы

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Төрағасының орынбасарлары (5 адам)

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің өкіл-консультанты

### ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ БАНКІ ОРТАЛЫҚ АППАРАТЫНЫҢ БӨЛІМШЕЛЕРІ

Зерттеу және статистика департаменті (34 адам)	Төлем балансы және валюталық реттеу департаменті (38 адам)	Заң департаменті (56 адам)	Монетарлық операциялар департаменті (48 адам)	Бухгалтерлік есеп департаменті (59 адам)
Қаржылық қадағалау департаменті (165 адам)	Ақпарат технологиясы департаменті (107 адам)	Ішкі аудит департаменті (33 адам)	Қызметкерлермен жұмыс жүргізу департаменті (43 адам)	Қолма-қол ақшамен жұмыс жүргізу басқармасы (29 адам)
Банктерді және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын тарату ісін бақылау басқармасы (16 адам)	Халықаралық қатынастар басқармасы (9 адам)	Төлем жүйесі басқармасы (26 адам)	Ұлттық Банк басшылығының қызметін қамтамасыз ету басқармасы (17 адам)	Операция басқармасы (41 адам)
Бюджетті жоспарлау және бақылау басқармасы (13 адам)	Қауіпсіздік басқармасы (17 адам)	Құжаттамалық қамтамасыз ету және бақылау басқармасы (47 адам)	Шаруашылық басқармасы (37 адам)	Үйлестіру басқармасы (Астана қ.) (12 адам)

Бірінші бөлім (4 адам)

### Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің филиалдары және өкілдігі

16 аумақтық филиал (1018 адам)	Кассалық операциялар және құндылықтарды сақтау орталығы (филиал) (380 адам)	Банкнот фабрикасы (филиал) (314 адам)	ҚРҰБ-нің Ресей Федерациясындағы өкілдігі (1 адам)
--------------------------------	---	---------------------------------------	---

### Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ұйымдары

“ҚРҰБ-нің Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы” РМК (67 адам)	“ҚРҰБ-нің Банктік сервис бюросы” РМК (53 адам)	“ҚРҰБ-нің Қазақстан теңге сарайы” РМК (301 адам)	“ҚРҰБ-нің Автобазасы” РМК (168 адам)	“ҚРҰБ-нің Алматы ғимараттарды пайдалану орталығы” РМК (388 адам)
---	--	--	--------------------------------------	--

### Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің акционерлік қоғамдары

“Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру (сақтандыру) қоры” ЖАҚ (11 адам)	“Қазақстан Ипотекалық Компаниясы” ЖАҚ (20 адам)	“Процессинг орталығы” ЖАҚ (30 адам)	“Қазақстан Ақтуарлық орталығы” ЖАҚ (10 адам)	“Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры” АҚ (9 адам)	“Қазақстан ипотекалық кредиттерге кепілдік беру қоры” АҚ (6 адам)
---	---	-------------------------------------	--	---	---

**XI БӨЛІМНІҢ 11.2 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША**

**Ұлттық Банктің және АҚ-ның қызметкерлерінің саны**

11.2.1-кесте

	Есептік кезеңнің аяғындағы саны				Тұрақтамау көрсеткіші, %	
	Штат бойынша, бірлігі		Тізім бойынша, адам			
	2002 ж.	2003 ж.	2002 ж.	2003 ж.	2002 ж.	2003 ж.
1	2	3	4	5	6	7
Оргалық аппарат	962	859	917	798	12	13,1
Филиалдар	1 852	1 712	1 837	1 693	11,5	10,3
<b>Жиынтығы:</b>	2 814	2 571	2 754	2 491	11,9	11,2
ҚРҰБ-нің ұйымдары (РМК)	606	977	598	965	6,9	16,4
<b>ҚРҰБ бойынша барлығы:</b>	3 420	3 548	3 352	3 456	11,0	12,5
АҚ	381	86	281	72	25,4	42,1
<b>Барлығы:</b>	3 801	3 634	3 633	3 528	12,0	13,0

**Әлеуметтік салықты есепке алғанда еңбекақы төлеу қоры бойынша шығыстар және орташа айлық жалақы**

11.2.2-кесте

	ЕАҚ бойынша әлеуметтік төлемдерді, қызметкерлерді сақтандыруды және әлеуметтік салықты ескере отырғанда нақты шығыстар, млн. теңге			Бір қызметкердің орташа айлық жалақысы, теңге		
	2002 ж. үшін	2003 ж. үшін	2002 ж-ға %-пен	2002 ж. үшін	2003 ж. үшін	2002 ж-ға %-пен
1	2	3	4	5	6	7
Оргалық аппарат	1 333,2	1 655,9	124,2	103 183	132 399	128,3
Филиалдар	1 368,9	1 367,4	99,9	49 881	54 605	109,5
<b>Жиынтығы:</b>	2 702,1	3 023,3	111,9	67 445	79 839	118,4
ҚРҰБ-нің ұйымдары (РМК)	564,3	703,1	124,6	62 281	54 648	87,7
<b>ҚРҰБ бойынша барлығы:</b>	3 266,4	3 726,4	114,1	66 513	73 430	110,4
АҚ	276,7	195,4	70,6	67 494	210 909	312,5
<b>Барлығы:</b>	3 543,1	3 921,8	110,7	66 586	75 776	113,8

Қазақстан  
Республикасы  
Ұлттық  
Банкінің  
**2003**  
**ЖЫЛҒЫ**  
**ЖЫЛДЫҚ**  
**ЕСЕБІ**

ХІ БӨЛІМНІҢ 11.5 БӨЛІМШЕСІНЕ 1-ҚОСЫМША

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қызметінің нәтижесі

11.5.1-кесте

млн. теңге

	2002 ж.				2003 ж.				Ауытқулар	
	ҚҰБ	РМК	ЖАҚ	Барлығы	ҚҰБ	РМК	ЖАҚ	Барлығы	+, -	%
Кірістер	32 949,4	1 799,4	610,1	35 358,9	55 159,4	1 876,8	1 531,7	58 567,9	23 209,0	65,6
Шығындар	23 382,9	1 575,4	231,7	25 190,0	38 682,1	1 624,5	1 053,7	41 360,3	16 170,3	64,2
Бөлінбеген пайда	9 566,5	224,0	378,4	10 168,9	16 477,3	252,3	478,0	17 207,6	7 038,7	69,2
Корпоративтік табыс салығы	75,4		75,4		104,9	0,4		105,3	29,9	39,7
<b>Бөлінбеген пайда қалдығының жиынтығы</b>	9 566,5	148,6	378,4	10 093,5	16 477,3	147,4	477,6	17 102,3	7 008,8	69,4

Ұлттық Банктің монетарлық қызмет бойынша кірістері мен шығындары

11.5.2-кесте

млн. теңге

Р/с №	Атауы	Нетто-нәтиже		Ауытқулар	
		2002 ж	2003 ж	өсу қарқыны, (%)	Абсол. ауытқу, (+,-)
<b>1</b>	<b>Сыртқы рынок</b>	21 459,5	23 557,9	9,8	2 098,4
1.1	АВА-ін басқару	17 563,7	11 726,9	-33,2	-5 836,8
1.1.1	Алтын портфелі	59,2	-2 533,4	-4379,5	-2 592,6
1.1.2	Валюта портфелі	17504,5	14260,3	-18,5	-3 244,2
1.1.2.1	Сыртқы басқарудағы	4011,4	2 088,5	-47,9	-1 923,0
1.1.2.2	Ішкі басқарудағы	13493,0	12 171,8	-9,8	-1 321,2
1.2	Өзге операциялар	-252,5	-431,6	70,9	-179,1
1.3	Жүзеге асырылған қайта бағалау	4 148,3	12 262,5	195,6	8 114,3
<b>2</b>	<b>Ішкі рынок</b>	-6417,1	1 643,6	-125,6	8 060,7
2.1	Қазақстан Республикасының Үкіметімен операциялар	-1 727,7	-1 821,0	5,4	-93,3
2.2	Өтімділікті басқару жөніндегі операциялар (артық өтімділікті стерилизациялау)	-30,8	-9 124,4	29 515,1	-9 093,6
2.3	Провизиялар	-4 658,6	12 589,0	-370,2	17 247,6
	<b>Монетарлық қызметтен нәтиже</b>	15 042,4	25 201,5	67,5	10 159,1

## XI БӨЛІМНІҢ 11.5 БӨЛІМШЕСІНЕ 2-ҚОСЫМША

## Ұлттық Банктің монетарлық емес қызмет бойынша кірістері мен шығындары

11.5.3-кесте

млн. теңге

№/№	Атауы	2002 жыл	2003 жыл	Ауытқу	
				Абсол. (+,-)	Салыстыр малы, %
1	<i>Кірістердің барлығы</i>	1 752,4	1 569,9	-182,5	-10,4
1.1	<b>Ағымдағы кірістер</b>	1 131,6	1 385,1	2 53,5	22,4
1.1.1	Кассалық операциялар бойынша	26,6	54,7	28,1	105,8
1.1.2	Өтелген шығындар	419,9	498,2	78,3	18,6
1.1.3	Тазартылмаған қымбат металдармен және асыл тастармен операциялар бойынша	4,3	6,0	1,7	40,5
1.1.4	Өзге кірістер	680,8	826,1	145,3	21,3
	оның ішінде Банкнот фабрикасы	352,1	520,0	167,9	47,7
1.2	<i>Болжанбаған кірістер</i>	601,4	179,8	-421,6	-70,1
1.3	<i>Бұрын құрылған провизияларды жою</i>	19,4	5,0	-14,4	-74,2
2	<b>Шығындардың барлығы</b>	6 221,7	10 188,9	3 967,2	63,8
2.1	<i>Ағымдағы шығындар</i>	6 110,4	8 696,7	2 586,3	42,3
2.1.1	Ұлттық валюта банкноттары мен монеталарын шығару және оларды жеткізу бойынша	1 119,0	2 938,4	1 819,4	162,6
2.1.2	Ұлттық Банктің операциялары жөніндегі комиссияға төлеуге	43,1	46,1	3,0	7,0
2.1.3	Негізгі құрал-жабдықтармен, материалдық емес активтермен және ТМҚ-мен операциялар бойынша	1 032,2	1 159,4	127,2	12,3
2.1.4	<i>Басқа</i>	396,7	526,2	129,5	32,6
2.1.5	Қымбат металдарды сақтау және тазартылмаған қымбат металдар мен асыл тастарды тасымалдау бойынша	4,9		-4,9	-100,0
2.1.6	Қызметкерлерге	2 422,5	2 737,6	315,1	13,0
2.1.7	Қызметкерлерді сақтандыруға	44,0	36,0	-8,0	-18,2
2.1.8	Кадрларды даярлау және қайта даярлау	52,5	60,5	8,0	15,2
2.1.9	Қызметтік іссапарларға	62,7	83,4	20,7	33,0
2.1.10	Әкімшілік шығындар	932,8	1 109,1	176,3	18,9
2.2	<i>Болжанбаған шығындар және провизиялар құруға арналған шығындар</i>	111,3	1 492,2	1 380,9	1 240,7
	<b>Монетарлық емес қызмет бойынша нәтиже</b>	-4 469,3	-8 619,0	-4 149,7	92,8

ХІ БӨЛІМНІҢ 11.5 БӨЛІМШЕСІНЕ 3-ҚОСЫМША

Ұлттық Банктің күрделі шығыстары

11.5.4-кесте

млн. теңге

P/c №	Негізгі құрал-жабдықтар тобының атауы	Нақты шығыстар		Ауытқу		Жалпы көлемдегі шекті салмағы
		2002 ж.	2003 ж.	абсол. (+,-)	салыстырмалы, %	
1	Объектілерді салу	70,7	193,9	123,2	2,7 есе	5,4
2	Жұмыс істеп тұрған өндірісті қайта құру және кеңейту	0,9	17,7	16,8	19,3 есе	0,5
3	НҚ-дың құнын көбейтетін күрделі жөндеу	40,9	16,2	-24,6	-60,3	0,5
4	НҚ сатып алу	429,6	1 029,0	599,3	2,4 есе	28,9
5	Материалдық емес активтерді сатып алу	166,1	254,6	88,5	53,3	7,2
6	Басқа шығыстар	530,0	2 048,6	1 518,6	3,9 есе	57,5
	<b>Күрделі шығыстардың жиынтығы</b>	1 238,3	3 560,0	2 321,8	2,9 есе	100,0

Ұлттық Банктің еншілес ұйымдары қызметінің нәтижесі

1.5.5-кесте

млн. теңге

p/c №	Атауы	Кірістер			Шығыстар			Салық салғаннан кейінгі таза кіріс		
		2002	2003	өсу (төмендеу) қарқыны +/- %	2002	2003	өсу (төмендеу) қарқыны +/- %	2002	2003	өсу (төмендеу) қарқыны +/- %
1	РМК	1799,4	1876,8	77,4 4,3	1575,4	1624,5	49,1 3,2	148,6	147,4	-1,2 -0,8
2	ҚТС**	913,4	651,9	-261,5 -28,6	783,2	589,5	-193,7 -24,7	100,4	27,6	-72,8 -72,5
3	ҚБЕО	540,9	668,0	127,1 23,5	440,3	450,1	9,8 2,2	69,1	150,3	81,2 117,5
4	БСБ	128,9	191,8	62,9 48,8	129,2	189,5	60,3 46,7	-5,9	0,5	6,4 108,5
5	Автобаза ***	216,2	199,4	-16,8 -7,8	222,7	230,0	7,3 3,3	-15,0	-30,6	-15,6 -104,0
	АҒПО *		165,7			165,4			0,4	
6	ЖАҚ	610,1	1531,7	921,6 151,1	231,7	1053,7	822,0 354,8	378,4	477,6	99,2 26,3
	ҚСКҚ									
7	ҚІК	350,7	514,9	164,2 46,8	72,2	66,0	-6,2 -8,6	278,5	448,9	170,4 61,2
8	ҚАО	163,0	452,8	289,8 177,8	96,3	310,0	213,7 222,0	66,7	142,8	76,1 114,1
9	СТКҚ *	0,9	10,1	9,2 1022,2	11,3	20,6	9,3 82,3	-10,4	-10,5	-0,1 -1,0
10	ҚІККҚ *		347,0			345,9			0,7	
	ҚІККҚ *		0,4			2,9			-2,5	
11	ПО	95,5	206,5	111,0 116,2	51,9	308,3	256,4 494,0	43,6	-101,8	-145,4 -333,5

\* - 2003 жылы құрылған.

\*\* - айналыстағы монеталар шығарудың көлемі төмендеген (2002 ж.-127,4 млн. дана., 2003 ж. - 78,5 млн.дана).

\*\*\* - көлік құралдарының жол жүру көлемі төмендеген.

**ТӘУЕЛСІЗ АУДИТОРЛАРДЫҢ ОРЫТЫНДЫСЫ.....66**

**2003 ЖЫЛҒЫ 31 ЖЕЛТОҚСАНДА АЯҚТАЛҒАН ЖЫЛ ҮШІН  
ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕП:**

Шоғырландырылған бухгалтерлік аланс.....	67
Пайда және шығын туралы шоғырландырылған есеп.....	68
Меншік капиталындағы өзгерістер туралы шоғырландырылған сеп.....	69
Ақша қаражатының қозғалысы туралы шоғырландырылған есеп.....	70
Шоғырландырылған қаржылық есепке түсініктер .....	72-100

# ТӘУЕЛСІЗ АУДИТОРЛАРДЫҢ ҚОРЫТЫНДЫСЫ

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Басқармасына:

Біз Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің (бұдан әрі – «Ұлттық Банк») 2003 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша қоса беріліп отырған шоғырландырылған балансына, сондай-ақ осы күні аяқталған жыл үшін пайда және шығындар туралы, ақша қаражатының қозғалысы туралы және меншік капиталындағы өзгерістер туралы тиісті шоғырландырылған есептеріне аудиторлық тексеру жүргіздік. Осы қаржылық есепті дайындауға және оның шынайы болуына Ұлттық Банктің басшылығы жауап береді. Біздің міндетіміз жүргізілген аудит негізінде осы шоғырландырылған қаржылық есептің шынайылығы туралы пікір айту болып табылады. 2002 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша және осы күні аяқталған жыл үшін қаржылық есептің аудитін басқа аудитор жүргізген, оның 2003 жылғы 27 наурыздағы есебінде осындай есеп беруге қатысты сөзсіз оң пікір айтылды.

Біз аудитті Халықаралық аудит стандарттарына сәйкес жүргіздік. Бұл стандарттарға сәйкес аудитті жоспарлау мен жүргізу қаржылық есепте елеулі ауытқушылықтардың жоқ екендігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік беретіндей жүзеге асырылды. Аудитке қаржылық есептің сомалары мен түсініктердің құжаттамалық растауларын іріктемелі негізде тексеру кіреді. Біздің жұмысымыз бухгалтерлік есептің қолданылатын принциптерін және басшылықтың едәуір жөнсіздіктеріне баға беруге, сондай-ақ қаржы есебі туралы жалпы түсінікті бағалауға негізделді. Жүргізілген жұмыс біздің қорытынды жасауымыз үшін жеткілікті негіздеме болады деп есептейміз.

Біздің пайымдауымызша, шоғырландырылған қаржылық есеп Ұлттық Банктің 2003 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша қаржылық жағдайының барлық маңызды аспектілерін, сондай-ақ оның қызметінің нәтижелерін және осы күні аяқталған жыл үшін ақша қаражатының қозғалысын Қаржылық есептің халықаралық стандарттарына сәйкес шынайы көрсетеді.

2004 жылғы 15 наурыз

## Шоғырландырылған қаржылық есеп

### 2003 ЖЫЛҒЫ 31 ЖЕЛТОҚСАНДАҒЫ ЖАҒДАЙ БОЙЫНША ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН БУХГАЛТЕРЛІК БАЛАНС

(мың Қазақстан теңгесімен)

	Түсініктер	2003	2002
<b>АКТИВТЕР:</b>			
Алтын	4	104 752 865	91 407 284
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне талаптар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	5	115 158 880	148 718 393
Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	6,29	512 625 139	259 883 952
Негізгі құрал-жабдықтар, жинақталған тозуды қоспағанда	7	12 352 838	14 018 379
Басқа активтер, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	8,29	19 470 724	7 514 724
<b>АКТИВТЕР ЖИЫНТЫҒЫ</b>		<b>764 360 446</b>	<b>521 542 732</b>
<b>МІНДЕТТЕМЕЛЕР ЖӘНЕ КАПИТАЛ</b>			
<b>МІНДЕТТЕМЕЛЕР:</b>			
Айналыстағы ақша	9	262 068 970	177 897 525
Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары	10	61 288 998	49 939 376
Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының шоты	11	1 453 966	140 862
Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің шоты	12,29	50 023 721	55 936 227
Қорлардың шоттары	13	4 545 735	2 771 741
Клиенттердің шоттары	14	526 554	234 276
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	15	204 305 930	64 052 132
Басқа міндеттемелер	16	11 936 987	1 210 402
<b>Міндеттемелердің барлығы</b>		<b>596 150 861</b>	<b>352 182 541</b>
<i>Ашылықтың үлесі</i>	17	205 806	423 335
<b>МЕНШІК КАПИТАЛ:</b>			
Жарғылық капитал	18	20 000 000	20 000 000
Резервтік капитал	18	10 348 595	6 413 801
Бөлінбеген пайда және басқа қорлар	19	137 655 184	142 523 055
<b>Барлығы меншік капитал</b>		<b>168 003 779</b>	<b>168 936 856</b>
<b>МІНДЕТТЕМЕЛЕР ЖӘНЕ КАПИТАЛ ЖИЫНТЫҒЫ</b>		<b>764 360 446</b>	<b>521 542 732</b>

Ә. Ғ. Сәйденов  
Төраға

Н. Т. Шалғымбаева  
Бас бухгалтер

2004 жылғы 15 наурыз  
Алматы, Қазақстан Республикасы

Қазақстан  
Республикасы  
Ұлттық  
Банкінің  
**2003**  
**ЖЫЛҒЫ**  
**ЖЫЛДЫҚ**  
**ЕСЕБІ**



**2003 ЖЫЛҒЫ 31 ЖЕЛТОҚСАНДА АЯҚТАЛҒАН ЖЫЛ ҮШІН КІРІСТЕР МЕН ШЫҒЫСТАР  
ТУРАЛЫ ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН ЕСЕП**

(мың Қазақстан теңгесімен)

	Түсініктер	2003	2002
Проценттік кірістер	20,29	15 537 796	21 446 036
Проценттік шығыстар	20,29	<u>(12 596 698)</u>	<u>(6 448 330)</u>
<b>ЫСЫРАПҚА ЖӘНЕ ҚҰНСЫЗДАНУҒА АРНАЛҒАН РЕЗЕРВТЕРДІ ӨТЕУГЕ / (ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА) ДЕЙІНГІ ТАЗА ПРОЦЕНТТІК КІРІС</b>			
Ысырапқа және құнсыздануға арналған резервтерді өтеу /(қалыптастыру)	21	2 941 098	14 997 706
ТАЗА ПРОЦЕНТТІК КІРІС		12 649 757	(9 766 340)
ТАЗА ПРОЦЕНТТІК КІРІС		15 590 855	5 231 366
Дилинг операциялары бойынша (шығын) / кіріс, нетто	22	(2 077 177)	719 234
Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздармен операциялар бойынша (шығын) / кіріс		(1 470 579)	543 174
Шетел валютасын және алтынды қайта бағалаудан таза пайда	23	2 400 320	44 657 976
ҚҰБ ұйымдарының негізгі қызметінен түскен таза кіріс	24	749 389	719 890
Еншілес ұйымды өтеусіз беруден шығын	1	(437 970)	-
Басқа (шығындар) / кірістер		<u>(905 793)</u>	<u>940 093</u>
ТАЗА ПРОЦЕНТТІК ЕМЕС (ШЫҒЫНДАР) / КІРІСТЕР		<u>(1 741 810)</u>	<u>47 580 367</u>
ОПЕРАЦИЯЛЫҚ КІРІСТЕР		<u>13 849 045</u>	<u>52 811 733</u>
Қызметкерлердің жалақысы және төлемдер	25	(3 220 514)	(2 878 471)
Әкімшілік шығыстар	26	(4 480 723)	(2 627 825)
Комиссиялық шығыстар		(40 174)	(32 648)
Амортизация және тозу	7	<u>(1 104 323)</u>	<u>(1 028 357)</u>
ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ШЫҒЫСТАР		<u>(8 845 734)</u>	<u>(6 567 301)</u>
<b>БАСҚА РЕЗЕРВТЕРДІ (ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА) / ӨТЕУГЕ ЖӘНЕ АЗШЫЛЫҚТЫҢ ҮЛЕСІН ШЕГЕРГЕНГЕ ДЕЙІНГІ ПАЙДА</b>			
Басқа операциялар бойынша ысырапқа арналған резервтерді (қалыптастыру) / өтеу	21	5 003 311	46 244 432
АЗШЫЛЫҚТЫҢ ҮЛЕСІН ШЕГЕРГЕНГЕ ДЕЙІНГІ ТАЗА ПАЙДА		<u>(4 221)</u>	<u>3 962 464</u>
Азшылықтың үлесі		4 999 090	50 206 896
Азшылықтың үлесі		<u>32 444</u>	<u>(13 715)</u>
ТАЗА ПАЙДА		<u>5 031 534</u>	<u>50 193 181</u>

## Шоғырландырылған қаржылық есеп

### 2003 ЖЫЛҒЫ 31 ЖЕЛТОҚСАНДА АЯҚТАЛҒАН ЖЫЛ ҮШІН МЕНШІК КАПИТАЛЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР ТУРАЛЫ ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН ЕСЕП

(мың Қазақстан теңгесімен)

	Жарғылық капитал	Резервтік капитал	Жалпы резервтер	Арнайы резервтік қорлар	Бөлінбеген пайда	Меншік капитал жиынтығы
<b>2001 жылғы 31 желтоқсан</b>	15 465 643	2 266 760	1 162 248	90 190 220	19 479 981	128 564 852
Таза пайда	-	-	-	-	50 193 181	50 193 181
Үкіметке және жергілікті бюджетке аударымдар	-	-	-	-	(10 519 267)	(10 519 267)
Негізгі құрал-жабдықтарды қайта бағалау	-	-	-	880 694	-	880 694
Өткен жылдың таза пайдасын капиталдандыру	4 534 357	-	-	-	(4 534 357)	-
Резервтік капиталға аударымдар	-	4 147 041	-	-	(4 147 041)	-
Салымдарды сақтандыру бойынша резервке аударымдар	-	-	-	-	(185 604)	(185 604)
Басқа резервтерге аударымдар	-	-	14 149	40 411 270	(40 425 419)	-
Басқалары	-	-	-	-	3 000	3 000
<b>2002 жылғы 31 желтоқсан</b>	20 000 000	6 413 801	1 176 397	131 482 184	9 864 474	168 936 856
Таза пайда	-	-	-	-	5 031 534	5 031 534
Үкіметке және жергілікті бюджетке аударымдар	-	-	-	-	(5 691 290)	(5 691 290)
Негізгі құрал-жабдықтарды қайта бағалау	-	-	-	(268 873)	-	(268 873)
Резервтік капиталға аударымдар	-	3 934 794	-	-	(3 934 794)	-
Басқа резервтерге аударымдар	-	-	97 545	54 333	(151 878)	-
Басқалары	-	-	-	-	(4 448)	(4 448)
<b>2003 жылғы 31 желтоқсан</b>	20 000 000	10 348 595	1 273 942	131 267 644	5 113 598	168 003 779

Қазақстан  
Республикасы  
Ұлттық  
Банкінің  
**2003  
ЖЫЛҒЫ  
ЖЫЛДЫҚ  
ЕСЕБІ**

**2003 ЖЫЛҒЫ 31 ЖЕЛТОҚСАНДА АЯҚТАЛҒАН ЖЫЛ ҮШІН АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТУРАЛЫ ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН ЕСЕП**

(мың Қазақстан теңгесімен)

	Түсініктер	2003	2002
<b>ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕН ТҮСКЕН АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ:</b>			
Азшылықтың үлесін шегергенге дейінгі таза пайда		4 999 090	50 206 896
Түзету:			
Тозу және амортизация		1 104 323	1 028 357
Ысырапқа және құнсыздануға арналған резервтерді өтеу / (қалыптастыру)		(12 207 513)	5 803 877
Негізгі құрал-жабдықтарды қайта бағалаудан шығыстар		825 441	-
Еншілес ұйымды өтеусіз беруден шығын		437 970	-
Басқа да ақшалай емес баптар		4 598	(93 508)
Операциялық активтер мен міндеттемелер өзгергенге дейін операциялық қызметтен түскен ақша қаражатының қозғалысы		(4 836 091)	56 945 622
Операциялық активтер мен міндеттемелердің өзгеруі			
Операциялық активтердің көбеюі/(азаяуы):			
Алтын		(13 345 582)	(14 195 530)
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне қойылатын талаптар		38 475 309	(15 917 239)
Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар		(240 151 921)	(111 553 912)
Басқа активтер		(11 309 302)	1 226 366
Операциялық міндеттемелердің көбеюі/(азаяуы):			
Айналыстағы ақша		84 171 446	32 420 993
Банктердің және басқа қаржы ұйымдарының талаптары		11 349 622	862 697
Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының шоты		1 313 103	(2 481 922)
Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің шоты		(5 912 507)	(8 636 358)
Қорлардың шоттары		1 434 829	1 115 266
Клиенттердің шоттары		292 278	(998 549)
Басқа міндеттемелер		10 523 055	(8 016 062)
Операциялық қызметтен түскен ақша қаражатының таза кетуі		(127 995 761)	(69 228 628)
<b>ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕН ТҮСКЕН АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ:</b>			
Негізгі құрал-жабдықтар мен материалдық емес активтерді сатып алу		(1 431 453)	(1 464 939)
Негізгі құрал-жабдықтар мен материалдық емес активтерді сатудан түсімдер		672	8 865
Басқа ұйымдардың капиталына инвестициялар		-	(5 000)
Инвестициялық қызметтен түскен ақша қаражатының таза кетуі		(1 430 781)	(1 461 074)
<b>ҚАРЖЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕН ТҮСКЕН АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ:</b>			
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар		140 253 798	46 071 652
Үкіметке және жергілікті бюджетке аударымдар		(5 691 290)	(10 519 267)
Қаржылық қызметтен түскен ақша қаражатының таза келуі		134 562 508	35 552 385

**2003 ЖЫЛҒЫ 31 ЖЕЛТОҚСАНДА АЯҚТАЛҒАН ЖЫЛ ҮШІН АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТУРАЛЫ ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН ЕСЕП**

*(мың Қазақстан теңгесімен)*

		2003	2002
АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БАЛАМАЛАРЫНЫҢ ТАЗА КӨБЕЮІ / (АЗАЮЫ)		5 135 966	(35 137 317)
КЕЗЕҢ БАСЫНДАҒЫ АҚША ҚАРАЖАТЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БАЛАМАЛАРЫ	33	10 403 176	45 540 493
КЕЗЕҢ АЯҒЫНДАҒЫ АҚША ҚАРАЖАТЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БАЛАМАЛАРЫ	33	15 539 142	10 403 176

## 1. ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі (бұдан әрі - «ҚҰБ») Қазақстан Республикасы Жоғарғы кеңесінің 1993 жылғы 13 сәуірдегі № 2134-ХІІ Қаулысымен құрылған болатын. Осы Қаулыға сәйкес Қазақ КСР-інің Мемлекеттік Банкінің атауы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі болып өзгертілді.

ҚҰБ ақша базасы мен резервтерді басқару арқылы ақша және кредит саясатын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының коммерциялық банктерін, сондай-ақ қаржы операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарды реттеуші және қадағалау функцияларын жүзеге асырады.

ҚҰБ өз қызметін Қазақстан Республикасы Үкіметінің және жасалған келісім бойынша басқа да мемлекеттік басқару органдарының банкі, қаржы консультанты мен агенті ретінде жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қаржы рыногын мемлекеттік реттеу жүйесінің бірыңғай жүйесін ұйымдастыру жөніндегі

шаралар туралы» 2001 жылғы 11 шілдедегі № 654 Жарлығының қабылдануына байланысты Ұлттық Банк бағалы қағаздар рыногында қалыптасқан қатынастарды мемлекеттік реттеу және бақылау саласындағы саясатты, бағалы қағаздар рыногында заң актілерімен қорғалатын инвесторлардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етеді және оны іске асыруға ат салысады.

ҚҰБ-нің бас офисі Алматы қаласында орналасқан. ҚҰБ-нің Қазақстанда орналасқан 18 филиалы және 11 еншілес кәсіпорны бар.

2003 және 2002 ж.ж. 31 желтоқсанда ҚҰБ-нің еншілес кәсіпорындарының жалпы саны тиісінше 12 және 9 кәсіпорын болды (бұдан әрі ҚҰБ және оның еншілес кәсіпорындары бірге – Ұлттық Банк), оған 2003 және 2002 ж.ж. 31 желтоқсандағы жағдай бойынша қаржылық есеп беруі шоғырландырылған мынадай кәсіпорындар кіреді:

Ұйымның атауы	Құрылған жылы	Негізгі қызметі	Иелену үлесі, %	
			2003	2002
“Қазақстан Банкаралық Есеп айырысу Орталығы” РМК (ҚБЕО)	1995	Электрондық ақша аударымдары	100,0%	100,0%
“Банктік Сервис Бюросы” РМК (БСБ)	1996	Бағдарламалық банктік қамтамасыз ету жөнінде қызмет көрсету	100,0%	100,0%
“Қазақстан Тенге Сарайы” РМК (ҚТС)	1998	Монеталар шығару	100,0%	100,0%
“Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Автобазасы” РМК (Автобаза)	1999	Көлік қызметін көрсету	100,0%	100,0%
“Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру (сактандыру) қоры” ЖАҚ	1999	Жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру	100,0%	100,0%
“Қазақстан ипотекалық компаниясы” ЖАҚ	2000	Ипотекалық кредиттеуді дамыту	100,0%	100,0%
“Процессинг орталығы” ЖАҚ (ПО)	2000	Төлем карточкалары бойынша транзакцияларды өңдеуге байланысты қызмет көрсету	67,3%	68,7%
“Актуарлық орталық” ЖАҚ	2001	Қазақстан Республикасында актуарлық қызметті дамыту	100,0%	100,0%
«Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Алматы ғимараттарды пайдалану орталығы» РМК	2003	Мүлікті басқару жөніндегі шаруашылық қызметті жүзеге асыру	100,0%	100,0%
«Қазақстанның ипотекалық кредиттерге кепілдік беру қоры» АҚ	2003	Ипотекалық кредиттерге кепілдік беру	100,0%	100,0%
«Сактандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры» АҚ	2003	Сақтанушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету	100,0%	100,0%
“Ұлттық ақпарат технологиясы” ЖАҚ	2001	Телекоммуникациялық қызмет көрсету	-	71,8%

ҚҰБ Басқармасының «Ұлттық ақпарат технологиясы» жабық акционерлік қоғамының акциялар пакетін Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитетінің меншігіне өтеусіз беру туралы» 04.07.2003 жылғы № 226 қаулысына сәйкес Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитетіне «ҰАТ» ЖАҚ-ның акциялар пакеті өтеусіз берілді.

2003 жылы құқықтар мен заңды мүдделерді қорғауды қамтамасыз ету, ипотекалық кредиттерге кепілдік беру мақсатында және Қазақстан Республикасының Ұлттық

Банкі құрылымының өзгеруіне байланысты мынадай еншілес ұйымдар құрылды:

- «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Алматы ғимараттарды пайдалану орталығы» РМҚ;
- «Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры» АҚ;
- «Қазақстанның ипотекалық кредиттерге кепілдік беру қоры» АҚ.

Ұлттық Банкте жұмыс істейтін қызметкерлердің 2003 және 2002 жж. орташа тізімдік саны тиісінше 3,431 және 3,388 адам және 2003 - 2002 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша жұмыс істейтін қызметкерлердің саны тиісінше 3,456 және 3,352 қызметкер болды.

## 2. ҚАРЖЫ ЕСЕБІН ҰСЫНУ НЕГІЗДЕРІ

**Бухгалтерлік есептің негізгі принциптері** - Ұлттық Банктің осы шоғырландырылған қаржылық есебі Халықаралық қаржылық есеп стандарттарына (ХҚЕС) сәйкес дайындалған. Осы қаржылық есеп, егер басқаша көрсетілмесе, мың Қазақстан теңгесімен («теңге») көрсетілген. Бұл қаржылық есеп сатуға арналған бағалы қағаздарға инвестициялардың, саудаға арналған қаржылық активтер мен міндеттемелердің, туынды қаржы құралдарының әділ құнын бағалау мақсатында өзгертілген есептеу әдісі мен «тарихи құн» принципі негізінде дайындалған.

Ұлттық Банк бухгалтерлік есепті Ұлттық Банктің Басқармасы бекіткен есеп саясатының талаптарына және бухгалтерлік есепке алу мен есеп беру рәсімдеріне сәйкес жүргізеді және қаржылық есептерді дайындайды. Ұсынылып отырған қаржылық есеп Ұлттық Банктің Басқармасы бекіткен

есеп саясатының талаптарына және бухгалтерлік есепке алу мен есеп беру рәсімдеріне сәйкес жүргізілетін бухгалтерлік жазбалар негізінде жасалып, ХҚЕС-на сәйкес келтіру мақсатында тиісті түрде түзетілді.

Шоғырландырылған қаржылық есепті дайындау осы шоғырландырылған қаржылық есепті дайындау күніндегі активтер мен міндеттемелердің есептік сомасына және шартты активтер мен міндеттемелерді ашуға, сондай-ақ есеп беру кезеңі ішіндегі кірістер мен шығыстардың есеп беру сомасына ықпал ететін есепке алу бағаларын және болжамдарды қалыптастыруды талап етеді. Алайда мұндай бағалаулар ағымдағы оқиғалар мен іс-әрекетті басшылыққа ала білуге негізделген, нақты сомалардың осындай есептік бағалаулар мен болжамдардан айырмашылығы болуы мүмкін.

## 3. БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІҢ НЕГІЗГІ ПРИНЦИПТЕРІ

**Шоғырландыру принциптері** - Ұлттық Банктің шоғырландырылған қаржылық есебіне ҚҰБ мен оның еншілес кәсіпорындарының есебі кіреді. Еншілес кәсіпорындар дегеніміз дауыс беретін акцияларының жартысынан көбі Ұлттық Банкке тікелей немесе жанама тиесілі не олардың қаржылық және операциялық саясатын бақылау мүмкін болатын компаниялар.

Компаниялар арасындағы операциялар, тиісті шоттар бойынша қалдықтар және компаниялар топтарының арасындағы операциялар бойынша жұмсалмаған шығыстар өзара алынып тасталып отырады. Азшылық үлес – бұл еншілес компаниялар қызметі мен таза активтерінің ҚҰБ иелене алмайтын үлесіне тиесілі бөлігі. Шоғырландырылған

бухгалтерлік баланста азшылық үлес міндеттемелер мен меншікті капиталдан бөлек көрсетілген. Ағымдағы жылғы қызмет нәтижелеріне жататын азшылық үлес кірістер мен шығыстар туралы шоғырландырылған есепте көрсетілген.

**Алтын** - Тазартылған алтын қаржылық есепте есеп дайындалған күнгі рыноктық құны бойынша көрсетіледі. Рыноктық құн Лондон Қымбат Металдар Рыногы Ассоциациясының (бұдан әрі «ЛҚМРА») танертеңгі фиксингі негізінде белгіленеді. Алтынның рыноктық құнының өзгерістері пайдалар мен шығындар туралы шоғырландырылған есепте өзгеріс болған кезеңде шетел валютасы мен алтынды қайта бағалаудан түскен таза пайда құрамында көрсетіледі. Тазартылмаған қымбат металдар сатып алу құны

бойынша көрсетіледі және басқа активтердің құрамына енгізілген.

**Берілген несиелер мен қаражат, ысырапқа арналған резерв** - Ұлттық Банктің тікелей заемшыға ақшалай қаражат түрінде берген кредиттері немесе ұйымдастырушыға берген синдикатталған кредиттері заемшы осы қаражатты алған күні берілген кредит ретінде жіктеледі және ысырапқа арналған резерв шегеріле отырып, амортизациялық құны бойынша көрсетіледі. Берілген кредиттерге сондай-ақ басқа банктерге орналастырылған депозиттер де кіреді.

Берілген кредиттер мен аванстар заемшыларға ақша қаражатын берген кезде есепке алуда көрсетіледі.

Құнсыздануға арналған кредиттік тәуекел бойынша резерв Ұлттық Банк төлеуге тиесілі соманы ала алмайтыны туралы куәландыратын объективті деректер болған жағдайда қалыптастырылады. Резервтің сомасы осы кредит бойынша бастапқы проценттік ставка пайдаланыла отырып дисконтталған кепілдіктер мен қамтамасыз ету бойынша өтелетін сомаларды қоса алғанда, күтілетін ақша ағындарының ағымдағы құны ретінде есептелген кредиттің баланстық және бағалық өтелетін құны арасындағы айырмашылықты білдіреді.

Ысырапқа арналған резервке сондай-ақ бухгалтерлік баланс жасалған күнгі кредит портфелінде нақты бар кредиттер бойынша әлуетті шығындар кіреді. Мұндай шығындар кредит портфелінің әрбір құрамдас бөлігі, заемшыларға берілген кредиттік рейтингтер бойынша өткен жылдарда шеккен шығындар, сондай-ақ осы заемшылар өз қызметінде жүзеге асыратын ағымдағы экономикалық жағдайлардың бағасы негізінде бағаланады.

Өтелуі мүмкін емес кредиттер ысырапқа арналған тиісті резервтің балансына қалыптастыру есебінен есептен шығарылады. Бұрынғы есептен шығарылған сомаларды кейіннен қалпына келтіру кредит портфелінің ысырабына арналған резервке кредиттеледі. Бұдан соң есептен шығарылғаннан кейін болған оқиға нәтижесінде ысырапқа арналған бұрын құрылған резервтің азаюы пайда мен шығындар туралы шоғырландырылған есептегі «ысырапқа арналған резерв» жолының кредиті бойынша көрсетіледі.

**Халықаралық қаржы ұйымдарына мүшелік** - Ұлттық Банк Қазақстанның халықаралық қаржы ұйымдарына мүшелігіне байланысты операциялар бойынша, осы ұйымдарға мүшелік жарна төлеуді

қоса алғанда, Қазақстан Республикасы Үкіметінің фискальды агенті болып табылады. Төленуге тиісті мүшелік жарналар АҚШ долларымен немесе СДР-мен деноминирленген және жыл аяғындағы айырбас бағамы бойынша теңгемен қайта бағаланған.

ХВҚ мен басқа да халықаралық қаржы ұйымдары алдындағы берешек сомасы және Ұлттық Банкте есепке алынатын халықаралық қаржы ұйымдарына мүшелік бойынша Үкіметтің тиісті міндеттемелері ұсынылып отырған шоғырландырылған бухгалтерлік балансқа енгізілген жоқ, себебі олар Ұлттық Банктің активтері мен міндеттемелері емес.

**Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар** - Белгісіз кезеңдегі уақыт ішінде басшылық ұстап тұрғысы келетін және өтімділік талаптарына немесе проценттік ставкалардың, айырбас бағамдарының немесе акциялар бағаларының өзгеруіне қарай сатылуы мүмкін инвестициялық бағалы қағаздар сатуға жарамды бағалы қағаздар ретінде жіктеледі.

Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар бастапқыда сатып алу құны бойынша (мәміле бойынша шығындар қоса есептелетін) ескеріледі, содан кейін сатып алуға белгіленген баға негізінде әділ құны бойынша қайта бағаланады. Ұлттық Банк басшылығы сыртқы тәуелсіз баға белгіленбеген кейбір инвестициялық бағалы қағаздарды ақша қаражатының дисконтталған ағыны және инвестицияланатын объектілердің қаржылық деректерін және басқа да бағалау методологияларын қолдану сияқты өзге де осыған байланысты ақпаратты ескере отырып, әділ құн бойынша бағалады. Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздардың әділ құнының өзгеруі нәтижесінде пайда болған жұмсалған және жұмсалмаған кірістер мен шығындар олар пайда болған кезеңдегі пайда мен шығындар туралы шоғырландырылған есепте көрсетіледі. Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар бойынша проценттік кіріс сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар бойынша проценттік кіріс ретінде пайда мен шығындар туралы шоғырландырылған есепте көрсетіледі.

Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздардың құнсыздануы және құнсыздануына түзету жасау пайда мен шығындар туралы шоғырландырылған есепте көрсетіледі.

Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздарды барлық үнемі сатып алу және сату операция жасалған күн деп мойындалады, бұл күн

Ұлттық Банк осы активтерді сатып алуға немесе сатуға өзіне міндеттеме қабылдайтын күн болып табылады. Барлық басқа да сатып алу және сату есеп айырысқан күнге дейінгі туынды форвардтық операциялар ретінде есепте көрсетіледі.

**Репо және кері репо мәмілелері** - Репо мәмілелері есепке алуда қаржылық операциялар ретінде көрсетіледі. Осыған байланысты сатылған бағалы қағаздар Ұлттық Банктің шоттарына есепке алынады, ал кредиторлық берешек сомасы тиісінше банктер мен өзге де қаржы мекемелерінің депозиттерінде көрсетіледі. Осы бағалы қағаздар бағаларының айырмашылығынан алынған тиісті шығыс осы операция жасалған кезеңдегі проценттік шығыс ретінде көрсетіледі. Кері репо мәмілелері банктерге берілген несие ретінде көрсетіледі.

**Туынды қаржы құралдары** - Ұлттық Банк өз қызметі барысында негізінен сауда қызметіне арналған туынды қаржы құралдарымен жасалатын операцияларға қатысады. Болашақтағы проценттік ставка туралы келісім кіретін туынды қаржы құралдары, валюталық және проценттік своптар, валюталық және проценттік опциондар, сондай-ақ басқа да туынды қаржы құралдары бастапқыда шоғырландырылған бухгалтерлік баланста сатып алу құны бойынша (мәміле бойынша шығынды қоса алғанда), ал кейіннен әділ құны бойынша есепке алынады. Әділ құны белгіленетін рыноктық баға, ақша қаражатының ағынын дисконттау модельдері немесе мәміле түріне байланысты жыл аяғындағы опцион немесе спот бағамдары бойынша баға белгілеу модельдері негізінде есептеледі. Барлық туынды құралдар, егер осы құралдардың әділ құны оң болса, активтер ретінде, ал әділ құны теріс болса, міндеттеме ретінде есептеледі.

Сауда-саттық мақсаттарына пайдаланылатын туынды құралдардың әділ құнының өзгерістері сауда-саттық кірісіне енгізіледі.

**Негізгі құрал-жабдықтар** - Негізгі құрал-жабдықтар тарихи құны бойынша не жинақталған амортизация шегеріле отырып қайта бағаланған құны бойынша көрсетілді. Амортизация өндірістік жабдықтарға арналған өнім бірлігі әдісі негізінде және негізгі құрал-жабдықтарды тиімді пайдаланудың мынадай мерзімдерін негізге ала отырып, басқа активтерге арналған тікелей желілік әдіс негізінде құнын есептен шығару немесе бағалау үшін қолданылады:

Үйлер	40 жыл
Құрылыстар мен қондырғылар	1-50 жыл

Аяқталмаған құрылысқа тозу есептелмейді. Мұндай активтер бойынша тозу оларды пайдалануға енгізгеннен кейін ғана есептеледі.

Негізгі құрал-жабдықтарды және материалдық емес активтерді қайта бағалау қайта бағаланатын негізгі құрал-жабдықтардың мына топтарын қоспағанда қаржылық жыл ішінде жүзеге асырылады: әр үш жыл сайын – жеңіл автомобильдер, көлік құралдары, қуатты машиналар және жабдықтар; әр бес жыл сайын – теміржол көлік құралдары, үйлер, ғимараттар, құрылыс және тұрғын үйлер.

**Материалдық емес активтер** - Материалдық емес активтердің құны жинақталған тозуды шегеріп тастағанда тарихи құны бойынша бухгалтерлік есепте басқа активтер құрамында көрсетілді. Амортизация материалдық емес активтерді тиімді пайдаланудың мынадай мерзімдерін негізге ала отырып, тікелей желілік әдіспен есептеледі:

Бағдарламалық қамтамасыз ету	1-5 жыл
Лицензиялар	1-3 жыл

**Теңгемен қайта есептеу әдістемесі** - Шетел валютасымен көрсетілген ақшалай активтер мен міндеттемелер есеп жасалған күнгі тиісті айырбас бағамы бойынша теңгемен қайта есептеледі. Шетел валюталарымен операциялар операция жүргізілген күнгі қолданылған бағам бойынша көрсетіледі. Қайта есептеу кезінде пайда болған пайда мен шығындар шетел валютасын және алтынды қайта бағалаудан түскен таза пайда құрамында көрсетіледі.

**Айырбас бағамы** - Төменде Ұлттық Банк қаржылық есеп жасаған кезде пайдаланған жыл аяғындағы айырбас бағамдары және алтынның бағасы келтірілген:

	31.12.2003	31.12.2002
Теңге / АҚШ доллары	144.22	155.85
Теңге / Өзара қарыз арудың арнайы құқығы (СДР)	213.49	210.62
Теңге / Еуро	180.23	162.46
Теңге / Жапон йені (10/1)	13.49	13.05
Теңге / Алтын (1 трой унциясы)	60 175 79	53 417 88

**Кірістер мен шығыстарды мойындау** - Проценттік кірістер мен шығыстар есептеу принципі бойынша көрсетіледі және тиімді проценттік ставка әдісімен есептеледі. Проценттік кіріске бағалы қағаздарға салымдар бойынша проценттік кіріс жатады. Комиссиялық және басқа да кірістер тиісті мәмілелер аяқталғаннан кейін кірістерге

жатқызылады. Проценттік емес кірістер есептеу әдісі негізінде көрсетіледі.

**Қаржылық активтер мен міндеттемелерді есепке алу** - Ұлттық Банктің баланстағы мойындалған сомаларды есепке алуды жүзеге асыруы заңмен бекітілген құқығы болса, сондай-ақ сальдо жасалған сома бойынша есепке алу не бір мезгілде активті сату және міндеттемені орындау ниеті болған жағдайларда, қаржылық актив пен қаржылық міндеттеме есепке алынады және баланста сальдо жасалған сомасы көрсетіледі.

**Резервтер** - Резервтер Ұлттық Банкте өткен оқиғалар салдарынан пайда болған, оларды өтеу үшін ресурстар жұмсау талап етілуі мүмкін ағымдағы міндеттемелер болған жағдайда есепте көрсетіледі, оған экономикалық пайда алу кіреді; сонымен бірге мұндай міндеттемелердің мөлшері барынша нақты бағалануы мүмкін.

**Зейнетақымен қамсыздандыру** - Ұлттық Банктің Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесінен бөлек зейнетақымен қамсыздандыру жүйесі жоқ. «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Қазақстан Республикасының 20.06.97 жылғы № 136-І Заңына сәйкес Ұлттық Банк қызметкерлердің зейнетақы жарналарын қызметкерлер кірісінің он проценті мөлшерінде заңдарда белгіленген мерзімде жинақтаушы зейнетақы қорларына аударады. Ұлттық Банк жарналарды аударғаннан кейін төлем бойынша қандай да бір міндеттемелер атқармайды. Зейнет демалысына шыққан кезде барлық төлемдерді зейнетақы қорлары жүзеге асырады.

**Айналыстағы ақша** - Ұлттық Банк банкноттар мен монеталарды Банкнот фабрикасында және «Қазақстан Теңге сарайы» РМК-да дайындайды. Айналыстағы ақша олардың номиналдық құны бойынша бухгалтерлік есепте көрсетіледі. Айналыстағы банкноттар мен монеталарды шығару шығыстарына күзету, тасымалдау, сақтандыру

жөніндегі шығыстар және басқа шығыстар кіреді. Банкноттар мен монеталарды шығару бойынша шығыстар айналысқа шығарған кезде мойындалады және әкімшілік шығыстар құрамында көрсетіледі.

**Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары** - Банктер мен басқа да қаржы мекемелері алдындағы берешек сомалары және клиенттердің шоттары бастапқыда мәміле бойынша келтірілген зиянды шегеріп тастағанда алынған қаражат сомасын білдіретін күн бойынша көрсетіледі. Кейіннен осы қаражат амортизацияланған күн бойынша көрсетіледі, ал алынған қаражат сомасы мен өтеу құны арасындағы айырмашылық тиімді кірістілік әдісі пайдаланыла отырып, берешек кезеңі ішіндегі пайда және шығындар туралы шоғырландырылған есепте көрсетіледі.

**Пайдаға салық салу** - Ұлттық Банк Қазақстан заңдарына сәйкес пайдаға салық төлеуден босатылған.

**Шығарылған борыштық бағалы қағаздар** - Ұлттық Банк шығарған борыштық бағалы қағаздардың өтелетін күні белгіленген болады және бастапқыда өзіндік құны бойынша көрсетіледі. Кейін шығарылған борыштық бағалы қағаздар амортизацияланған құны бойынша көрсетіледі және таза түсім мен өтеу құны арасындағы кез келген айырмашылық осы бағалы қағаздың эмиссиясы кезеңі ішіндегі пайда мен шығындар туралы шоғырландырылған есепте көрсетіледі.

**Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп** - Ақша қаражатының қозғалысы туралы шоғырландырылған есепті дайындау мақсатында ақша қаражаты мен олардың баламалары бір күн ішінде ақша қаражатына айырбасталуы мүмкін баптарды білдіреді (33-түсінікті қараңыз).

**Жіктеуді өзгерту** - 2002 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша шоғырландырылған қаржылық есепте оны 2003 жылғы 31 желтоқсандағы есеп беру нысанына сәйкес келтіру үшін өзгертулер жасалды.

#### 4. АЛТЫН

	2003	2002
ҚҰБ қоймасындағы құйма алтын	35 292 196	28 192 078
Шетелдік банктердің депозиттеріндегі құйма алтын	69 399 372	63 066 652
Алтын монеталар	61 297	148 554
<b>Алтын, жиынтығы</b>	<b>104 752 865</b>	<b>91 407 284</b>

**5. ЫСЫРАПҚА АРНАЛҒАН РЕЗЕРВТІ ШЕГЕРІП ТАСТАҒАНДА БАНКТЕРГЕ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҚАРЖЫ МЕКЕМЕЛЕРІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР**

	2003	2002
Шетелдік банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне қойылатын талаптар		
Сыртқы басқарудағы активтер	99 302 300	97 090 880
Корреспонденттік шоттар	11 775 402	2 239 517
Мерзімді салымдар	3 167 411	7 793 972
ХВҚ-ғы ағымдағы шоттар	165 534	160 537
Кері репо шарттары	-	40 084 620
	<u>114 410 647</u>	<u>147 369 526</u>
Ысырапқа арналған резервті шегеріп тастағанда	<u>(98 199)</u>	<u>(98 539)</u>
Шетелдік банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне қойылатын барлық талаптар, нетто	<u>114 312 448</u>	<u>147 270 987</u>
Жергілікті банктерге талаптар		
Жергілікті банктерге кредиттер	3 149 855	3 757 686
Ағымдағы шоттар	<u>99 279</u>	<u>152 574</u>
	<u>3 249 134</u>	<u>3 910 260</u>
Ысырапқа арналған резервті шегеріп тастағанда	<u>(2 402 702)</u>	<u>(2 462 854)</u>
Жергілікті банктерге барлық талаптар, нетто	846 432	1 447 406
<b>Ысырапқа арналған резервті шегеріп тастағанда банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне қойылатын талаптар жиынтығы</b>	<u>115 158 880</u>	<u>148 718 393</u>

2003 жылы Ұлттық Банктің активтерін сыртқы басқару бойынша 4 келісім жұмыс істеді, олардың

3-уі - ұзақ мерзімді алтын-валюта активтері (бұдан әрі – «АВА») портфелін басқару, 1-уі – АВА қысқа мерзімді портфелін басқару. Басқару кезінде портфельдердің кірістілігі жылдық 1,27%-тен 3,57%-ке дейін құрады.

Шетелдік банктердегі мерзімдік салымдар 2003 және 2002 жж. орташа проценттік ставкамен тиісінше 1,39%-тен 3,56%-ке дейінгі және 1,63%-тен 4,34%ке дейінгі аралықта қысқа мерзімді депозиттерді және шетелдік банктермен «овернайт» депозиттерін қамтиды.

Кері сатып алу жөнінде келісім бойынша сатып алынған бағалы қағаздар АҚШ-тың қазынашылық вексельдерінен тұрады. Сыйақының орташа жылдық проценттік ставкасы – 1,09%.

Жергілікті банктерге берілген кредиттерге кредиттің барлық сомасының шығынына резерв қалыптастырылған 2002 жылы «Қазақстан Халық банкі» ААҚ берген 2 402 702 мың теңге мөлшеріндегі процентсіз кредит кіреді. Бұл сома жеке тұлғалардың депозиттері бойынша талап ету құқықтарын сатып алу және «Көмірбанк» ААҚ-на зейнетақы активтерінің қаражаты есебінен орналастырылған депозиттер үшін арналған (20-түсінікті қараңыз).

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдардағы шығынға арналған резервтің қозғалысы туралы ақпарат 21-түсінікте берілді.

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдардағы банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне берілген несиелер және қаражат бойынша орташа жылдық проценттік ставкалар туралы ақпарат 28-түсінікте берілді.

**6. САТУҒА ЖАРАМДЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ БАҒАЛЫ ҚАҒАЗДАР**

	2003		2002	
	Номиналдық құны	Баланстық құны	Номиналдық құны	Баланстық құны
<b>Шетелдік инвестициялық бағалы қағаздар</b>				
АҚШ Үкіметінің қазынашылық вексельдері	113 573 250	115 122 314	118 001 828	122 142 520
Халықаралық қаржы ұйымдарының және халықаралық мемлекеттік қаржы ұйымдарының борыштық бағалы қағаздары	193 480 387	161 924 055	44 386 350	44 592 794
Германия үкіметінің қазынашылық вексельдері	121 258 744	128 523 951	67 485 884	71 281 024
Ұлыбритания үкіметінің қазынашылық вексельдері	16 197 837	17 323 139	10 505 352	11 074 018
Нидерланд үкіметінің қазынашылық вексельдері	7 209 200	7 506 147	-	-
Басқалары	26 869 124	74 496 817	215 498	97 918
		504 896 423		249 288 274
Құнсыздануға арналған резервті шегеріп тастағанда		(43 555)		(47 067)
Құнсыздануға арналған резервті шегеріп тастағанда сатуға жарамды барлық шетелдік инвестициялық бағалы қағаздар		504 852 868		249 241 207
<b>Мемлекеттік бағалы қағаздар</b>				
Ұзақ мерзімді	4 550 626	4 662 708	19 090 764	19 885 950
Орта мерзімді	2 947 700	3 107 497	2 947 700	3 105 378
Қысқа мерзімді	2 058	2 066	241 637	37 170
		7 772 271		23 228 498
Құнсыздануға арналған резервті шегеріп тастағанда		-		(12 585 753)
Құнсыздануға арналған резервті шегеріп тастағанда сатуға жарамды мемлекеттік бағалы қағаздардың барлығы		7 772 271		10 642 745
<b>Құнсыздануға арналған резервті шегеріп тастағанда сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар жиынтығы</b>		512 625 139		259 883 952

2003 жылы Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі номиналдық құны 15 135 000 мың теңге болатын МЕАКАМ-10 мемлекеттік бағалы қағаздарды мерзімінен бұрын өтеді.

Қаржы министрлігінің орта мерзімді бағалы қағаздары, 2005 ж. ақпанда және 2006 жылы тамызда өтеу мерзімімен және купондық ставкасы 8,35% мөлшерінде 2000 жылы шығарылды.

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдардағы бағалы қағаздар портфелін құнсыздануға резервтердің қозғалысы туралы ақпарат 21-түсінікте берілді.

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдардағы сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар бойынша орташа жылдық проценттік ставкалар туралы ақпарат 28-түсінікте берілді.

**7. ЖИНАҚТАЛҒАН ТОЗУДЫ ШЕГЕРІП ТАСТАҒАНДА, НЕГІЗГІ ҚҰРАЛ-ЖАБДЫҚТАР**

	Үйлер	Жабдықтар мен құрал-саймандар	Аяқталмаған құрылыс/ орнатылмаған жабдықтар	Жиынтығы
<b>Құны</b>				
2002 ж. 31 желтоқсан	9 976 458	9 807 367	116 624	19 900 449
Сатып алу	414	95 792	1 156 534	1 252 740
Басқа да түскен түсімдер	-	26 814	-	26 814
Аударымдар	-	957 193	(957 193)	-
Шығарылғаны	(754 022)	(1 186 356)	(138 951)	(2 079 329)
Қайта бағалау	(1 477 141)	(32 368)	(14 545)	(1 524 054)
2003 ж. 31 желтоқсан	<u>7 745 709</u>	<u>9 668 442</u>	<u>162 469</u>	<u>17 576 620</u>
<b>Жинақталған тозу</b>				
2002 ж. 31 желтоқсан	1 709 119	4 172 951	-	5 882 070
Есептеу	273 030	699 420	-	972 450
Басқа да есептеулер	113 439	336 548	-	449 987
Шығарылғаны	(747 992)	(902 993)	-	(1 650 985)
Қайта бағалау	(397 372)	(32 368)	-	(429 740)
2003 ж. 31 желтоқсан	<u>950 224</u>	<u>4 273 558</u>	<u>-</u>	<u>5 223 782</u>
<b>Таза баланстық құны</b>				
2003 ж. 31 желтоқсан	<u>6 795 485</u>	<u>5 394 884</u>	<u>162 469</u>	<u>12 352 838</u>
2002 ж. 31 желтоқсан	<u>8 267 339</u>	<u>5 634 416</u>	<u>116 624</u>	<u>14 018 379</u>

Еншілес ұйымдардың негізгі құрал-жабдықтарының тозу бойынша шығыстары өнімдердің және қызмет көрсетудің өзіндік құнына енгізілген (23-түсінікті қараңыз).

## 8. ЫСЫРАПҚА АРНАЛҒАН РЕЗЕРВТЕРДІ ШЕГЕРІП ТАСТАҒАНДА БАСҚА ДА АКТИВТЕР

	2003	2002
Еншілес компания берген ипотекалық кредиттер	8 127 579	1 015 569
Сыртқы басқарудағы активтерге байланысты берешек	6 199 404	1 522 649
Тауар-материалдық қорлар	950 651	930 574
Негізгі қызмет бойынша дебиторлар және басқа да кредиттер	889 313	804 198
Материалдық емес активтер	738 393	787 158
Алуға тиісті есептелген кіріс	537 579	339 758
Алдын ала төленген ақы	513 590	145 908
Кассадағы шетел валютасымен ақша қаражаты	499 247	218 585
Сактаудағы банкноттар мен монеталар	-	1 629 091
Басқалары	1 059 650	299 474
	<hr/>	<hr/>
	19 515 406	7 692 964
Ысырапқа арналған резервті шегеріп тастағанда	(44 682)	(178 240)
	<hr/>	<hr/>
<b>Ысырапқа арналған резервті шегеріп тастағанда басқа активтер жиынтығы</b>	<b>19 470 724</b>	<b>7 514 724</b>

2003 жылы 44 682 мың теңге сомасына резерв құрылды, оған жеке тұлғаларға берілген 6 362 мың теңге мөлшеріндегі заемдар бойынша резервтер және 38 320 мың теңге мөлшеріндегі монетарлық емес

қызмет бойынша резервтер енгізілді. 2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдардағы басқа да активтер бойынша ысырапқа арналған резервтердің қозғалысы туралы ақпарат 21-түсінікте берілді.

## 9. АЙНАЛЫСТАҒЫ АҚША

	2003	2002
Айналыстағы банкноттар мен монеталар	262 707 052	178 450 898
Кассадағы банкноттар мен монеталарды шегеріп тастағанда	(638 082)	(553 373)
Айналыстағы ақша жиынтығы	262 068 970	177 897 525

**10. БАНКТЕРДІҢ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҚАРЖЫ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ТАЛАПТАРЫ**

	2003	2002
Шетелдік банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің талаптары		
Репо шарттары	6 083 777	-
ХҚДБ-нің шоттары	24 035	18 276
Шетелдік банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің барлық талаптары	6 107 812	18 276
Жергілікті банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің талаптары		
<i>Шетел валютасымен</i>		
Корреспонденттік шоттар және талап ету бойынша салымдары	2 001 411	6 900 011
Мерзімдік салымдар	1 073 383	1 910 127
Басқалары	-	102 317
Жергілікті валютамен		
Корреспонденттік шоттар	31 782 865	15 624 962
Мерзімді салымдар	19 977 796	7 384 730
Міндетті резервтер	345 504	323 857
Репо шарттары	227	17 675 096
Жергілікті банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің барлық талаптары	55 181 186	49 921 100
Банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің барлық талаптары	61 288 998	49 939 376

2003 ж. және 2002 ж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдар үшін банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің

талаптары бойынша орташа жылдық проценттік ставкалар туралы ақпарат 28-түсінікте берілді.

### 11. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ ҚОРЫНЫҢ ШОТТАРЫ

	2003	2002
Шетел валютасындағы	1 453 966	140 862
	1 453 966	140 862

2003 жылы Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы Ұлттық Қорының активтерін сенімгерлік басқаруды жүзеге асырды: Қордың қаражаты депозиттерге орналастырылды, шет

мемлекеттердің бағалы қағаздарымен (сатып алу-сату және кері РЕПО) және шетел валютасымен операцияларды жүзеге асыру үшін пайдаланылды.

### 12. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚАРЖЫ МИНИСТРЛІГІНІҢ ШОТТАРЫ

	2003	2002
<i>Ұлттық валютадағы</i>		
Ағымдағы шоттар	40 731 836	39 616 175
<i>Шетел валютасындағы</i>		
Мерзімдік салымдар	8 957 406	1 905 388
Ағымдағы шоттар	334 479	14 414 664
	50 023 721	55 936 227

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдар үшін Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің

шоттары бойынша орташа жылдық проценттік ставкалар туралы ақпарат 28-түсінікте берілді.

### 13. ҚОРЛАРДЫҢ ШОТТАРЫ

	2003	2002
Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру қоры	4 543 750	2 771 741
Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры	1 985	-
	4 545 735	2 771 741

Қорлардың шоттары Қазақстанның депозиттік салымдарға және сақтандыру төлемдеріне кепілдік

беру жүйесіне қатысушы жергілікті банктер жүзеге асыратын міндетті төлемдер сомасынан тұрады.

#### 14. КЛИЕНТТЕРДІҢ ШОТТАРЫ

	2003	2002
Ұлттық валютадағы ағымдағы шоттар	944 968	464 934
Шетел валютасындағы ағымдағы шоттар	81 958	138 420
	1 026 926	603 354
Еншілес ұйымдардың ағымдағы шоттарының қаражатын шегеріп тастағанда	(500 372)	(369 078)
	526 554	234 276

#### 15. ШЫҒАРЫЛҒАН БОРЫШТЫҚ БАҒАЛЫ ҚАҒАЗДАР

	2003	2002
ҚҰБ шығарған бағалы қағаздар	202 031 374	63 994 513
Бағалы қағаздар бойынша дисконтты шегеріп тастағанда	(4 476 485)	(442 381)
	197 554 889	63 552 132
ҚҰБ-нің еншілес ұйымдары шығарған бағалы қағаздар	6 751 041	500 000
	204 305 930	64 052 132

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсандағы жағдай бойынша ҚҰБ тиісінше 197 554 889 мың теңге және 63 552 132 мың теңге мөлшерінде борыштық құралдар шығарды және осы құралдар 2003 және 2002 жж. 31 желтоқсандағы жағдай бойынша тиісінше 4 476 485 мың теңге және 442 381 мың теңге мөлшеріндегі дисконтты шегере отырып көрсетілген. Ұлттық Банктің борыштық құралдары 7-ден 84 күнге дейінгі айналыс кезеңдерімен шығарылды.

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсандағы жағдай бойынша «Қазақстан ипотекалық компаниясы» ЖАҚ тиісінше 6 751 041 мың теңге және 500 000 мың теңге мөлшерінде өтеу мерзімі 3-тен 10 жылға дейінгі және 6,9%-тен 10,75%-ке дейінгі жылдық проценттік сыйақы ставкасымен ипотекалық облигациялар шығарды.

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанда аяқталған жылдар үшін шығарылған борыштық бағалы қағаздар бойынша орташа жылдық проценттік ставкалар туралы ақпарат 28-түсінікте берілді.

## 16. БАСҚА ДА МІНДЕТТЕМЕЛЕР

	2003	2002
Сыртқы басқарудағы активтермен байланысты берешек	7 435 632	-
Қызметкерлермен есеп айырысу	482 449	405 553
Кредиторлар және басқа да міндеттемелер	4 018 906	804 849
<b>Басқа да міндеттемелердің жиынтығы</b>	<b>11 936 987</b>	<b>1 210 402</b>

## 17. АЗШЫЛЫҚ ҮЛЕСІ

2002 ж. 31 желтоқсанда	423 335
Акциялар сатып алу есебінен азшылық үлесінің өсуі	10 000
Еншілес компанияға берілген азшылық үлесі	(195 085)
Ұлттық Банк кірістеріндегі азшылық үлесі	(32 444)
2003 ж. 31 желтоқсанда	205 806

## 18. ЖАРҒЫЛЫҚ ЖӘНЕ РЕЗЕРВТІК КАПИТАЛДАР

Ұлттық Банктің жарғылық капиталын қалыптастыру Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 30 наурыздағы Жарлығымен, оған өзгерістер және толықтыруларымен қоса реттеледі. Жарлыққа 2000 жылғы 18 желтоқсанда енгізілген өзгерістерге сәйкес олар алған таза кірістен аударымдардың, сондай-ақ республикалық бюджеттен бөлінетін қаражаттың есебінен қалыптастырылған жарғылық

капитал 20 000 000 мың теңге болуы тиіс. Ұлттық Банктің жарғылық капиталы 2003 жылғы 31 желтоқсанда 20 000 000 мың теңге болды.

Резервтік капитал жарғылық капиталға балама сомада, Қазақстан Республикасының Президенті бекіткен мөлшерде таза пайдадан аудару арқылы қалыптастырылады. 2003 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша резервтік капитал 10 348 595 мың теңгені құрады.

## 19. БӨЛІНБЕГЕН ПАЙДА ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҚОРЛАР

	2003	2002
Арнайы резервтік қор	131 267 644	131 482 184
Жалпы резервтер	1 273 942	1 176 397
Бөлінбеген пайда	5 113 598	9 864 474
<b>Бөлінбеген пайданың жиынтығы және басқа да қорлар</b>	<b>137 655 184</b>	<b>142 523 055</b>

Арнайы резервтік қорлар алтынды қайта бағалаудан, сондай-ақ шетел валюталарымен деноминирленген активтер мен міндеттемелерден түскен жұмсалмаған пайда сомасында қалыптастырылады. Сатылған кезде мұндай кірістер бөлінбеген кіріске аударылады және бөлінуге тиіс. Арнайы резервтік қорларға сондай-ақ негізгі құрал-

жабдықтарды қайта бағалау жөніндегі қор және Ұлттық Банктің еншілес ұйымдарының резервтік капиталы кіреді.

Жалпы резервтер бөлінбеген пайдадан жылдық аударымдар есебінен Ұлттық Банктің ұзақ мерзімді активтері өлшеміннің 0,5% мөлшерінде қалыптастырылады. Жалпы резервтер бөлінбейді.

## 20. ТАЗА ПРОЦЕНТТІК КІРІСТЕР

	2003	2002
Проценттік кірістер		
Инвестициялық бағалы қағаздар	13 736 856	20 657 390
Банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне талаптар	1 788 685	775 484
Басқалары	12 255	13 162
Барлық проценттік кірістер	15 537 796	21 446 036
Проценттік шығыстар		
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	(8 430 138)	(1 978 697)
Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің шоттары	(3 063 368)	(1 727 671)
Жергілікті банктердің талаптары	(635 964)	(2 322 768)
Шетелдік банктердің және басқа да қаржы мекемелерінің талаптары	(467 228)	(419 194)
Барлық проценттік шығыстар	(12 596 698)	(6 448 330)
Ысырапқа арналған резерв өтелгенге/ (қалыптастырылғанға) дейінгі проценттік кірістің жиынтығы	2 941 098	14 997 706

## 21. ЫСЫРАПҚА ЖӘНЕ ҚҰНСЫЗДАНУҒА АРНАЛҒАН РЕЗЕРВТЕР

	Банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне талаптар		Инвестициялық бағалы қағаздар		Жиынтығы
	Шетелдік	Жергілікті	Шетелдік	Мемлекеттік	
<b>2001 ж. 31 желтоқсанға</b>	17 229	-	45 735	2 903 923	2 966 887
Резервтерді қалыптастыру	83 027	-	1 483	9 681 830	9 766 340
Аудару	-	2 579 000	-	-	2 579 000
Жыл ішіндегі есептен шығару	(1 717)	(116 146)	(151)	-	(118 014)
<b>2002 ж. 31 желтоқсанға</b>	98 539	2 462 854	47 067	12 585 753	15 194 213
Резервтерді өтеу	(340)	(60 152)	(3 512)	(12 585 753)	(12 649 757)
<b>2003 ж. 31 желтоқсанға</b>	98 199	2 402 702	43 555	-	2 544 456

## Шоғырландырылған қаржылық есеп

Мемлекеттік бағалы қағаздарға қатысты 2002 жылы есептелген резервтер сомасы басшылықтың МЕАКАМ-10 бағалы қағаздары бойынша өтеу сомасын бағалауын білдірді.

2003 жыл ішінде Қаржы министрлігі МЕАКАМ-10 бағалы қағаздарын мерзімінен

бұрын өтеуді жүргізді. Тиісінше өткен жылдар үшін есептелген және басшылықтың олар бойынша өтеу сомасын бағалауын білдіретін, 12 585 753 мың теңге сомадағы МЕАКАМ-10 бағалы қағаздары бойынша резервке 2003 жылы түзету жасалды.

	Басқа да активтер	Шартты міндеттемелер		Жиынтығы
		МЕАКАМ сатып алу бойынша	Депозитті өтеу бойынша	
<b>2001 ж. 31 желтоқсанға</b>	458 083	4 015 987	2 579 000	7 053 070
Резервтерді қалыптастыру/(өтеу)	53 523	(4 015 987)	-	(3 962 464)
Аудару	-	-	(2 579 000)	(2 579 000)
Жыл ішіндегі есептен шығару	(333 366)	-	-	(333 366)
<b>2002 ж. 31 желтоқсанға</b>	178 240	-	-	178 240
Резервтерді қалыптастыру	4 221	-	-	4 211
Жыл ішіндегі есептен шығару	(137 779)	-	-	(137 779)
<b>2003 ж. 31 желтоқсанға</b>	44 682	-	-	44 682

Ұлттық Банк 2001 жылғы 31 желтоқсанға 6 594 987 мың теңге сомада, мыналарға:

- жергілікті төлем қабілеті жоқ банктің депозиттері бойынша берешекті өтеу үшін жергілікті банкке кредит беру туралы 2001 жылы қабылданған міндеттеме бойынша 2 579 000 мың теңге сомадағы шартты міндеттемеге;

- Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі шығарған ұзақ мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздарды (МЕАКАМ-10) сатып алу жөніндегі 4 015 987 мың теңге сомадағы міндеттемеге байланысты ықтимал шығындарға арналған резервті қалыптастырды.

Ұлттық Банк Қаржы министрлігімен келісімге сәйкес МЕАКАМ-10 бағалы қағаздарын сатып алу жөніндегі міндеттемелерінен 2002 жыл бойы босатылды. Тиісінше осы міндеттеме бойынша резервке 2002 жылы түзету жасалды.

Сондай-ақ Ұлттық Банк 2002 жылы жергілікті банкке кредит берді. Осы міндеттемеге байланысты резервке 2002 жылы түзету жасалды. Кредит банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне талаптардың құрамында көрсетілді және ол бойынша кредиттің жалпы сомасына ысырапқа арналған резерв қалыптастырылды (5-түсінікті қараңыз).

## 22. ДИЛИНГТІК ОПЕРАЦИЯЛАР БОЙЫНША (ШЫҒЫН) / КІРІС

	2003	2002
Шетел валютасымен операциялардан кіріс	285 115	486 996
Қымбат металдармен операциялардан шығын	(2 581 387)	(133 729)
Ұлттық қормен операциялардан кіріс	115 904	293 350
Кастодиандық қызмет бойынша операциялардан кіріс	90 149	57 186
Сенімгерлік басқару жөніндегі операциялардан кіріс / (шығын)	13 155	(2 157)
Брокерлік қызмет жөніндегі операциялардан (шығын)/кіріс	(113)	17 588
Дилингтік операциялар бойынша (шығынның) / кірістің жиынтығы	(2 077 177)	719 234

### 23. ШЕТЕЛ ВАЛЮТАСЫН ЖӘНЕ АЛТЫНДЫ ҚАЙТА БАҒАЛАУДАН ТАЗА ПАЙДА

	2003	2002
Шетел валютасын және алтынды қайта бағалаудан жұмсалмаған кіріс	2 400 320	40 509 644
Шетел валютасын және алтынды қайта бағалаудан жұмсалған кіріс	-	4 148 332
Шетел валютасын және алтынды қайта бағалаудан таза пайданың жиынтығы	2 400 320	44 657 976

### 24. ҚҰБ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ ҚЫЗМЕТІНЕН ТАЗА КІРІС

	2003	2002
Өнімді өткізу		
Кіріс	1 739 067	1 966 146
Өткізілген өнімнің өзіндік құны	(1 190 597)	(1 328 639)
Қызмет көрсету		
Кіріс	931 336	931 740
Көрсетілген қызметтің өзіндік құны	(730 417)	(849 357)
ҚҰБ ұйымдарының негізгі қызметінен таза кірістің жиынтығы	749 389	719 890

### 25. ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ЖАЛАҚЫСЫ МЕН ТӨЛЕМДЕРІ

	2003	2002
Жалақы	1 724 567	1 626 981
Сыйлықақылар	663 949	480 959
Әлеуметтік салық	501 428	432 047
Оқыту	64 029	57 917
Басқалары	266 541	280 567
Қызметкерлердің жалақысы мен төлемдерінің жиынтығы	3 220 514	2 878 471

## 26. ӘКІМШІЛІК ШЫҒЫСТАР

	2003	2002
Банкноттар мен монеталар шығару жөніндегі шығыстар	2 735 672	1 084 674
Негізгі құрал-жабдықтарды жөндеу және ұстау	319 279	294 690
Салықтар, пайдаға салынатын салықты қоспағанда	246 309	298 177
Материалдар	188 627	158 989
Байланыс шығыстары	176 109	120 721
Мүлікті өтеусіз беру	156 662	48 066
Күзет	147 851	128 035
Ақпараттық және басқа да қызмет көрсету	117 325	123 228
Іссапар шығыстары	101 119	77 732
Коммуналдық төлемдер	58 857	66 967
Басқалары	232 913	226 546
Әкімшілік шығыстардың жиынтығы	4 480 723	2 627 825

## 27. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ВАЛЮТА ҚОРЫ ЖӘНЕ БАСҚА ҚАРЖЫ МЕКЕМЕЛЕРІ

Төменде Қазақстан Республикасының ХВҚ-на және басқа да қаржы мекемелеріне мүше болуына байланысты активтерді және міндеттемелерді талдау келтірілген. Ұлттық Банктің Қазақстан Республикасы Үкіметінің агенті ретіндегі функцияларына сәйкес

осы баптар Ұлттық Банктің шоғырландырылған бухгалтерлік балансынан шығарылды.

### *Халықаралық Валюта қоры (ХВҚ)*

Қазақстан Республикасының ХВҚ-на мүше болғаны үшін ақы төлеу мынадай болды:

	2003		2002	
	СДР ('000)	Теңге ('000)	СДР ('000)	Теңге ('000)
ХВҚ квотасы	365 700	78 073 293	365 700	77 023 734
	365 700	78 073 293	365 700	77 023 734

ХВҚ-ның әрбір мүшесі үшін арнайы қарыз алу құқығында көрсетілетін квота белгіленеді. Мүшелік жарна оның ХВҚ алдындағы ең жоғары қаржылық міндеттемесін, оның дауыс беру құқығын білдіреді және ХВҚ қаржыландыруға рұқсатты айқындау үшін негіз болып табылады.

Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының депозитарийі ретінде іс-әрекет жасайды. Жазылу квотасы үшін ақы төлеу Қаржы министрлігінің бағалы қағаздарын шығару арқылы жүргізілді. Бұл бағалы қағаздарды Ұлттық Банк сақтап отыр, ХВҚ-ның талап етуі бойынша төленеді және баланстан тыс шоттарда есепке алынады.

**Басқа халықаралық қаржы институттары**

Қазақстан Республикасы Халықаралық қайта құру және даму банкіне (ХҚДБ), Еуропа қайта құру және даму банкіне (ЕҚДБ), Халықаралық инвестицияларға кепілдік беру қауымдастығына (ХИКК) және басқа қаржы институттарына мүше. Халықаралық қаржы

ұйымдарының жарғылық қорына мүшелік жарналарды енгізу шарттарына сәйкес, осындай ұйымның мүшесі болып табылатын мемлекет жарналарды еркін айырбасталымды валютамен және осындай ұйымның мүшесі мемлекет шығарған бағалы қағаздармен төлеуі тиіс.

	2003		2002	
	АҚШ доллары ('000)	Теңге ('000)	АҚШ доллары ('000)	Теңге ('000)
ХҚДБ	-	2 370 903	-	2 406 903
ЕҚДБ	987	142 326	987	153 803
ХИКК	283	40 767	283	44 055
Басқалары	-	681 512	-	716 512
		3 235 508		3 321 273

**28. ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ САЯСАТЫ**

Тәуекелдерді басқару Ұлттық Банктің қызметінде маңызды роль атқарады. Валюталық, операциялық, кредит тәуекелдері, өтімділік және проценттік ставка тәуекелі Ұлттық Банктің қызметіне тән ең маңызды тәуекелдер болып табылады. Ұлттық Банктің активтері мен міндеттемелерінің құрылымы негізінен коммерциялық тұжырымдармен емес, Ұлттық Банктің заңдарда белгіленген функцияларының сипатымен айқындалады. Ұлттық Банк бірқатар тәуекелдерді басқару рәсімдері арқылы тәуекелдерді тұрақты басқаруды жүзеге асырады. Ұлттық Банктің тәуекелдерін басқару оның ішкі нұсқаулықтарымен реттеледі және оны Ұлттық Банктің Директорлар кеңесі, сондай-ақ Ұлттық Банктің комитеттері және комиссиялары қадағалап отырады. Директорлар кеңесі, комитеттер мен комиссиялар және тиісті жұмыс топтары Ұлттық Банктің монетарлық, инвестициялық және валюта саясатына байланысты мәселелерді қарайды және операциялар көлемдерінің лимиттерін, сондай-ақ Ұлттық Банктің контрагенттерін бағалау жөніндегі талаптарды белгілейді.

Ұлттық Банктің еншілес ұйымдарының қызметі де ең маңыздылары валюталық, операциялық, кредит тәуекелдері, өтімділік және проценттік ставка тәуекелі болып табылатын бірқатар тәуекелдердің ықпалына ұшырайды. Еншілес компаниялардағы тәуекелдерді басқару рәсімдері ішкі нұсқаулықтармен реттеледі және оның орындалуын еншілес компаниялардың директорлар кеңестерін, кредиттеу жөніндегі комитеттерді және ішкі бақылау бөлімдерін қоса алғанда түрлі органдар қадағалайды.

**Операция тәуекелі** – ішкі бақылау жүйесінің жұмысындағы іркіліс нәтижесінде пайда болған шығынның тәуекелі. Ұлттық Банк осы тәуекелді Ұлттық Банктің бухгалтерлік есебінің саясаты мен рәсімдерін орындауға және ішкі бақылау жүйесінің тиімді қызмет істеуіне бақылауды жүзеге асыратын Ұлттық Банктің ішкі аудит департаменті арқылы жүзеге асырады. Валюталық резерв операцияларына байланысты операциялық тәуекел Ұлттық Банктің біршама ішкі нұсқаулықтарымен бақыланады. Ұлттық Банктің түрлі департаменттерінің арасындағы міндеттерді бөлу де осы сияқты жедел тәуекелді басқару механизмдерінің бірі болып есептеледі.

**Кредит тәуекелі** – Ұлттық Банк кредит тәуекелін, оның ішінде контрагент берешегін белгіленген мерзімде толық өтей алмайтын тәуекелдерді өз мойнына алады. Ұлттық Банк бір заемшыға немесе бір-бірімен байланысты заемшылар тобына, сондай-ақ географиялық және салалық сегменттер бойынша лимиттерді белгілей отырып, кредит тәуекелін бақылайды. Ұлттық Банк осындай тәуекелдерді жүйелі түрде бақылайды, лимиттерді жылына бір рет немесе одан да жиі қайта қарайды. Өнімдер, заемшылар және салалар бойынша кредит тәуекелінің лимиттерін Директорлар кеңесі бекітеді.

Банктерді және брокерлерді қоса алғанда бір заемшыға арналған тәуекел, баланстық және баланстан тысқары тәуекелдерді жабатын лимиттермен, сондай-ақ сауда құралдарын, мысалы форвардтық валюта айырбастау келісім-шарттарын, жеткізу кезіндегі тәуекелдің күнделікті лимиттерімен

қосымша шектеледі. Қабылданатын тәуекелдің деңгейіне қатысты лимиттерді нақты сақтау күнделікті негізде бақылауға алынады.

Кредит тәуекелдерін басқару жұмыс істеп тұрған және әлуатті заемшылардың проценттік төлемдерді және берешектің негізгі сомасын өтеу қабілетін тұрақты талдау, сондай-ақ қажет болған жағдайда кредит лимиттерінің өзгеруі арқылы жүзеге асырылады.

Бұдан басқа, Ұлттық Банк кредит тәуекелін қамтамасыз ету және кепілдіктер алу арқылы басқарады.

Ұлттық Банктің кредит тәуекелінің ең жоғары деңгейі, әдетте, шоғырландырылған бухгалтерлік баланстағы қаржы активтерінің баланстық құнында көрсетіледі. Активтер мен міндеттемелердің болуы

мүмкін өзара есепке алу әсері әлуатті кредит тәуекелінің төмендеуі үшін елеулі мәнге ие болмайды.

Баланстан тыс қаржы құралдары бойынша кредит тәуекелі шарттың талаптарын орындауда осы қаржы құралдарымен операцияда басқа қатысушының қабілетсіздігінен болған шығынның ықтималдығы есебінде айқындалған. Ұлттық Банк мәмілелерді бекіту рәсімдеріне, тәуекелдердің бақылау лимиттерін белгілеуге және мәмілелерді тексеріп отыруға негізделген баланстық қаржы құралдарына қатысты кредит саясатын шартты міндеттемелерге де қатысты қолданады.

**Географиялық тәуекел.** Төменде 2003 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша Ұлттық Банктің активтері мен міндеттемелерін географиялық талдау келтірілген:

	Қазақстан	ЭБДҰ елдері	Басқа елдер	Барлығы
<b>Активтер</b>				
Алтын	35 353 494	69 399 371	-	104 752 865
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне талаптар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда				
<i>Шетелдік</i>	-	114 225 120	87 328	114 312 448
<i>Жергілікті</i>	846 432	-	-	846 432
Құнсыздануға арналған резервтерді қоспағанда инвестициялық бағалы қағаздар				
<i>Шетелдік</i>	-	504 816 970	35 898	504 852 868
<i>Мемлекеттік</i>	7 772 271	-	-	7 772 271
Негізгі құрал-жабдықтар, жинақталған тозуды қоспағанда	12 352 838	-	-	12 352 838
Басқа активтер, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	19 470 724	-	-	19 470 724
Активтердің жиынтығы	75 795 759	688 441 461	123 226	764 360 446
<b>Міндеттемелер</b>				
Айналыстағы ақша	262 068 970	-	-	262 068 970
Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары				
<i>Шетелдік</i>	-	6 107 812	-	6 107 812
<i>Жергілікті</i>	55 181 186	-	-	55 181 186
Ұлттық Қордың шоттары	1 453 966	-	-	1 453 966
Қаржы министрлігінің шоттары	50 023 721	-	-	50 023 721
Қорлардың шоттары	4 545 735	-	-	4 545 735
Клиенттердің шоттары	526 554	-	-	526 554
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	204 305 930	-	-	204 305 930
Басқа міндеттемелер	11 936 987	-	-	11 936 987
<b>Міндеттемелердің жиынтығы</b>	590 043 049	6 107 812	-	596 150 861
<b>Нетто позиция</b>	(514 247 290)	682 333 649	123 226	168 209 585

## Шоғырландырылған қаржылық есеп

Төменде 2002 жылғы 31 желтоқсандағы міндеттемелерін географиялық талдау жағдай бойынша Ұлттық Банктің активтері мен келтірілген:

	Қазақстан	ЭЫДҰ елдері	Басқа елдер	Барлығы
<b>Активтер</b>				
Алтын	28 338 867	63 068 417	-	91 407 284
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне талаптар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда				
<i>Шетелдік</i>	-	147 196 300	74 687	147 270 987
<i>Жергілікті</i>	1 447 406	-	-	1 447 406
Құнсыздануға арналған резервтерді қоспағанда инвестициялық бағалы қағаздар				
<i>Шетелдік</i>	-	249 241 207	-	249 241 207
<i>Мемлекеттік</i>	10 642 745	-	-	10 642 745
Негізгі құрал-жабдықтар, жинақталған тозуды қоспағанда	14 018 379	-	-	14 018 379
Басқа активтер, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	7 514 724	-	-	7 514 724
<b>Активтердің жиынтығы</b>	<b>61 962 121</b>	<b>459 505 924</b>	<b>74 687</b>	<b>521 542 732</b>
<b>Міндеттемелер</b>				
Айналыстағы ақша	177 897 525	-	-	177 897 525
Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары				
<i>Шетелдік</i>	-	18 276	-	18 276
<i>Жергілікті</i>	49 818 783	102 317	-	49 921 100
Ұлттық Қордың шоттары	140 862	-	-	140 862
Қаржы министрлігінің шоттары	55 920 488	15 739	-	55 936 227
Қорлардың шоттары	2 771 741	-	-	2 771 741
Клиенттердің шоттары	234 276	-	-	234 276
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	64 052 132	-	-	64 052 132
Басқа міндеттемелер	1 210 402	-	-	1 210 402
<b>Міндеттемелердің жиынтығы</b>	<b>352 046 209</b>	<b>136 332</b>	<b>-</b>	<b>352 182 541</b>
<b>Нетто позиция</b>	<b>(290 084 088)</b>	<b>459 369 592</b>	<b>74 687</b>	<b>169 360 191</b>

**Валюталық тәуекел** - Ұлттық Банк өзінің қаржы жағдайына және ақша қаражатының ағынына басымдық берілетін айырбастау бағамдарының ауытқуларының ықпал етуіне байланысты тәуекелді қабылдайды. Департаменттердің Директорлар кеңесі валюталар бойынша және тұтастай алғанда “овернайт”

позициясы, сол сияқты ішкі күндізгі позиция бойынша өзіне қабылдайтын тәуекел деңгейіне қатысты лимиттерді белгілейді және олардың күнделікті сақталуын бақылайды.

2003 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша Ұлттық Банктің валюталар бөлігіндегі позициясы төменде көрсетілген:

# Шоғырландырылған қаржылық есеп

Қазақстан  
Республикасы  
Ұлттық  
Банкінің  
2003  
ЖЫЛҒЫ  
ЖЫЛДЫҚ  
ЕСЕБІ

92

	Теңге	Алтын	АҚШ доллары \$1=144,22 тенге	Еуро 1 еуро= 180,23 тенге	Жапон йены 10 йен= 13,49 тенге	СДР 1 СДР= 213,49 тенге	Ұлыбритания фунты 1 фунт= 255,89 тенге	Басқалары	Бысыралар арналған резервтер	2003 Жиынтығы
<b>АКТИВТЕР</b>										
Алтын	-	104 752 865	-	-	-	-	-	-	-	104 752 865
Банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне талаптар, бысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	-	-	74 201 430	37 901 571	1 353 711	165 978	542 432	245 525	(98 199)	114 312 448
<i>иетелдік</i>	2 627 748	-	621 386	-	-	-	-	-	(2 402 702)	846 432
<i>Жергілікті</i>										
Құнызыдануға арналған резервтерді қоспағанда инвестициялық бағалы қағаздар	-	-	316 902 483	168 712 620	1 958 181	-	17 323 139	-	(43 555)	504 852 868
<i>иетелдік</i>	7 772 271	-	-	-	-	-	-	-	-	7 772 271
<i>мемлекеттік</i>	12 352 838	-	-	-	-	-	-	-	-	12 352 838
Негізгі құрал-жабдықтар, нетто	12 809 587	-	1 762 240	4 943 417	-	-	-	162	(44 682)	19 470 724
Басқа активтер, нетто										
<b>АКТИВТЕРДІҢ ЖИЫНТЫҒЫ</b>	<b>35 562 444</b>	<b>104 752 865</b>	<b>393 487 539</b>	<b>211 557 608</b>	<b>3 311 892</b>	<b>165 978</b>	<b>17 865 571</b>	<b>245 687</b>	<b>(2 589 138)</b>	<b>764 360 446</b>
<b>Міндеттемелер</b>										
Айналыстағы ақша	262 068 970	-	-	-	-	-	-	-	-	262 068 970
Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары	24 035	-	6 083 777	-	-	-	-	-	-	6 107 812
<i>иетелдік</i>	52 106 392	-	3 074 588	18	-	-	-	188	-	55 181 186
<i>жергілікті</i>	-	-	259	1 254 333	28 734	-	119 511	51 129	-	1 453 966
Ұлттық Қордың шоттары	40 731 837	-	9 280 604	161	-	-	-	11 119	-	50 023 721
Қаржы министрілігінің шоттары	4 545 735	-	-	-	-	-	-	-	-	4 545 735
Қорлардың шоттары	444 595	-	80 619	121	-	-	928	291	-	526 554
Клиенттердің шоттары	204 305 930	-	-	-	-	-	-	-	-	204 305 930
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	4 385 786	-	2 360 831	5 190 352	-	-	-	18	-	11 936 987
Басқа міндеттемелер										
<b>Міндеттемелердің жиынтығы</b>	<b>568 613 280</b>	-	<b>20 880 678</b>	<b>6 444 985</b>	<b>28 734</b>	-	<b>120 439</b>	<b>62 745</b>	-	<b>596 150 861</b>
<b>Нетто позиция</b>	<b>(533 050 836)</b>	<b>104 752 865</b>	<b>372 606 861</b>	<b>205 112 623</b>	<b>3 283 158</b>	<b>165 978</b>	<b>17 745 132</b>	<b>182 942</b>	<b>(2 589 138)</b>	<b>168 209 585</b>

## Шоғырландырылған қаржылық есеп

2002 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша Ұлттық Банктің валюта бөлігіндегі позициясы мынадай болды:

	Теңге	Алтын	АҚШ доллары \$1=144,22 тенге	Еуро 1 еуро= 180,23 тенге	Жапон йены 10 йен= 13,49 тенге	СДР 1 СДР= 213,49 тенге	Ұлыбритания фунты 1 фунт= 255,89 тенге	Басқалары	Ысырапқа арналған резервтер	2003 Жиынтығы
<b>Активтер</b>										
Алтын	-	91 407 284	-	-	-	-	-	-	-	91 407 284
Банктерге және басқа да қаржы мекемелеріне талаштар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	-	-	120 565 679	25 375 662	393 252	160 537	629 654	244 742	(98 539)	147 270 987
<i>шетелдік Жергілікті</i>	2 615 428	-	1 294 832	-	-	-	-	-	(2 462 854)	1 447 406
Құнызыдануға арналған резервтерді қоспағанда инвестициялық бағалы қағаздар	-	-	164 968 504	71 281 024	1 964 728	-	11 074 018	-	(47 067)	249 241 207
<i>шетелдік мемлекеттік</i>	23 228 498	-	-	-	-	-	-	-	(12 585 753)	10 642 745
Негізгі құрал-жабдықтар, нетто	14 018 379	-	-	-	-	-	-	-	-	14 018 379
Басқа активтер, нетто	5 937 015	-	1 671 758	81 122	-	538	2 296	235	(178 240)	7 514 724
<b>Активтердің жиынтығы</b>	<b>45 799 320</b>	<b>91 407 284</b>	<b>288 500 773</b>	<b>96 737 808</b>	<b>2 357 980</b>	<b>161 075</b>	<b>11 705 968</b>	<b>244 977</b>	<b>(15 372 450)</b>	<b>521 542 724</b>
<b>Міндеттемелер</b>										
Айналыстағы ақша	177 897 525	-	-	-	-	-	-	-	-	177 897 525
Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары	18 035	-	241	-	-	-	-	-	-	18 276
<i>шетелдік жергілікті</i>	41 008 645	-	8 912 439	16	-	-	-	-	-	49 921 100
Ұлттық Қордың шоттары	-	-	1 532	31 548	31 842	-	46 452	29 488	-	140 862
Қаржы министрілігінің шоттары	39 616 175	-	16 259 864	14 863	-	-	-	45 325	-	55 936 227
Корпоративті шоттары	2 771 741	-	-	-	-	-	-	-	-	2 771 741
Клиенттердің шоттары	95 857	-	113 663	24 393	-	-	-	363	-	234 276
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	64 052 132	-	-	-	-	-	-	-	-	64 052 132
Басқа міндеттемелер	938 135	-	253 280	17 396	-	-	1 579	12	-	1 210 402
<b>Міндеттемелердің жиынтығы</b>	<b>326 398 245</b>	<b>-</b>	<b>25 541 019</b>	<b>88 216</b>	<b>31,842</b>	<b>-</b>	<b>48 031</b>	<b>75 188</b>	<b>-</b>	<b>352 182 541</b>
<b>Нетто позиция</b>	<b>(280 598 925)</b>	<b>91 407 284</b>	<b>262 959 754</b>	<b>96 649 592</b>	<b>2 326 138</b>	<b>161 075</b>	<b>11 657 937</b>	<b>169 789</b>	<b>(15 372 453)</b>	<b>169 360 191</b>

**Өтімділік тәуекелі** - Өтімділік тәуекелі активті операциялар бойынша талаптардың мерзімдері пассивті операциялар бойынша өтеу мерзімдерімен сәйкес келмеген жағдайда туындайды. Активтер мен міндеттемелерді өтеу мерзімдері және міндеттемелерді өтеу мерзімі болуына қарай проценттермен алынатын міндеттемелердің қолданылатын құны бойынша ауыстыру қабілеттілігі

Ұлттық Банктің өтімділігін және оның проценттік ставкаларының және айырбастау бағамы ставкаларының өзгеру тәуекеліне әсер ету бейімділігін бағалауда маңызды факторлар болып табылады.

Төменде 2003 жылғы 31 желтоқсандағы өтеудің келісім-шарт мерзімдері бойынша Ұлттық Банктің активтері мен міндеттемелері көрсетілген:

	1 айға дейінгі	1-ден 6 айға дейін	6 айдан 1 жылға дейін	1 жылдан 5 жылға дейін	5 жылдан астам	Жиынтығы
<b>Активтер</b>						
Алтын	80 180 321	24 572 544	-	-	-	104 752 865
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне талаптар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда						
<i>шетелдік</i>	15 010 148	-	48 239 682	51 062 618	-	114 312 448
<i>жергілікті</i>	99 279	58 309	620 765	68 079	-	846 432
Құнсыздануға арналған резервтерді қоспағанда инвестициялық бағалы қағаздар						
<i>шетелдік</i>	61 259 893	72 748 622	27 182 055	318 491 739	25 170 559	504 852 868
<i>мемлекеттік</i>	4 664 774	-	-	3 107 497	7 772 271	
Негізгі құрал-жабдықтар, жинақталған тозуды қоспағанда	12 352 838	-	-	-	-	12 352 838
Басқа активтер, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	12 128 914	771 701	678 980	5 599 298	291 831	19 470 724
<b>Активтердің жиынтығы</b>	185 696 167	98 151 176	76 721 482	378 329 231	25 462 390	764 360 446
<b>Міндеттемелер</b>						
Айналыстағы ақша	262 068 970	-	-	-	-	262 068 970
Банктердің және басқа қаржы мекемелерінің талаптары						
<i>Шетелдік</i>	6 107 812	-	-	-	-	6 107 812
<i>Жергілікті</i>	55 181 186	-	-	-	-	55 181 186
Ұлттық Қордың шоттары	1 453 966	-	-	-	-	1 453 966
Қаржы министрлігінің шоттары	49 986 184	37 537	-	-	-	50 023 721
Қорлардың шоттары	4 545 735	-	-	-	-	4 545 735
Клиенттердің шоттары	526 554	-	-	-	-	526 554
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	27 675 913	83 593 199	86 285 777	531 041	6 220 000	204 305 930
Басқа міндеттемелер	4 397 582	95 700	1 905 028	5 538 677	-	11 936 987
<b>Міндеттемелердің жиынтығы</b>	411 943 902	83 726 436	88 190 805	6 069 718	6 220 000	596 150 861
<b>Нетто-позиция</b>	(226 247 735)	14 424 740	(11 469 323)	372 259 513	19 242 390	168 209 585
<b>Жинақталған айырма</b>	(226 247 735)	(211 822 995)	(223 292 318)	48 967 195	168 209 585	

## Шоғырландырылған қаржылық есеп

Төменде 2002 жылғы 31 желтоқсандағы Ұлттық Банктің активтері мен міндеттемелері өтеудің келісім-шарт мерзімдері бойынша келтірілген:

	1 айға дейінгі	1-ден 6 айға дейін	6 айдан 1 жылға дейін	1 жылдан 5 жылға дейін	5 жылдан астам	Жиынтығы
<b>Активтер</b>						
Алтын	73 228 802	18 178 482	-	-	-	91 407 284
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне талаптар, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда						
<i>Шетелдік</i>	147 270 987	-	-	-	-	147 270 987
<i>Жергілікті</i>	169 406	100 962	1 114 698	62 340	-	1 447 406
Құнсыздануға арналған резервтерді қоспағанда инвестициялық бағалы қағаздар						
<i>шетелдік</i>	-	48 599 826	15 717 251	184 692 846	231 284	249 241 207
<i>мемлекеттік</i>	-	195 533	126 471	22 753 737	(12 432 996)	10 642 745
Негізгі құрал-жабдықтар, жинақталған тозуды қоспағанда	14 018 379	-	-	-	-	14 018 379
Басқа активтер, ысырапқа арналған резервтерді қоспағанда	7 269 849	3 089	24	17 307	224 455	7 514 724
<b>Активтердің жиынтығы</b>	<b>241 957 423</b>	<b>67 077 892</b>	<b>16 958 444</b>	<b>207 526 230</b>	<b>(11 977 257)</b>	<b>521 542 732</b>
<b>Міндеттемелер</b>						
Айналыстағы ақша	177 897 525	-	-	-	-	177 897 525
Банктердің және басқа қаржы ұйымдарының талаптары						
<i>шетелдік</i>	18 276	-	-	-	-	18 276
<i>жергілікті</i>	33 586 100	1 200 000	-	14 025 000	1 110 000	49 921 100
Ұлттық Қордың шоттары	140 862	-	-	-	-	140 862
Қаржы министрлігінің шоттары	54 233 168	1 697 032	3 826	2 201	-	5 936,227
Қорлардың шоттары	2 771 741	-	-	-	-	2 771 741
Клиенттердің шоттары	234 276	-	-	-	-	234 276
Шығарылған борышты бағалы қағаздар	19 296 306	44 255 826	-	500 000	-	64 052 132
Басқа міндеттемелер	1 210 402	-	-	-	-	1 210 402
<b>Міндеттемелердің жиынтығы</b>	<b>289 388 656</b>	<b>47 152 858</b>	<b>3 826</b>	<b>14 527 201</b>	<b>1 110 000</b>	<b>352 182 541</b>
<b>Нетто-позиция</b>	<b>(47 431 233)</b>	<b>19 925 034</b>	<b>16 954 618</b>	<b>192 999 029</b>	<b>(13 087 257)</b>	<b>169 360 191</b>
<b>Жинақталған айырма</b>	<b>(47 431 233)</b>	<b>(27 506 199)</b>	<b>(10 551 581)</b>	<b>182 447 448</b>	<b>169 360 191</b>	

**Проценттік ставка тәуекелі** - Ұлттық Банк оның қаржылық жағдайына және ақша қаражатының ағынына ықпалын тигізетін басым рыноктық проценттік ставкалар ауытқуының әсеріне байланысты тәуекелді өзіне алады. Мұндай ауытқулар проценттік маржаның деңгейін арттыруы мүмкін, алайда, проценттік ставкалар күтпеген жерден өзгерген жағдайда, проценттік маржа төмендеуі немесе зиян шектіруі мүмкін.

Басшылық проценттік ставкалар алшақтығының қолайлы деңгейіне қатысты лимит белгілейді және күнделікті бақылап, белгіленген лимиттердің сақталуын жүзеге асырады. Мұндай лимиттер проценттік ставкалар өзгерісінің проценттік маржаға және проценттік ставкалардың өзгеруіне сезімтал активтер мен міндеттемелердің шамасына тигізуі мүмкін ықпалын шектейді.

Төмендегі кестеде негізгі құралдар бойынша проценттік тәуекелдің жалпы талдауы көрсетілген.

2003 ж.	Тенге	АҚШ доллары	2003 Басқа валюталар
Активтер			
Алтын	-	-	0,064%
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне қойылатын талаптар, оның ішінде			
<i>Шетелдік</i>	-	0,85%	2,19%
<i>Жергілікті</i>	7,25%	8,3%	-
Инвестициялық бағалы қағаздар, оның ішінде,			
<i>Шетелдік</i>	-	1,65-6,75%	2,06-7,66%
<i>Мемлекеттік</i>	6,09-8,35%	-	-
<b>Міндеттемелер</b>			
Қаржы министрлігінің шоттары	4,0%	0,85%	-
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне, оның ішінде жергілікті банктерге қойылатын талаптар	3,95%	2,87%	-
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	5,27%	-	-
<b>2002 ж.</b>			
Активтер			
Алтын	-	-	0,27%
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне қойылатын талаптар, оның ішінде			
<i>Шетелдік</i>	-	1,2%	1,9%
<i>Жергілікті</i>	8,2%	4,22%	-
Инвестициялық бағалы қағаздар, оның ішінде			
<i>Шетелдік</i>	-	2,02-3,26%	0,36-7,42%
<i>Мемлекеттік</i>	8,13-9,75%	-	-
<b>Міндеттемелер</b>			
Қаржы министрлігінің шоттары	4,42%	1,16%	-
Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне, оның ішінде жергілікті банктерге қойылатын талаптар	4,82%	0,81%	-
Шығарылған борыштық бағалы қағаздар	5,8%	-	-

## 29. БАЙЛАНЫСТЫ ТАРАПТАРМЕН ОПЕРАЦИЯЛАР

Осы шоғырландырылған қаржылық есепті жасау мақсаты үшін тараптардың біреуінің басқасын бақылай алатын мүмкіндігі және «Бір-бірімен байланысты тараптар туралы ақпаратты ашу» МСФО 24-те баяндалғандай, басқа тарап қаржылық және операциялық шешімдер қабылдаған кезде айтарлықтай ықпал ете алатын болса, олар байланысты деп саналады. Барлық

байланысты тараптармен өзара қарым-қатынастарды қараған кезде олардың заңды нысаны ғана емес, мұндай өзара қарым-қатынастардың мазмұны назарға алынады.

Ұлттық Банк Қаржы министрлігіне қаржылық және басқа да банктік қызмет көрсетеді.

Төменде Ұлттық Банктің байланысты тараптармен операциялары туралы ақпарат көрсетілген:

	2003		2002	
	Байланысты тараптармен операциялар	Санат бойынша қаржылық есеп баптарына сәйкес жиынтығы	Байланысты тараптармен операциялар	Санат бойынша қаржылық есеп баптарына сәйкес жиынтығы
Сатуға жарамды инвестициялық бағалы қағаздар	7 772 271	512 668 694	23 228 498	272 516 772
Құнсыздану резервін шегергенде	-	(43 555)	(12 585 753)	(12 632 820)
Басқа да активтер, нетто	316 908	19 470 724	258 456	7 514 724
Қаржы министрлігінің шоттары	50 023 721	50 023 721	55 936 227	55 936 227

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсандағы жағдай бойынша пайда және шығын туралы есепте

байланысты тараптармен операциялар бойынша туындаған мынадай сомалар көрсетілді:

	2003		2002	
	Байланысты тараптармен операциялар	Санат бойынша қаржылық есеп баптарына сәйкес жиынтығы	Байланысты тараптармен операциялар	Санат бойынша қаржылық есеп баптарына сәйкес жиынтығы
Проценттік кіріс	935 929	15 537 796	2 495 212	21 446 036
Проценттік шығыс	3 063 367	12 596 698	1 727 671	6 448 330

Ұлттық Банктің байланысты тараптармен жүзеге асырған, 2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанға аяқталған және 2003 және 2002 жж. 31 желтоқсанға

аяқталмаған операциялары негізінен әдеттегі қызмет барысында және үшінші тараптармен операциялар жүргізетін сияқты жағдайларда жүргізілді.

### 30. ШАРТТЫ МІНДЕТТЕМЕЛЕР, ТУЫНДЫ ҚАРЖЫ ҚҰРАЛДАРЫ

*Ағымдағы экономикалық жағдай* – Соңғы жылдары Қазақстан Республикасындағы экономикалық жағдайдың жақсаруы байқалғанына карамастан, Қазақстан Республикасының экономикасы өз мемлекетінен тыс жерде еркін айырбасталмайтын ұлттық валютаның болуымен және бағалы қағаздар рыногының төмен деңгейдегі өтімділігімен ғана шектелмей, дамушы елдердің белгілерін әлі де көрсетуімен сипатталып отыр.

Ұлттық Банктің 2003 жылы Қазақстан Республикасының Үкіметімен бірлесіп жүзеге асырған қызметі 2002 жылы қол жеткен оң үрдістерді күшейтті. Осылайша, Ұлттық Банк мына бағыттарға күшін жұмылдырды: банк жүйесіне деген сенімді жаулап алу және коммерциялық банктердің нақты сектордағы кредиттік қызметін күшейту.

Қазақстан Республикасында экономикалық тұрақтылықты қалпына келтірудің болашағы айтарлықтай дәрежеде Үкімет қолданатын экономикалық шараларға, сондай-ақ заңдық-номативтік негіздің дамуына және Қазақстан Республикасындағы саяси жағдайға байланысты.

Оның үстіне, қалыптасқан экономикалық ахуал бұрынғыша қаржы рыноктарындағы операциялардың көлемін шектейді. Рыноктық баға белгілеулер қаржы құралдарының жұмыс істеп тұрған белсенді рынокта анықтауға болатын құнын көрсетпеуі мүмкін. Сөйтіп, Ұлттық Банк басшылығы ең дәл деген қолда бар ақпаратты өзінің әділ құнды қалай бағалағанын көрсету үшін, қажет болған жағдайда, рыноктық баға белгілеулерді түзетуге пайдаланады.

*Сот талқылаулары* - Кейде Ұлттық Банктің қалыпты қызметі барысында сот органдарына Ұлттық Банкке қатысты шағым-талаптар түседі. Ұлттық Банк басшылығы, өзінің бағалауынша, сондай-ақ ішкі және сыртқы кәсіби кеңесшілердің ұсынымдарына қарай,

олар бойынша талқылаулар Ұлттық Банкке айтарлықтай шығын әкелмейді және тиісінше осы талқылаулар бойынша резерв қалыптастырылған жоқ деп санайды.

*Туынды қаржы құралдары* - Валюталық және басқа да туынды қаржы құралдары рыноктың кәсіби қатысушылары бар биржадан тыс рынокта стандартталған келісім-шарттар негізінде сауда заты болып табылады.

Кейбір қаржы құралдарының сомалары бухгалтерлік баланста танылған құралдармен салыстыруға негіздеме болады, бірақ ақша қаражатының болашақтағы ағындарының сомасын немесе құралдардың ағымдағы әділ құнын көрсетуге міндетті емес және сондықтан Ұлттық Банк ұшырайтын кредиттік және бағалық тәуекелдер деңгейін көрсетпейді. Туынды қаржы құралдарының рыноктағы проценттік ставкалардың немесе осы құралдарға байланысты валюта айырбастау бағамдарының өзгеруі нәтижесінде не оң көрсеткіші (активтер), не теріс көрсеткіші (міндеттемелер) болады. Туынды қаржы құралдарының жалпы келісім-шарттық немесе шартты сомасы, осы құралдардың оң және теріс дәрежесі және сонымен қатар, туынды қаржы активтері мен міндеттемелерінің жалпы әділ құны кейбір кезде айтарлықтай өзгеріп тұрады.

Келесі кесте туынды қаржы құралдарының келісім-шарттық сомаларын талдауды және әділ құнын көрсетеді. Осы кестеге қаржы құралдарының түрлері бойынша әрбір қарсы әріптес бойынша позициялардың өзара есебіне дейінгі жалпы позициясы, сондай-ақ валюталау күні 2002 жылғы 31 желтоқсаннан кейін болған келісім-шарттар енгізілген. Бұл мәмілелер 2002 жылғы қазан-желтоқсан айларында жасалған және қысқа мерзімді болып табылады.

2003 ж.	Қазақстандық қарсы әріптестермен келісім-шарттар Таза әділ құны			Шетелдік қарсы әріптестермен келісім-шарттар Таза әділ құны		
	Номиналды сома	Талап	Міндеттеме	Номиналды сома	Талап	Міндеттеме
Валютаны жеткізуге арналған форвард келісім-шарттары	221	-	-	8 542 740	-	-
<b>Жиынтығы</b>	221	-	-	8 542 740	-	-

2002 ж.	Қазақстандық қарсы әріптестермен келісім-шарттар Таза әділ құны			Шетелдік қарсы әріптестермен келісім-шарттар Таза әділ құны		
	Номиналды сома	Талап	Міндеттеме	Номиналды сома	Талап	Міндеттеме
Проценттік ставка бойынша форвард келісім-шарттары	-	-	-	55 701 273	62 823	-
Валютаны жеткізуге арналған форвард келісім-шарттары	1 198	-	-	4 559 754	-	-
<b>Жиынтығы</b>	1 198	-	-	60 261 027	62 823	-

*Зейнетақы төлемдері* - Ұлттық Банк “Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы” Қазақстан Республикасының 20.06.97 ж. № 136-1 Заңына сәйкес тиісті мерзімде жинақтаушы зейнетақы қорларына белгіленген мөлшерде қызметкерлердің кірісінен қызметкерлердің зейнетақы жарналарын аударады. 2003 және 2002 жж.

31 желтоқсандағы жағдай бойынша Ұлттық Банктің қазіргі немесе бұрынғы қызметкерлерінің алдында қосымша зейнетақы жарналары, зейнетке шыққаннан кейін медициналық қызмет көрсетуді төлеу, сақтандыру төлемдері немесе зейнетке шыққандағы өзге де жеңілдіктер бойынша міндеттемелері болмады.

### 31. ВАЛЮТА РЕЗЕРВТЕРІН БАСҚАРУ

Ұлттық Банктің Басқармасы бекіткен инвестициялық стратегияға сәйкес резервтік активтердің сақталуын және өтімділігін қамтамасыз ету міндетіне, сондай-ақ резервтік активтерді басқару жөніндегі операциялардың тиімділігіне инвестицияларды белсенді түрде түрлендіріп, инвестициялық портфельді басқару теориясын қолдану арқылы және тәуекелді хеджирлеу арқылы капиталдың халықаралық рыноктарында және ақша рыноктарында операцияларды жүзеге асыру жолымен қол жеткізіледі. Ұлттық Банк жүргізіп отырған тәуекелдерді талдау оның валюталық резервтерді басқару барысында тәуекелдердің нақты деңгейін белгіленген лимиттермен салыстыру арқылы жүзеге асырылады. Кредиттік тәуекелдер ең аз қолайлы кредит ставкаларымен және операциялық лимиттермен қосымша шектеледі.

Осы мақсат үшін Ұлттық Банктің резервтік активтері мынадай портфельдерге - операциялық портфельге және инвестициялық портфельге топтастырылған. Ұлттық Банктің Инвестициялық Стратегиясы және ішкі нұсқаулықтары валюта резервтерінің операциялық және инвестициялық өлшемдерін, сондай-ақ салыстырмалы тиімділікті есептеу және қолдану рәсімдерін белгілейді.

Инвестициялық портфель негізінен орташа мерзімді және ұзақ мерзімді құралдардан

қалыптастырылады, олар активтерді орналастырудан түскен кірістілікті ұлғайтуды қамтамасыз етеді. Инвестициялық портфель (инвестициялық портфельдің ақша қаражаты) ресурстарының бір бөлігі өтімділігі жоғары рыноктық ақша құралдарына инвестицияланады. Ұлттық Банк өзінің инвестициялық портфелін белсенді түрде басқаруды жүзеге асырады және үнемі инвестициялық портфельді құрайтын бағалы қағаздарды сату және сатып алу бойынша операцияларды жүзеге асырады.

Операциялық портфель Ұлттық Банктің шетел валютасымен көрсетілген қысқа мерзімді міндеттемелерін қоспағанда, жоғары өтімді рыноктық құралдардан және инвестициялық портфельдің кассасындағы қаражат қалдығынан тұрады. Операциялық портфель Ұлттық Банктің қысқа мерзімді өтімділігін және Ұлттық Банктің валюталық интервенциясын қоса алғанда, оның ағымдағы валюта операцияларының үздіксіз болуына қолдау жасайды.

Валюта активтерін басқару жөніндегі қызметтің негізгі мақсаты резерв активтерінің сақталуын, өтімділігін және тиімділігін оңтайлы үйлестіруді қамтамасыз ету болып табылады. Осыған байланысты резервтердің тиімділігін ең жоғары деңгейге жеткізудің сақтау мен өтімділікпен салыстырғанда қайталама басымдылығы бар.

### 32. ҚАРЖЫ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ӘДІЛ ҚҰНЫ

Қаржы құралдарының есептеу әділ құны туралы төменде келтірілген деректер ХҚНЖ № 32 “Қаржы құралдары: ақпаратты ашу және беру” және ХҚНЖ № 39 “Қаржы құралдары: тану және бағалау” талаптарына сәйкес келеді. Әділ құн қаржы құралдарын мәжбүрлеп сату немесе тарату жағдайларын қоспағанда, бір-біріне тәуелсіз, екі мүдделі тараптар арасында келісім жасалғанда сатып алынатын қаржы құралдары бойынша белгіленетін құн. Әділ құнды ең жақсы растау қаржы құралының рынокта белгіленетін бағасы болып табылады.

Ұлттық Банктің қаржы құралдарының бір бөлігі үшін осы сәтте рыноктың болмауына байланысты олардың есептеу әділ құнын Ұлттық Банк қолдағы рыноктық ақпаратқа (егер ол болған болса) және ақша қаражатының дисконтталған ағындар әдісін қоса, бағалаудың тиісті методологиясына сүйеніп белгіледі. Алайда, әділ құнды айқындау мақсатында рыноктық ақпаратты түсіндіру үшін кәсіби пайымдауды қолдану қажет. Ұлттық Банк қаржы құралдарын есептеу кезінде қолда бар рыноктық ақпаратты пайдаланғанына қарамастан, бұл ақпарат ағымдағы жағдайларда жүзеге асырылатын құнды ылғи да анық көрсете алмауы мүмкін.

2003 және 2002 жж. 31 желтоқсандағы жағдай бойынша Ұлттық Банк қаржы құралдарының әрбір түрінің әділ құнын есептеу кезінде қолдануға болатын мына төмендегідей әдістерді және жолдарды қолданды:

**Ақша қаражаты және олардың баламалары, алтын және сатуға жарамды инвестициялық қағаздар** бухгалтерлік баланста әділ құн бойынша көрсетіледі. Сатуға жарамды белгілі бір бағалы қағаздардың әділ құнын Ұлттық Банктің басшылығы

ақша қаражатының дисконтталған ағындарын пайдалана отырып белгілеген.

**Банктерге және басқа қаржы мекемелеріне қойылатын талаптар** - Өзгермелі ставкамен орналастырудың әділ құны оның баланстық құнына тең. Белгіленген проценттік ставкамен орналастырудың әділ бағалау құны кредиттік тәуекелдің және қалған өтеу мерзімінің осыған ұқсас деңгейінің құралдары бойынша ақша рыноктарындағы басым түсетін проценттік ставкалар пайдаланылатын ақша қаражатының дисконтталған ағынына негізделген. Ұлттық Банктің басшылығы 2003 жылғы 31 желтоқсандағы және 2002 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша банктерге және басқа қаржы мекемелеріне қойылатын талаптардың әділ құны тиісті баланстық құннан айтарлықтай ерекшеленген жоқ деп бағалады. Бұл бірінші кезекте рыноктың ағымдағы жағдайын көрсету үшін проценттік ставкаларды қайта бағалау практикасының қолданылуымен түсіндіріледі, яғни қалдықтардың қомақты бөлігіне рыноктық проценттік ставкаларды көрсететін ставкалар бойынша проценттер есептеледі.

**Қаржылық міндеттемелер** - Айналыстағы және кредит мекемелерінің корреспонденттік шот-тарындағы ақшаның әділ құны баланстық құнға (номиналды шамаға) тең деп болжанады. Рыноктың жалпы шарттарына қарай Ұлттық Банк осы қаржы құралдарының әділ құнын дәл бағалауды қолайсыз деп есептейді.

Ұлттық Банк басшылығы **басқа да қаржылық міндеттемелер бойынша** әділ құн осы міндеттемелердің баланстық құнына жақын деп есептейді.

### 33. АҚША ҚАРАЖАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАМАЛАРЫ

	2003	2002
Шетелдік банктердегі корреспонденттік шоттар және депозиттер	14 940 616	10 032 017
Жергілікті банктердегі ағымдағы шоттар	99 279	152 574
Кассадағы шетел валютасындағы ақша қаражаты	499 247	218 585
<b>Ақша қаражатының және оның баламаларының жиынтығы</b>	<b>15 539 142</b>	<b>10 403 176</b>